

dergi

DIE ZEITSCHRIFT

2 AYLIK EDEBİYAT / KÜLTÜR DERGİSİ . HAZİRAN - AĞUSTOS 1989 . SAYI 16 . FİYATI 4,- DM

dergi 'den

Dergi 16. sayısına da erişti. Kültür ve sanatın toplum yaşamındaki önemini bilincinde olan okurlarımız bizleri yalnız bırakmıyorlar. "Dergi"'nin önemli bir boşluğu doldurduğunu gerek söz, gerek yazı, gerekse telefonla bildiren okurlarımız var. Bu manevi destek bize güç vermekle beraber maddi desteğin de önemini bilen okurlarımız abone çabalalarımıza katkıda bulunabilirlerse "Dergi"yi öz ve biçim bakımından daha da ileriye götürebilirler.

Gerek dünyada, gerek Türkiye'de yoğun kültür ve sanat olaylarıyla karşılaşıyoruz. Daha önce de belirttiğimiz gibi iki aylık bir dergide aktualiteyi bütün ayrıntılarıyla izleyip yansıtmak pek olası değil. Ne var ki, Türkiye'deki sanat olayları açısından bu yıl yitirdiğimiz değerli üç sanatçı Hasan İzzettin Dinamo, Tahsin Sarac, Orhan Ariburnu'nun ölümleriyle ilgili bir yazıya yer verebildik ancak. Kafası ile yüregini her acı engellere karşısın sanat ile halkımıza adayan bu onurlu insanların anısı önünde saygıyla eğilirken, Dergi'de zaman zaman sanatlarından örnekler de sunmayı bir görev bileceğiz.

Temmuz ayı Fransa'da hele Paris'te Fransız Burjuva Devrimi'nin çılGINca şenlikleriyle geçti. Bu şenliklerin yankıları bir müddet daha süreceğe benzer. Fransız bir okurun Le Monde'a gönderdiği bir mektupta: "Neyin şenliğini yapıyoruz? Fransızın Fransızı kesmesinin mi? diye sorması bu devrim üzerine tartışmaların hâlî bitmediğini göstermektedir.

Gelecek sayırlarda buluşmak üzere sağlıkla dileğiyle...

Liebe DERGI - Leser,

nun sind wir bei der 16. Ausgabe von DERGI - die Zeitschrift angelangt. Diejenigen unserer Leser, denen Kunst und Kultur in der Gesellschaft wichtig sind, bleiben uns treu. Wir sind dankbar für die vielen Anrufe und Schreiben, in denen unsere Leser uns auf die Notwendigkeit von DERGI - die Zeitschrift hinweisen. Diese geistige Unterstützung, die wir sehr zu schätzen wissen, wäre um so hilfreicher, wenn ihr die finanzielle Unterstützung durch ein Abonnement folgen würde. Somit könnten wir Inhalt und Form unserer Zeitschrift weiter verbessern.

Sowohl in der ganzen Welt als auch in der Türkei selbst finden häufig kulturelle Ereignisse statt. Wie wir schon oft betont haben, ist es einer Zeitschrift, die alle zwei Monate erscheint, nicht möglich, mit der Aktualität in all ihren Einzelheiten Schritt zu halten. So konnten wir dem Tod dreier wichtiger türkischer Künstler, Hasan İzzettin Dinamo, Tahsin Sarac, Orhan Ariburnu, lediglich einen Artikel widmen. Es wird uns aber eine Pflicht sein, einige Werke dieser ehrenwürdigen Menschen vorzustellen.

Auch in Frankreich hat ein großes Ereignis die Gemüter bewegt. Es handelt sich dabei um die Feierlichkeiten zum 200. Jahrestag der Französischen Revolution. Die Frage eines Franzosen an „Le Monde“, warum denn überhaupt gefeiert wird, etwa der Tatsache willen, daß man sich gegenseitig die Köpfe abschlug, bezeugt, daß die Diskussion um die Revolution noch lange nicht beendet ist.

In der Hoffnung, daß Sie uns in den kommenden Ausgaben erhalten bleiben. Mit den besten Grüßen!

Ihre DERGI - die Zeitschrift

IMPRESSUM

"Dergi" 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi

Sahibi: Dergi Girişimi, Duisburg

Yazılışları Sorumlusu: Aydin Yeşilyurt (V.i.S.d.P.)

Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu

Yazı Kurulu (Redaktion): Hüseyin Akdemir, Mevlüt Asar,

Selçuk Ceylan, Sait Günel, Aydin Karahasan, Serol Teber, Agnes Thorbecke.

Adres: Marienstr. 16/a, 4100 Duisburg 11, Tel. (0203) 405185 / 343197

Hesap No: 2149300, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30

Dizgi-Grafik: Verlag Dayanışma, Duisburg, Tel. (0203) 29239

Baskı: Offsetdruckerei E.Bockamp, Tel. (0203) 664949

Kapak resmi: Seramik pano, Ezel Ağaoğlu

Fiyatı: 4,- DM

Yıllık abone tutarı: F.Almanya için 20,- DM, diğer ülkeler için 25,- DM
(Türkiye aboneleri abone tutarı karşılığında kitap gönderebilirler.)

In Zusammenarbeit mit Kiebitz - Internationales Jugend und Kulturzentrum.

İçindekiler / Inhalt

Leyla Erbil

Nâzım Hikmet'i Türk

Vatandaşlığına Kabul(!)

Etmeye Bu İktidarların

Hakkı Var mıdır? .....

3

Şir / Nâzım Hikmet .....

3

Nâzım Hikmet

Sanatta Ulusalık ve

Evransellik .....

4

Sargut Sölcün

Schwierigkeiten mit der

Integration .....

6

Şir / Nahit Övünç .....

7

Salam Gedirzade

Öykü / Mađem Öyle .....

8

Aydın Yeşilyurt

"Haziran'da Ölmek Zor" .....

11

Agnes Thorbecke

Lion Feuchtwanger - Ein Aufklärer im Kampf gegen die Dummheit 12

Fakir Baykurt

Nitelik .....

14

Şir / Erol Yıldırım .....

15

Serol Teber

Stendhal Sendromu .....

16

Şir / Tahsin Sarac .....

17

Helmut Schäfer

Das Innere Ziel der Kultur ...

18

Şir / Gültekin Emre .....

19

Aydın Karahasan

Paris'te Gezintiler .....

20

Ezel Ağaoğlu ile Söyleşi .....

22

Serol Teber

Ezel'in İnsanları .....

23

Necile Deliceoğlu

Deniz Türkali ile Söyleşi .....

24

Mehmet Sevda

Öykü/Yağmur Sonrası Yalnızlık 25

Mevlüt Asar

Orhan Kemal: "Küçük Adam"ın
Güçlü Anlatıcısı .....

26

Aydoğan Gezer

"Kahvet-ül İkbal"

ve Orhan Kemal .....

27

Şir / Sıtkı Salih Gör .....

29

Ali Özenc

Öykü / Hafız .....

30

Şir / Önal Akçöltekin .....

30

Gülseren Heydorn

Öykü/İstemem Onların Olsun

31

Şir - Gedicht / Ali Cahit .....

31

Yuri Afanassiev

Perestroyka ve Tarih Bilimi ...

32

Şir / Erich Fried .....

33

Bize Gelen Kitaplar .....

34

Mevlüt Asar

70 Sonrası B.Alman Şiiri .....

35

Nazım Hikmet'i Yeniden Türk Vatandaşlığına Kabul (!) Etmeye Bu İktidarların Hakki Var mıdır?

Leyla ERBİL

Büyük ozan Nazım Hikmet'in Sovyetler Birliği'ndeki mezarının yurda taşınması, yurttaşlığının geri verilmesi yoluyla, onca yıldır süren bir haksızlığın, şizofrenik bir milliyetçilik inadının sona erdirilmesi hepimizin katıldığı güzel bir istekтир. Ancak bu iş o kadar sırrıncemede bırakılmış, öylesine derin bir insanlık suçu örneği oluşturulmuştur ki, biraz geri çekilib olguya yeniden bakıldığından, bütün bu beklenilerde yanılığa düşüldüğü kuşkusunu belirliyor.

Nazım Hikmet'in vatandaşlığını başılayarak(!) mezarının yurduna taşınmasını sağlayacak olan iktidar hiç layık olmadığı halde, tarihi bir onura da sahip çıkacak, hem içerde hem dışarıda, çağdaşı özüne hiç yakışmayan, yapay ama olumlu bir onura bürünme fırsatına erişecektir. Ayrıca, Nazım'ın yurduna getirilmesi, gene bu iktidar döneminde, ne 'zim'a ne de uğrunda onca cefa çekti halkına yapılan haksızlıkların gerçek biçimde, ortadan kalkması anlamına da gelmeyecektir.

Halkına yasak edilmiş, halkıyla arasında gırılmış bir ozanın, gene onu yasak eden zihniyetin eşi olan bu iktidar eliyle aklanması(!) o iktidara hak etmediği bir şerefi elimizle sunmak anlamına gelmez mi?

Bizim için Nazım Hikmet çağdaş Türkçenin müziğini keşfetmiş, Türk şiriini yenileyip devrimci katlara yükseltmiş bir dünya ozanıdır; Nazım Hikmet iyi bir sanatın, eşitlikçi bir dünyyanın kurulmasına nasıl katkıda bulunacağına, alişlagmış deyimle, sanatın dünyayı değiştirmekte rolü olacağının en yetkin örneklerini vermiş has bir edebiyat adamıdır. Tarihin sonsuz akımı içinde bir gün mutlaka halkın omuzlarında yurduna getirilecektir. Yillardır süürülen Türk olup olmaması, hain olup olmadığı gibi ilkel tartışmalar, yapanları tarif etmekten öteye geçmemiştir.

Geçen yaz (1988) çağrılmıştım Moskova'da Nazım'ı Yeni Kız Mezarlığı'nda ziyarete gittim. Orada seçkin bir yeri var Nazım'ın; Cehov'la, Gogol'la tüm Sovyet devrim büyükleriyle komşu yatıyor. İlk anda yerini bulamayınca, çevirmenin geçmekte olan bir kadına mezarını sordu. Kadın eliyle koymuşçasına buldu gösterdi Nazım'ı. Sonra da şu soruyu yöneltti: "O artık orada, Türkiye'de seviliyor mu?" Olumlu yanıtlığında kadın yüzünde beliren kıvanç anlatılır gibi değildi. Bir yabancının, Nazım'ın kendi ülkesinde uğradığı akıl almadı haksızlığın ortadan kalkışına bu denli sevinmesinin, kendi ülkem adına yüzümüz kızarttığını söylemeden geçeceğim.

Geric, vatan toprağına gömülmek üzere vasiyeti var Nazım'ın. Var, ama o vasiyette bulunurken devletinin, bunca yıl sonra kendi halkına kendi pişliğini yedirecek (Cumhuriyet, 23 Ocak, Celal Başlangıç,) kadar geriye gideceğini hiç aklına getirebilir miydi? Ayrıca bir sakınca daha akla geliyor. Mezarı kimin koruyacağı sorunu? Tavşana kaç taziya tut politikasından başka bir şey öğremeyen bir iktidarın egemenliğindeki bir türlü demokratikleşmemeyen bu toplumda kime emanet edeceksiniz Nazım'ı? Mezarlık bekçisine mi, devlet polisine mi, devrim bekçilere mi?

İşte orada, çınar yapraklarının gölgeliği bakımlı kabrinde, adının kazılı bulunduğu kara taş kütlenin altında yatan bu büyük ozanın yanlarında dikili dururken bu soy düşünceler canlandı kafamda. Haklı mıyım bilmem; yeniden hep birlikte bir düşünsek tartışık değilim?

Üstelik Nazım, tek örnek de değil! Vatandaşlık hakları ellerinden alınmış, ülkesinden uzakta, sığınakta yaşamak zorunda bırakılmış binlerce insanımız daha var. Sanıyorum ve diliyorum Nazım'ın da onların da dönüş günleri pek de uzak olmaya.

Son Otobüs

Gece yarısı. Son otobüs.
Biletçi kesti biletü.
Beni ne bir kara haber bekliyor evde,
ne raki ziyafeti.
Beni ayrılık bekliyor.
Yürüyorum ayrılığa korkusuz
ve kedersiz.
İyice yaklaştı bana büyük karanlık.
Dünyayı telâşsız, rahat
seyredemiyorum artık.
Artık şaşırılmıyor beni dostun kahpeliği,
elimi sıkarken sapladığı biçak.
Nâfile, artık kıskırtmıyor beni düşman.
Geçtim putların ormanınandan
baltalyarak
ne de kolay yıkılıyorlardı.
Yeniden vurdum mihenge inandığım
seyleri,

Çoğu katkısız çıktı çok şükür,
Ne böylesine pırıl pırıl olmuşluğum vardı,
ne de böylesine hür.

İyice yaklaştı bana büyük karanlık.
Bakınıyorum başımı kaldırıp işten,
karşıma çıkışırıveriyor geçmişen

bir söz,
bir koku
bir el işaretü.

Söz dostça,
koku güzel,
el eden sevgilim.

Kederlendirmiyor artık beni hatırlaların
dâveti.

Hâtıralardan sıkâyetçi değilim.
Hiçbir şeyden sıkâyetim yok zaten,
yüreğimin durup dinlenmeden

kocaman bir diş gibi ağrısından bile.

İyice yaklaştı bana büyük karanlık.
Artık kibri nâzırın, ne kâtipinin şakşağı.

Tas tas ışık dökünüyorum başından aşağı,
göneşe bakabiliyorum gözüm kamaşmadan.

Ve belki, ne yazık,
hattâ en güzel yalan
beni kandıramıyor artık.

Artık söz sarhoş edemiyor beni,
ne başkasınınki, ne kendiminkî.

İşte böyle gülüm.

İyice yaklaştı bana ölüm.

Dünya, her zamankinden güzel, dünya.

Dünya, iç çamaşırılarım, elbisemi,
başladım soyunmağa.

Bir tren penceresiydim,

bir istasyonum şimdî.

Evin içerişiydim,
şimdî kapısıym kilitsiz.

Bir kat daha seviyorum konukları.

Ve sıcak her zamankinden sarı,
kar her zamankinden temiz.

Nâzım HİKMET

21 Temmuz 1957

Sanatta Ulusalıkk ve Evrensellik

Nâzım HİKMET

Yalnız kendi edebiyatımın değil, tannıdığım bütün edebiyatların geleneklerinden faydalananmak istiyorum. Tahtı gerekirse. Bazan da kendi edebiyatının geleneginden bile faydalananmak istemiyorum. Her eserde mutlaka bir gelenegin geliştirilmesi gerektigine de kani değilim. Her sanatkâr ömrünün sonuna kadar arayacaktır. Bu arama seyrinde her konkre öze en uygun şekli bulmağa, kendi kendini tekrarlamamaga, şahsiyetini muhafaza etmeye beraber taklit etmemeye çalışacaktır. Gerçeki toplumcu bir gözle incelemekten gayri hiçbir değişmez, mutlak sanat kaidesi tanımacaktır. Denenmiş bir çok sanat kaideleinin tecrübeinden elbette ki yaranacaktır. Elbette ki, kendi halk sanatının, dünya halkları sanatlarının, kendi ve dünya halkları klâsiklerinin geleneklerinden faydalananacaktır. Ama sadece faydalananacaktır. Onları bir sıçrama tahtası olarak kullanacaktır, ayaklarına pranga yapmayacaktır. Bu gelenekler bahisinde iki çift sözüm var. Biz toplumcular, elbette biz toplumcu santkârlar da, kendimizi, bütün insanlık yaratılmış değerlerin bütün insanlık kültürünün mirasçısı sayız. Burda bütün insanlık tabirine dikkat nazarınızı çekerim. Bütün insanlık, yalnız Avrupa, yalnız Eski Yunan, Roma, Rönesans değildir. Asyalıyla, Afrikalııyla, eski yeni Amerikalııyla bütün dünyadır. Çin, Japon klâsikleri, Hind, İran, Türk klâsikleri ve halk sanatkârları, genel olarak bütün bu ülkelerin insanlık kültür hazinesindeki payları, Avrupa'nın payında, Eski Yunan, Roma ve Rönesans'ın payından hiç de aşağı değildir. Resimde de, şiirde de, heykelde, edebiyatta da, rakısta da bu böyledir.

Klâsiklerden söz açıldığına göre bu bahsin üzerinde biraz daha durmak istiyorum. Bazi tenkitçilerde, klâsiklerle günümüzün yenilikçilerini birbirine düşman yapmak isteyen bir temayı var. Büttemiyet yalnız devrimizin tenkitçilerine mahsus değil. Eskiden beri mevcut. Doğru mu? Bence yanlış. Bir kere, klâsik deyince neyi anlıyoruz? Hangi sanatkârlara klâsik diyoruz? Fransız edebiyat kitaplarına göre, tenkitçilerinin, edebiyatçılarının büyük çoğunluğuna göre, Kornel, Rasin, Molyer, klâsik yazarlardır. Victor Hugo ise meselâ romantiktir. Puşkin de romantiktir. Ama Alman edebiyatçılarının bir çöguna göre ise Göte, Siller Alman edebiyatının klâsikleridir. Nitekim Rus edebiyatçılara göre de

Puşkin, Lermontof klâsik şairlerdir. Demek ki klâsik, romantik tabirleri memleketcilere göre değiştiyor. Ama bütün memleketcilere göre bir klâsiklik ölçüsü yok mu? Var. Hem de bir tane değil, birkaç tane ölçü. Bu ölçülerden en önemlisini ele alıyorum. Klâsik sanatkâr, kendi devrinde yenilikçi olandır, yeniyi getirendir. Elbette bu yeniliğin, yılların aksına karşı koyabilmesi gereklidir. Yani klâsik sanatkâr, o bahçevandır ki, sanat bahçesine yeni bir ağaç dikmiştir. Bu ağaç bütün mevsimlere, rüzzâgâra, dona dayanarak gelişmiş, boy attmış ve hâlâ da yesillliğini muhafaza etmektedir. Bu bakımdan, meselâ Puşkin' i ele alalım. Elbette ki, devrinin en yenilikçi şairiydi. Gerek öz, gerekse şekil bakımından Rus şiirine ve dünya şiirine yenilikler getirmiştir. Bu yenilikler tutunmuştur. Bundan ötürü de klâsiktir. Oysa ki kendi devrinde hiç de klâsik saymamıştır. Mayakovski'yi alalım. Bu büyük yeni şair de bugün artık klâsiktir. Böylelikle, klâsik yeniliğin düşmanı değildir. Tersine, devrinde yeni olmayan hiçbir sanatkâr klâsik olamamıştır.

Ben şimdi bütün şekillerden faydalıyorum. Halk edebiyatı veziyle de yazıyorum, kafiyeli de yazıyorum. Tersini de yapıyorum. En basit konuşma cılıyile, kafiyeler, vezinsiz şiir de yazıyorum. Sevdadan da, barıştan da, hayatdan da, ölümden de, sevinçten de, kederden de, umuttan da, umutsuzluktan da söz açıyorum, insana has olan her şeyi şiirime has olsun istiyorum. İstiyorum ki okuyucum bende, yahut bizde, bütün duygularının ifadesini bulabilsin. Bir Mayıs bayramına dair şiir okumak istediği zaman da bizi okusun, karşılıksız sevdasına dair şiir okumak istediği vakit de kitaplarımıza arasın!

2

Edebiyatta ulusal biçimler sorunu, önemli bir sorun. İlkın, her ülke için tarihsel olarak belirlenmiş ulusal biçimlerin varlığına inanıyorum. Bizde, Türkiye'de, her çağda, ulus ile, halk ile birlikte evrimlenen özel bir biçim karşılık düştür. Ama, çeşitli ulusların kültürleri arasında etki değişimleri olur ve her ulusal biçim içinde, bir ya da çeşitli başka ulusların, bir ya da birçok öğeleri bulabilir ki, zaten ulusal kültüre bir evrensellik niteliği veren de budur.

Ben kendimi, sadece Türk kültürünü mirasçılardan biri olarak değil, ama

tüm insanlık kültürünün mirasçılardan biri olarak görüyorum. Kültürden söz ettiğim zaman, sadece Eski Yunan kültürünü ya da Rönesansı değil, ama Asya, Afrika, Amerika kültürlerini de düşünüyorum. Batılı bir insan olarak, Batı kültürünün kendi ülkeminkin kültürine katkıda bulunmuş olmasından gurur duyuyorum. Bana göre, bir insan müzik bakımdan ancak Alman, Çin ya da Türk müziği karşısında aynı derecede duyarlı olursa, zengin demektir.

3

Şiirimin kökü yurdumun topraklarından dadır. Ama dallarıyla bütün topraklara, doğuda, batıda, güneyde, kuzeyde uçsuz bucaksız yayılan bütün topraklara, o topraklar üstünde kurulmuş medeniyetlere, bütün dünyamıza uzanmak istedim. İnsanoğlu, nerede, ne zaman ve hangi dilde olursa olsun, yüregime ve kafama uygun bir şiir söylemişse, onun söylenileninde ustalık inceleme, ondan bir şeyler öğrenmeye çalıştım. Yalnız kendi edebiyatımın değil, Doğu ve Batı edebiyatının bütün ustalarını usta bildim.

4

Ben imkân buldukça halk edebiyatımızı ve halk şiirimizi inceleyip öğrenmeye çalıştım ve çalışıyorum. Bu edebiyatta ve şiirde çok değerli şeyle buluyorum. Fakat halk edebiyatını inceleyen öğrenirken, taklit etmeye kalkışırım. Bunu asla yapmıyorum. Sadece onun prensiplerini, yanlış yöntemlerini kavramaya çalışıyorum. Belirli bir eseri okurken, özellikle onun kuruluşu prensibini bulmaya çalışıyorum. Ve dediğim gibi, genellikle Avrupa edebiyatı ve klâsik edebiyat dahil, Doğu'nun ve Batı'nın yarattığı bütün sanat değerlerini, insanlığın tüm edebi mirasını inceleyip öğrenme çabasındayım ben. Şüphesiz ki, bu incelemeyi eleştireci bir açıdan yapıyorum ve yalnızca güzel olanı benimsiyorum. Gerçekten, bu oldukça zor iştir, çünkü çalışmasında eklektik olmasası gereken yazın ustalığına bağlı bir sorundur. Bana zengin halk yaratıcılığı hazinesinden nasıl yararlanıldığını sorunuz. Ben öncelikle halk türkülerimizin dilini adamaklı inceliyorum. Halk türkülerinin dili vecizdir, yani az sözcük çok şey söyler. Halk türkleri önsöz kabileinden hiçbir girişe lüzum görmeden konuşuya daliverir. Örneğin, ne kadar güçlü halk türküsü sizin 'Balkancı Yovo'

türkünüz! Onda her şey o kadar kısa ve o kadar sade bir kuruluş içinde verilmiş ki, hayranım! Biz şairler böyle türkülerden çok şeylem görenebiliriz.

Halk türkülerinden özellikle sanatlı imajlar bakımından da çok şey öğrenebilir. Öyle ki, halk bir olayı, karakteri, dilinin ne kadar somut ve aynı zamanda ne kadar sade olduğuna şaşmak elden gelmez. Ben sanatlı imajlar bakımından halk edebiyatından epeyce yararlandım.⁴

5

Ulusal sorunu yeterince değerlendirmedik ve bu yüzden geniş emekçi yığınları kazanamadık. Oysa ulusumuzun geçmişindeki tüm en iyi şeylerin mirasçıları olmak gereklidir.⁵

6

Sonsuzca değişmez hiçbir yasa kabul etmiyorum. Grekler bir türlü yazıyordular, Shakespeare başka bir şey getirdi, Moliere daha başka bir şey. Rasin, Ostrovski, Çehov, Gorki, her biri başka türlü yazdılar ve yeni bir şey getirdiler. Bizim Sovyet oyun yazarlarımız ise, "Zırhlı Tren" ve "İyimser Trajedi"nin bulduğu kendine özgü yaratıcı biçimini yitirdiler şimdi. Son zamanlarda oyun yazarları en kolay yola gidiyorlar. Romanda ve şiirde de böyle bu. Fakat tüm yapıtlarda, günlük yaşamı bireysel olarak vermek gereklidir.

İnsanlığın tüm mirasını sindirmek ve kendi kişisel yaklaşımıza sahip olmak gereklidir. Yeni içeriğe uygun yeni biçimini yaratmaya caba gösterelim.⁶

7

Bence, işin doğrusu şudur ki: 1. Bugünkü gerçek sanatkâr insanlığın bütün mirasına sahip çıkmalıdır, klasigine de, romantigine de, sembolistine de, falanına da, filânına da. Bu sanat mirası bugünkü gerçek sanatkârın malı olmalıdır. Hâr değil, tasnif etmeli, ayıklamalı, yaşayanı almalı. 2. Romantizmin de yaşayan taraları vardır, çünkü insanoğlu, geniș halk kütleleri çok şükür ki bir taraflıyla, müsbet manada romantiktir, yani ferdin ve kütü halinde ve burjuva mantığına uymayan sevdalar çeker, o sevdalar uğruna ölebilir hatta. 3. Eski romantik sanatkârlardan söyleleri vardır ki mürtecinin koyusudur, söyleleri vardır ki gayet ileridir: Meselâ, derece derece, Puşkin'in ilk devresi, Viktor Hugo, George Sand. Mürtecilerden meselâ: Chateaubriand, Hoffmann'ın filan. Hülasa edersek, romantiklerde muharrih bir de aktif tarafı olduğunu gözünden tutarsak, bugünkü gerçek realist sanatkârların tabir caizse realist-romantik olduklarını görüyoruz. Gorki öyledi, Sôlohof da öyle, Aragon da öyle. Onlarla kıyaslanmak aklıma gelmez, fakat ben de öyle olmak istedim.⁷

8

Şark kültürünün elinde binbir gece gi-

oi bir hazine varken, bizim bundan faydalnamamız hakikaten rezalettir. Garpta hikâyecilik Bokas'ın kitabıyla başlar. Bize ise ondan kaç asır önce ve onunkiyle kıyas kabul etmeyecek bir zenginlikte başlamış ta, hâlâ Türkçemizde bu enafisten eserin tam bir tecrümesi yok. İnsan bazan bu kitabın bazı hikâyelerini okurken böyle mükemmel şeylerin bugün dahi yalnız bizde değil, Avrupa'da bile yazılmasız olduğunu hatırlayıyor.⁸

9

Şimdi de sayın işdaşlar, meselâ Asya, Afrika resminin, müzikisinin, dansının, heykelinin, mimariğinin, tiyatrosunun, şiirinin 19. yüzyıl sonlarından başlayarak Batı kültüründe gitgide artan etkisini kısaca ele alalım.

Paris'te geçen yıllarda "Le lettr Fransez" dergisinde yayınlanan bir belgeye göre, Fransız empiryonist ressamları, bir Türk şairinin Türk minyatürücülerine renkler dünyası üstüne verdiği ve Fransızcaya çevrilen manzum öğütlerinden bir hayli faydalansılmışlardır. Yahut Mattis'i ele alalım. Üstatta Japon, Çin klâsiklerinin etkisi malum. Batı'da en korunkı ifadesini Hitlercilikte bulan gerici, ırkçı emperyalist ve sözde akademik sanat anlayışları, meselâ Picasso'yu neyle suçlandırdı? Batı kültürünü soysulaştırmakla. ırkçı emperyalistlere göre, Picasso aşağı ırklar kültürünün mikrobunu taşıyan adamdır. Yine onlara göre, meselâ zenci músikisinin, hele dans müsikisiyle danslarının, caz müsikisi ve dansları yoluyla Batı'nın ak müsikisi ve dans tapınağına girmesi bir felakettir. Ritim, temponun, harikalı imkanlarını Batı'ya bizim tamamlarımız, defterimiz, nakkarelerimiz tanıtıyor. Günümüzün ilerici Batı heykelciliğinde Afrika, Asya heykelciliğinin etkisini görmemek mümkün mü? Ya modern Batı mimarlığı? Ayni ayrı ve çok kere, taban tabana zıt malzemeler kullanmalarına bakmaksızın bugünkü Batı oturma evi mimarlığıyla, meselâ Japon oturma evleri mimarlığı arasında prensip yakınlığı göze çarpıyor mu? Üzüyüzümüzün dahi rejisörlerinden Meyerhold'un, büyük tiyatro adamı Bertolt Brecht'in ve daha birçok Batı tiyatro adamı ustalarının üstünde Asya tiyatrosunun etkisini görmemek için kör olmalı. Asya şiirinin Batı üstündeki etkisi 18. yüzyıl ortalarına kadar çıkar. Kılık kıyafetlerimizle de Batıya giriyoruz. Asya, hele Çin kadınlarının pantolonları Batı kadınlarının bacaklarına çoktan geçti. Alçak iskemle ve masalarımız modern batı mobilyacılığına örneklik ediyor.

Bu konuda bir noktaya işaret etmek istiyorum. Asya, Afrika kültürünün Batı kültürüyle münasebetini, anaçızgısıyle üç devreye ayıralımızı sanıyorum. Birinci devrede iki dünyanın, uzun kısa aralarla, ama artik muntazam karşılaşlıklar çok eski zamanlarda teknik ve sosyal bünyesi daha yüksek olan doğu dünyası ile Afrika'nın Batı'ya etkisini görüyoruz.

İkinci devrede yüksek teknik seviye ve sosyal bünye Batı'dır. Biz Batı'nın ekonomik, siyasi, askeri baskısı altına girmekteyiz. Ve nihayet birçok Asya, Afrika ülkeleri Batı'nın sömürgesi yahut yarışmârgesi olmuştur. Bu devrede Batı'nın kültür etkisi ağır basmaktadır. Ama bizim de karşılıklı etkimiz Batı'da az sonra başlıyor. Yalnız bu pasif bir etkidir. Üçüncü devrede Asya, Afrika halkları silkinmiştir. Milli kurtuluş hareketleri başlamıştır. Bu devrede, şu yaşadığımız mutlu yıllarda Batı üstündeki hümanist kültür etkimiz aktiftir. Eloette her üç devrede de etkiler aktifli pasifli, ama karşılıklıdır. Meselâ Türk edebiyatında Batı edebiyatı son iki devrede, aynı ayrı şiddetle de olsa etkisini göstermiş ve göstermektedir. Romanda ve hikâyede Fransız, Rus, Amerikan, şiirde ve dramyazarlığında Fransız edebiyatının etkisi bilhassa büyuktur.

Şayın işdaşlar! Sözümü bitirmeden çok önemli söylediğim bir konuya döküneceğim. Bizim klâsik edebiyatımızda Arap ve İran klâsiklerinin etkisi çok kuvvetlidir. Fakat bugünkü edebiyatımızda ne yazık ki, Asya, Afrika edebiyatlarının etkisi çok az. Meselâ bugünkü Arap, Fars, Azerbaycan, Özbek, Tacik, Gürcü, Hint -Tagor bir yana - Japon, Endonezya, yani bir söyle bugünkü Asya ve Afrika edebiyatlarını çok az tanıyoruz. Ben Rusça okuduğum ve bu dilde bu edebiyatların çevrimlerini bulduğum içindir ki, kardeşlerimin eserleriley tanışabiliyorum. Demek istediğim şu, birbirimizi tanımayı, birbirimizi haklarımıza tanıtmayı yalnız resmi kurumların ve teşebbüslerin eline bırakmalıyız. Kitaplarımıza en yaygın dillerden birine kendimiz çevirerek, çevirerek kardeş ülkere, kitapevlerine, dergilerine yollamalıyız. Onların yerli dile çevrilip basılması için oranın yazarları gayret etmeli. Meselâ Endonezyalı bir şair şiirlerini, yahut Iraklı bir hikâyeci hikâyelerini Türkçe çevirmezse, Fransızcaya, İngilzceye, Almancaya çevirip, yayınbasımevlerimize yollamalı. Türk yazarlarında da bunu bildirmeli. Böylelikle birbirimizle tanışma işlerini kendimiz ele almış oluruz. ●

Kaynak: Aziz Çalışlar, "Edebiyat ve Sanat Üzerine".

1- "Nazım Hikmet Kendi Şiirini Anlatıyor" Ekber Babayef, Militan Dergisi, sayı 6 5. 27-28-29, 1925 İstanbul.

2- Nazım Hikmet ile Söyleşî" C.Dobzynski; Türkiye Akademikerler ve Sanatçilar Derneği, s. 165; 1977, Berlin.

3- a.g.e.

4- N.H. ve Bulgaristan", s. 116 Fahri Erdinç; Evrensel Dostluk Yayınları, 1977, Ankara (1).

5- Nazım'dan Anılar", s. 78, A.Fevralski; Cem Yayınları 1979, İstanbul.

6- a.g.e. s. 30 (3)

7- Cezaevinden Mehmet Fuat'a mektuplar, s. 146, De Yayınevi, 1968, İstanbul.

8- Bursa cezaevinden Vâ-Nû'lara mektuplar, s. 146; Cem Yayınevi 1970, İstanbul.

9- a.g.e.

Schwierigkeiten mit der Integration (Türkische Autoren in der Bundesrepublik)

Sargut SÖLÇÜN

Neben der proportionalen Unstimmigkeit zwischen dem thematischen Rahmen und dem begrenzten Umfang des Artikels könnte auch die wissenschaftliche Kategorisierungslust, die beim erleichternden Überblick doch manche Details übersieht, hier den Anschein erwecken, man tendiere dazu, die in der Bundesrepublik entstandene türkische Literatur auf einen soziologischen Gegenstand zu reduzieren. Noch suspiziter als dies aber wäre die Tendenz, sie für Integrationsdokumente zu halten. Natürlich trifft der Leser, wenn er die letzten 20 Jahre der BRD-Literatur vor Augen hat, etliche Annäherungen und Verknüpfungsmöglichkeiten zwischen der einheimischen und der türkischen Literatur auf dem bundesdeutschen Hintergrund an. Im Zuge des ästhetischen Widerstands gegen die restaurative Politik gewannen das Alltägliche und Außergewöhnliche (wie Randzonenleben) in der BRD-Literatur an Bedeutung. Von der abgeflauten APO-Bewegung inspiriert, die manche neue Themen wie Frauenemanzipation und Unterdrückung der Dritten Welt akzentuiert hatte, nahm sich die Gegenwartsliteratur der „Gastarbeiterproblematik“ an; und seitens des Literaturmarktes war „Was will Niyazi in der Naunynstraße“, um ein Beispiel zu nennen, schon eine Exotik im eigenen Land. Diese Zeit bildete auch für die Entwicklung in der Heimat eine Phase, in der die türkische Literatur einen erheblichen Stoffwandel erlebte: die Bücher, die sich den Problemen in ländlichen Gebieten zuwandten, mußten den Werken mit der vieldimensionalen Großstadtthematik schrittweise weichen. Jedoch sind die Texte türkischer Autoren in der BRD weder eine Verlängerung der heimatlichen Literatur, noch ein Ingredienz der bundesdeutschen. Sie machen auf eine Novität (eine Symbiose?) aufmerksam und dürfen aufgrund einer der Literatur eigenen Subversion nicht in der Lage sein, Indizien der Integration zu verkörpern; sie sind eher gegen solche Versuche geschriebene Verfremdungen — wenn auch A. Ören inzwischen mit dem Bundesverdienstkreuz ausgezeichnet worden ist.

Im engeren Sinne bezog sich diese Literatur auf die Immigration in die Bundesrepublik, richtiger gesagt, die erste Konfrontation mit der vorgefundenen Realität produzierte ihre literarische Bewältigungsweise. Dann aber — noch

in den 70er Jahren — hat sie angefangen, sich von ihrer ursprünglichen Homogenität zu befreien, was von der hiesigen Literaturkritik kaum wahrgenommen worden ist. Trotz der differenzierten Beobachtungswise, an universellen Werten orientierter Thematik und origineller Bildersprache hatten es einheimische Kritiker nicht immer leicht, türkische Schriftsteller als Künstler-Individuen anzusehen und sie nicht unter der Rubrik „Kulturschaffende der Gastarbeiter“ zu klassifizieren. Und heutzutage wird unangebracht gefunden, daß A. Özakin in ihren eher auf der Ideologie

Für türkische Schriftsteller gibt es zwei Möglichkeiten. Entweder müssen sie sich mit dem aussortierenden Begriff „Gastarbeiterautor“ zufriedengeben oder sie lassen sich zwangsweise integrieren

der Hierarchie als auf kulturellen Unterschieden insistierenden Texten ihren fremden Blick verloren habe. Verfolgt man diese Logik weiter, so könnte es im Endeffekt heißen: für türkische Schriftsteller gibt es zwei Möglichkeiten. Entweder müssen sie sich mit dem aussortierenden Begriff „Gastarbeiterautor“ zufriedengeben, mit dem sie abgestempelt worden sind, oder lassen sich zwangsweise integrieren. Hinter dem ersten Angebot steckt meistens der Wunsch, eine mit dem Moralismus einhergehende folkloristische Denkweise aufrechtzuerhalten. Der Grundton „Wir Europäer, ihr Fremden“ ist erpicht auf Unterschiede, die, wenn nötig, erfunden werden müssen. S. Scheinhardts Bücher liefern in dieser Hinsicht entsprechendes Material, durch das man sich gegen den Rest der Welt abgrenzen und den historisch begründeten Masochismus bei eigenen Defiziten erleben kann. Die zweite Möglichkeit aber, die relativ neu ist, bietet dem Schriftsteller die Chance, die Grenzen der Subkultur zu überschreiten und in der heiligen Welt des Konsumismus einen Platz einzunehmen. Diese Offerte gilt vor allem denen, die inzwischen auch in anderen Ländern des westlichen Europa ein Renommee genießen, und den jungen Autoren aus der sog. zweiten Generation. Demgegenüber überschneiden sich Folklorismus und Konsumismus an

einem Punkt, an dem die „Negativität des europäischen Denkens“ (Enzensberger) mit ihrer siegreichen Integrationsfähigkeit zum Vorschein kommt. Selbstkritik, Kritik des Fremden und Toleranz, alle zusammen verwandeln sich auch einmal in eine das System reproduzierende Kraft. Der Gastarbeiterkult läßt an die Blochschen Gruppentopien wie z.B. Frauenbewegung denken, die die Gesamtgesellschaft beeinflussen wollten, indem sie sich von ihr isolierten. Die neue Tendenz, der intellektuelle Konsumismus mit seinem elitären Oppositionsgeist, kennt aber keine Geschichte, keine Gesellschaftsanalyse und nicht einmal den Moralismus, nur die Prinzipien der Leistungsgesellschaft sind ihr sakrosankt. Um der Einseitigkeit nicht auf den Leim zu gehen: trotz der außerliterarischen Kriterien, die nicht selten auftreten, kommen meistens nur die Bücher, die neue Qualitäten hervorbringen, in die engere Wahl. Für die diesbezügliche Rigorosität der kritischen Leserschaft, die manchmal als Ignoranz des bundesdeutschen Kulturlebens wahrgenommen wird, gelten nach wie vor ästhetische Maßstäbe, die weit von jedem Moralismus und Konsumismus entfernt sind. Erzählen und Verstehen sind nicht ein und dasselbe, hängen aber ganz eng miteinander zusammen. Diese Auslegung könnte auch angesichts der kommunikativen Komplikationen innerhalb der literarischen Kultur leuchtend sein.

Glücklicherweise ist das Bild nicht immer finster. Es ist schon keine Seltenheit mehr, daß an manchen Universitäten sprach- und literaturwissenschaftliche Untersuchungen über türkische Autoren durchgeführt werden; die entdeckten kreativen Widersprüchlichkeiten werden wohl die Oberfläche der Entfremdung untergraben. Bezüglich der Rezeption solcher Widersprüchlichkeiten verdankt das hiesige Literaturleben einem Mann und einem Verlag vieles. Y. Pazarkaya ist derjenige Übersetzer und Kritiker, der sich seit Jahren mit seinen Büchern und Aufsätzen um die Bekanntwerdung und Verbreitung der Texte türkischer Autoren bemüht und erste Vermittlungshilfe leistet. Und zahlreiche wertvolle Bücher gehen auf das Konto des Dagyeli Verlags in Frankfurt(M), der durch die Systematisierung seines Programms einen anspruchsvoller Eindruck machen könnte. Beson-

dere Beachtung verdienen die Übersetzungen von H. Dagyeli-Bohne und Y. Dagyeli, die den künstlerisch-individuellen Stil nicht degradieren, sondern umgekehrt zur Genußfähigkeit des Lesers beitragen. Literarische Relativität der Realitätserfassung ist bei manchen türkischen Schriftstellern ein wichtiger Aspekt, die von der Migrantenproblematik über zeitgeschichtliche Themen zu persönlichen Abrechnungen gekommen sind. A. Ören, der mit seinen ersten Büchern Kreuzberg ein literarisches Denkmal gesetzt und Berlin als einen Schmelziegel der Emanzipation und des neuen Bewußtseins empfunden und veranschaulicht hat, distanziert sich heute von der Stadt, jenem „geliebten Menschen, der durch künstliche Ernährung am Leben erhalten wird.“ Für A. Özakin bedeutet Berlin nun nicht nur ein politisches Exil („Soll ich hier alt werden?“), sondern auch eine Ruine oder einen Ort, der sich selbst problematisieren lässt und die Autorin in ihre private Vergangenheit zurückführt. In Berlin macht ein anderer Autor, G. Dal, eine Wende und rückt von seinen Landsleuten ab („Die Vögel des falschen Pardies“). Die Laufbahn der Individuation üben verständlicherweise auf den jetzigen Standort sowie den Inhalt und Stil der Texte eine Wirkung aus. Das dringende Bedürfnis nach „Kraft und Mut zum Anderssein“ (H.S. Özkan), der proklamierte Wille „wir gehören hierher / und fügen uns nicht mehr / wohin die Straße führt“ (Z. Senocak) und die entschiedene Unentschlossenheit „Kehre gerne zurück / -und wäre dann / am liebsten wieder weg“ (L. Aktoprak) sind individuelle Einstellungen, die mit ihrer Polyvalenz manche Voreingenommenheiten und Verallgemeinerungen jedesmal von neuem ad absurdum führen. Auch O. Engins Satiren in „Deutschling“ stellen eine Quertreiberei dar, die von einer bartnäckigen Persönlichkeit zeugt.

Literatur ist nicht nur ein genüßlich lesbares Kunstwerk, sie kann auch als ein subjektiver Beitrag zur Geschichtsschreibung rezipiert werden. In der Zukunft wird der Anteil türkischer (sowie anderer ausländischer) Schriftsteller an der Historiographie nicht geringer sein als der des Ausländergesetzes. Wenn dies einmal festgehalten wird, dann scheint die aktuelle Debatte um ihre Standortbestimmung anachronistisch; vorläufig ist die Bezeichnung „Eine nicht nur deutsche Literatur“ nicht inakzeptabel. Die Kulturgeschichte ist reich an Parallelen. Jazz war z.B. nicht vom Himmel gefallen. Er konnte entstehen, weil sich europäische Melodie und afrikanischer Rhythmus zusammengefunden hatten, und weil sie nicht irgendwo, sondern auf dem Boden der USA einander begegnet waren. Es wird schwierig sein, die in den BRD entstandene türkische Literatur zu integrieren; denn sie hat mehr Imaginationskraft als die kurz-sichtige Ausländerpolitik.

Heykellerle Beslenen Güvercinler

akşamları zincire vurup besledi hüzün
tozlu aydınlığın içinde
vakitsiz koparılan küçük solgun gül
içे saplanan bıçak darbeleri
yargılanmadı
karayellerin bulutları sürüklendiği
gökyüzü daracık bir yer
kayıboluyor ölümün gözlerinde

san marco meydanındaki
kanat sesleri
hür olamayıp gidemiyor otelere
yaşam bir sokak içi
yatıştırılmamış yılginlığı gizleyen
bütün günlerin düşmanlığı aynı
bir çocuk ağlayışında
sularda sırtüstü yüzén yapraklarıyla
en çatık kaşlı dalgınlığıyla sonbaharın
yorgun bir kalp atışında yaşıyorum..
sevdâlı başlara ateşten taç olduğu
hâtıraların

görüşmecim
bir çiçek atar adını bilmediğim
parmaklılarının arasından
hikâyemin sonu hep ölümünden sonra geldi
dumandan yüzlerin birbirine karışlığı
değişimlere taş ve güvercin dendi
inanmış masalsı zindan
ya da if kalesi şeytan adasında
ve hep tek başıma kaldım
o çiçekle ben
mezarlar gözlerimin içinde
bekleyişler demir pasında

çalımlı roma sütunlarına benzer yükselen
gün-batımının boğuk yıldızlarında
siyah görünen beyaz akşam kuşlarıydı
deniz-aşırı hâsretlerimin küçük göçleri
çürülmüş çelenklerin uçan ruhunu aradılar
döndüler sonra birer birer
dinlendirdiler yorgun kanatlarını
çürülmüş çelenkler üstünde
heykellerle beslenen güvercinler

taşlarda oynayan kayıtsız yansımalarla
saman törenleri
her biri kendi yoluna koşarak uzaklaştı
yokluğun büyüdügü
felaketlere bir açıklama bulmuş
taşlarda akşam öpücüğü
gümüşlü tüy yığınından zincirle
bağlamak istediler
ayak seslerini
heykellerle beslenen güvercinler
nathalie

Nahit ÖVÜNC

Bir Öykü

Madem Öyle

Salam GEDİRZADE

Komşular arasında orta boylu, cilz bir kişi yaşardı. Her zaman başında açık boz renkli şapka, koltuğunda eski kara çanta, soğuktan üşümüş gibi kamburlaştığı omuzlarını boynuna çekmiş halde sabahları aceleyle işe gittiği sokaklardan, akşamları sessizce evine dönerdi. Kırk-sekiz-elli yaşlarında vardı. Hele hiç kimse kravat taktığı beyaz gömleğinin yakasını kirli; zayıf etsiz yüzünü traşsız görmemişti.

Enli dağınık kaşlarının arasında gizlenmiş küçük kahverengi gözlerini daima yere dikerdi. Şakaya mı, ciddi mi bilinmez, şöyle derdi "Başlaşağı gezmenin insana üç yararı vardır. Birincisi, seni alçakgönüllü sanırlar. İkincisi, gömleğinin yakası kırılmaz. Üçüncüsü de, belki yerde para bulabilirsin".

Akşamları sokaktan geçen pencereden görürsünüz ki, sırtında pijaması üzerinde meyva, bardakta çay, evinde sessize oturur, gözlerini yola diker, kendi kendine bir şeyler düşünür, kafasına taktığı bir konuyu enine boyuna tartar durur. Arada sırada bir-iki kadeh şarap içerse de, sigara hiç içmez. Bu konuda da kendine öz felsefesi vardır. Şöyle der "Kim sigara içerse, birincisi onu köpek isırmaz. İkincisi, evine hırsız girmez. Üçüncüsü, o adam yaşanmaz". Bu sözü irdeleinirse şöyle bir anlam çıkar. Sigara içen takatsız olduğundan elinde baston gezdirir ve köpek de korkudan ona yaklaşmaz; geceleri hiç öksürmeden yatamadığından hırsızı korkutur. Ve niyet genç olacağından, yaşılığa gelip çatmaz. Büyükl bir yapı kooperatifinde büroda basit bir muhasebeci olarak çalışan, mutedil, sakin tabiatlı, az konuşan bu şahıs ökümünün karamanı olacaktır.

Adı Gurbet'tir.

Öyküde, orta boyda, ince bedenli, yuvarlak yüzlü bir kadın da var. Yaşı kirki geçmiş, çatık kaşlı elâ gözlidür. Kinalı saçını genç kızlar gibi kısa kestirmiştir. Sık sık dışarı çıpık yüksek sesle sohbet eder. Pazara giderken tanıdıklarına rastladığında sepetini bir elinden diğerine geçirerek uzun uzadıya lâkırdıeder, kahkahalar atıp sesli sesli güller.

Bu Gurbet'in karısı Nevaziş'tir. İkişi ile de artık tanışınız. Şimdi öyküye geçelim.

Piyes Gurbet'in hoşuna gitmemiştir. Sahnede canlandırılan olaylar, yaşamındaki benzemiyordu. Oyuncular sanki melekler dünyasında söyleşi yapıyorlardı. Her şey şen, mutlu, hep güzel, her iş kaidesine uygundu. İnsanlar sanki süt gülünden yüzüyorlardı.

Gurbet "Ben yazar olsaydım, ne yapacağımı bilirdim, olağan nasıl yazardım?" diye gece yatağına uzandıktan sonra düşünüyordu. "Hiç uzağa gitmezdim, salt kendi büromoda çalışan insanları kaleme alırdım, adlarını değiştirirdim, ancak kişiliklerini aynen bırakırdım. Eh! Ben de meslek olarak, tutup muhasipliği seçtim. Sabahdan akşamda dek şak-şuk hesap makinasıyla uğraşmaktan parmaklarının ucu nasır oldu. Konuşken ağzından milyonlar dökülüyör, maâsim ise gereksizimini zorla karşılıyor. Ya bugün, veya yarın dünyadan göceceğim, peki benden hatira ne kalacak? Dosyalarda, sararmış kağıtlardaki rakamlar.... Hesaplar.... Onlar da tozlu arşivlerin bir kösesinde kalacaklar. Bir süre geçtikten sonra hepsi yakılacak! Uzun yıllardan beri muhasiplik ettiği inşaat oïrosunun elemanları gelip Gurbet'in gözlerinin önünde dudalar. İyileri çok idi, kötüleri de yok değildi. Duvarcılar, margozlar, sivacilar kişi hazırlık yapan karıncalar gibi hiç yorumak bilmeden çalışıyorlardı. Aralarındaki tembelliler, çok konuşup az iş yapanlar da bu iyilerinin aralıksız üretiminde

İllüstrasyon: Aydin Karahasar
göze o kadar çarpıyorlardı. Fakat büronun ileri gelenleri birbirlerini sevmelerdi. Her birinin kendi dünyası, kendi kişiliği ve kendine göre bir yaşayışı vardı.

Müdürin iri gövdesi vardı, fakat boş adamdı, cesaretsizdi. İsteseydi, emrinde olanlar için çok şey yapabilirdi. Ancak onları hiç düşünmezdi. Tek becerdiği iş çene calmaktı. Yeterki eline fırsat düşmesindendi.

Muavini ise her emre boyun egen bir yöneticiydi. Müdürne derse desin, yerine getirirdi.

Yanında yataktaki kipirdayıp duran Nevaziş'in uykulu sesi muhabibi hayallerinden uyandırdı.

- Gurbet... Gece bitti, niçin uyanıksın?
-- Hiç, ben de bilmiyorum. Büromuzdaki adamları düşüneniyorum.

Allah sen yardım et! Söndür lambayı, yıkıl yat!

Oda bir anda karanlığa boguldu. Sokaktan pencerenin camlarına donuk bir ışık düştü. Dantela perdenin zarif naklıları canlandı. Gurbet dağılan düşüncelerini tekrar derleyip toplamaya çalıştı. Önce apartmanlar diken, kasabalar, şehirler inşa eden coğulluğu, sonra, müdürü, başmühendisi, daha sonra da girişte muşambalı kapının yanında oturan, renkli

giysili yazıcı kadını hatırladı. "Şeytan ne diyor, geceleri uykuya haram et kendine, sen de bunlar hakkında bir komedi yaz! Bakıp görsünler, bu adam ekmeği kulağıyla yiyen öyle aptal birisi değil. Herseyi duyuyor, anlıyor, ancak söylemiyor.." O anda odanın karanlığında beyaz bir güvercin mi, yoksa peri kılığına girmiş bir mahluk mu, nedir, yavaş yavaş havada uçup dönerek yatağının başına doğru fırladı... Ve uçup gitti. Daha doğrusu yavaş yavaş gözden kayboldu. Gurbet korktu, sanki onun kanatlarının sessiz çarpıntısını kendisinden başka duyan olmamıştı...

Evet bu ilham perisiydi. Yardıma gelmişti! Gurbet bunu derhal hissetti! Kafasında yazılmaya hazır, daha önce kesin kes hiç düşünmediği garip bir konu canlanıvermişti. Bu gökten imre fırsatı kaçırırmak cahillik olurdu. Tez kalkıp üstünü giydi, lambayı yaktı, kâğıt buldu, çalışma odasında kullandığı kalemlerden birinin ucunu yonttu. Gözluğunun camlarını hohlayıp mendiliye sildi. Tekrardan gözlerini açan Nevaziş ou defa hırsla söylendi:

— Yatağına yılan, kurbağa filan mı doldu nedir, bırakıp yatmayacak misin?

Gurbet tüm yorgunluğuna rağmen muzaffer bir kahkahalarak atarak:

Senin dünyadan haberin yok. Az önce buraya kim geldi, biliyor musun?

Nevaziş telaş içinde yorganı üstünden atıp dikildi:

— Kim!..

İlham perisi.

— Gurbet sen aklını mı kaybettin, nedir?

— Desem inanmazsin. Şu anda bana periler tarafından ilham verildi. Sabahleyin oturup bir komedi yazacağım. Kafamda her şey hazır.

Nevaziş ömründe böylesine sevinmemiştir. Az daha kocasını kucaklayıp, sıcak çıplak göğsüne basıp öpecekti. Ancak telaşa kapılmıştı, gözlerini oğuzdurup, bir an düşündü, sonra:

— Şaka yapmıyorsun ya Gurbet?

— Yok, gerçeği söylüyorum.

Kadin yataktan inerek çarçabuk sabahlığını giydi:

Canım benim, sen öylece yaz, çok gıldırtıcı olsun, diyerek, yakasını düğümleyip, saçlarını düzeltti.

— Bak, tam karşımızdaki kıskanç komşumuzu da dahil et. Şu yaptığı işe bak! Dün kadın aylunun yarısını süpürdü, yarısını bıraktı. Ne olacak, bu taraf bizim kapının ağızıdır, değil mi?.. İyi mi Gurbet, o yazacağın yanına iyi bir tiyatrod'a oynamacak mı? Yoksa buradaki klüplerde falan mı oynanacak?

— Görelim bakalım... Bırak da önce bir yazayım...

— Geciktirme. Ne kadar çabuk bitirirsen, başımız o kabab yüceler.

Nevaziş bir türlü sakınlaşemiyordu.

— Bırak, yansın dökülsün, bizi hiç karnı yemeyenler. Karısının, karşısında onunla yüz yüze masaya yaslandığını gören Gurbet, yorgunluktan bitkin halde, dedi:

— Eh.. Sen uzan yat, beni rahat bırak. Belki de bu gece müsvettesini kâğıda dökerim.

— A.. Sen ne söylüyorsun! Hiç gözüme uyku girer mi?

Ne zamana kadar bitirirsin sen bu piyasi, Gurbet?

Ay, kız, gün dediğin nedir?, diye muhasip sınırlendi.

Komedî dediğin, öyle muhasebe işi midir ki, ayın başında doğru bilançoyu bitirip, hesap vereceksin? Uzun süre.

— Gurbet, elini çabuk tut... İstersen tanıldığımız hekim var, sana ondan istiharat alayım, bir hafta otur evde, bitir git sin, ha?

— Gerekmez.

Nevaziş yine dilini tutamadı.

— Buraya bak, ilginç bir şey mi yazacaksın, yoksa dün akşamkinin bir benzeri mi olacak?

— İyi düşünmek gerek, kötü bir şey olmasın.

— Canım, sen ucundan kıyısından bir şeyler söyle, görevim nasıl bir şey olacak, kalbim rahat etmiyor, ey...

— Demek öyle ha..., diye Gurbet başlayınca, Nevaziş sandalyesini yanına çekip gözlerini kocasının yüzüne dikti. Yazacağım komedi iki perde olacak, dört şekilde.

Kadin razi olmadı:

Bilmiyorum, bu iki kısımlı neyse hep moda olmuş. Salt bir kere ara verilir, vesselam. İnsan ne foyerde gezmeye, ne de diktirip giydiği yeni elbiselerini göstermeye zaman buluyor! Sonra, dört az, beş altı şekil ile, bırak uzun olsun, kimden eksigin var?

Gurbet kızdı.

— Öyleyse konuşmuyorum! Yatağının kenarından kalkıp öteki odaya gitmek istedim.

— Canım ne var?

Hiç sabrı yok mu? Bu zikkimin giriş bölümünü, epilogu var, değil mi?

— Ne? Onu bilmiyorum. Kadın erkeğinin koluna yapışıp, yerinde durdu.

— Konuş.

Komedinin giriş kısmında malum olur ki, filan şehirdeki sırıkın kafeslerinden aslan, maymun ve papağan kaçmışlar, diye Gurbet kalemi elinde oynata oynata ilham perisinin ona telkin ettiği mevzuyu nakletmeye başladı. — Bugün şehrin rehberleri eğitilmiş bir deveyi, iki CÖNKENİ (?), üç koynunu ve bütün kekkilikleri, turaşları* kesip yiyorlar, kalan eti kendi aralarında bölüşütken sonra hepsinin bir gecede kaçmasıyla perde kapanır. Sirkteki maskaralıktan yakalarını kurtarıp ormana gizlenen hayvanlar düşünürler ki, insanlar bize kendi emellerini öğredinceye kadar yıllarca it azabı çektiyorlar, bu acıyi onların yanına bırakmayalım. Ne edelim... Ne edelim..., diye düşündükten sonra şöyle karar verirler: Herkes bir insan yakalayıp, öz karakterini ona aşılasın.

Girişin ne kadar güzel, ay Gurbet!, diye buraya kadar geldiğinde Nevaziş sevincini gizleyemedi. — Görüsün, biletin biri, dışarda beş liraya satılacak. Anlat anlat.

Daha yazılmamış eserine verilen bu değerden gururlanan Gurbet zevkle devm etti:

— Birinci şekil şöyle çalışıyor; sahnenin sağ tarafında işilda yeşil ışık yanıyor. Elinde sırık çantası gibi kamçı tutmuş tavşan, insanı terbiye ediyor. Bu insan da kim olsa iyi bizim başmühendis. Tavşan ona diyor:

— ...Bak nerede gördün ki, üstüne kedi geliyor, tir tir titremelisin. Akşamları ay ışığında kendi gölgünden korkup kaçmalısın. Yanından serçe uçtuğunda çabuk çabuk gözlerini kırpmalısın. Anladın mı?

— Anladım.

— Haydi! Talime başlıyorum! Şimdi farz et ki, ben kediyim üstüne geliyorum", diye tavşan oyuncak kamçısını havada şakirdattığında, insan iki eliyle başını tutup bir ağacın kavuğuna gizlendi. Tavşan bunu görüncé neşeye kahkaha attı:

— Aferim! Seni terbiye etmeye gerek yok. Nazar degmesin, bu sahada patik deneyimin varmış! — Tavşan insanı azad eder. — Git işine bak."

Nevaziş'in hoşuna gitti:

— Birinci şeklin felaket güzel! Başmühendisiniz temsili görürse, o dakika kendini tanıယacak. Gurbet, bak, şimdiden söylüyorum: Gala gecesi bana iki yüz oilet lazımdır. Demin sen konuştuça hesaplıyorum, hiç o da yetmeyecek.

Bütün şehri toplayıp, oraya mı dökeceksin?

— Niçin anlamıyorum! Bu her gün olan sey değil ki! Seyirciler yoksası eserin yazارının karısı kimdir, nereden bilecekler?

— Güzel, hele ona daha çok var. İkinci şekilde işildağın yeşil ışığı yanıyor. Sahnede papağan oturur ve ona der:

— "Sözlerimi iyice dinle".

İnsan cevap verir:

— "Başüstüne!".

— "Ben bugün sana papağanlığı öğreteceğim".

İnsan başıyla nastık eder:

— "Olur".

— "Bir iki kelime ne söylesem, sen hemen, her yerde onu tekrarlayacağın".

İnsan razi olur:

— "Başüstüne!"

* Bir bozkır kuş türü.

— "Kendi aklını, düşünceni, sözlerini hepsini bir defalık unutmalısın. Sanki bebeksin, yeni yeni konuşmasını öğreniyorsun. Anladın mı?"

İnsan der:

— "Peki".

Papağan bir an için ayılır ki, bu mazlum mahluk, zaten onszu da "başüstüne" ve "peki" den başka söz bilmiyor. Düşünür. "Buna talime ne gerek var? Zaten papağandır. Kızılpırsı ormandan kovar. Nevazış silkinerek, elleriyle dizlerini şaklatlı:

— Buldum! Buldum! İstersen bu kimdir, söyleyeyim: Sizin müdürin muavini!

Gurbet gülümsemi, küçük gözleri kıstı.

— Doğru bildin.

Kadın birden neyse bir şey hatırlayıp, ciddileşti.

Sen kurt yüreğimi mi yedin, nedir? Hiç sonrasında korkmuyor musun?

Ne yapabilirler ki bana! Çok kötüye giderse, yarası olan gocunsun! Nevazış kocasını uyardı:

— Gurbet muavine sataşma. Çıkarıtlar seni iştən, başını dögdüğüne kalırsın.

Çıkarıtlarsa, gider istasyonda yük taşırıım, hamal ol, erkek ol!

Bu sözlerde kocasının haklı olduğuna inanan Nevazış, gözlerini oğuzdurup sustu.

Üçüncü şekilde işildağın yine yeşil ışığı yanıyor. Sahneye bir maymun çıkmıyor. Baak... Rica ediyorum... Sözümü kesme! diye karısının bir şey söylemek için ağzını açtığını gören Gurbet onu uyardı. — Maymunun başında çanak var. Paltosunu üstüne ters giyip, arkadan düğümlemiş. Çizmesinin biri yeşil, biri kırmızıdır. Saati de ayağına takmış.

Maymun seyircilere dönerek der:

— "Ey bizlerden türeme, bize gilen insanlar! Yeter bu kadar eğlendiniz, şimdi görüyorsunuz ki, sizin kadıncızählardan birini benim gibi çırkınlığını giymeye, ona kendimi okşatmaya nasıl zorlayacağım. Sonra siz bana değil, ona bakıp kah kap guleceksiniz".

Maymun eğitmek istediği kadını çağırıldığında, bizim müdürin kâtibesine benzer birisi sahneye gelir. İzleyiciler kendilerinden geçen giderler.

— Niye?

Nevazış sordu:

Niye?

Cünkü o da başına çanak koymuş. Paltosunu ters giyip, arkadan düğümlemiş. Terliklerinin biri kırmızı, diğeri yeşil. Saati de ayağına takmış. Maymun hayrete düşer. Bağırrı, der ki:

"Ben seni zorla böyle giyinmeye mecbur edecektim. Niye benden önce davrandın?!".

Kadıncıätzaz naz ve cilve ile kaşını gözünü süzerek cevap verir:

"Yeni modaya göre giyineni bir kez uzaktan görmek bana yeter. Hele bu konuda hiç kimseden geri kalmadım, kalmayacağım da!".

Maymun ellerini yukarı kaldırıp dahili bir monolog söyler.

— "İlahi! Bu kadınlarla uğraşmak zor meseledir. Korkarım durum tersine dönecek. O benden değil, ben ondan ek özellikler öğreneceğim galiba..."

Nevazış kendini tutamadı:

— Yaşa, Gurbet! Canım için yemin ederim ki, tiyatrodada büyük tezahürat kopacak. Çocukları o kadıncıınızın kendisinin olduğunu bilecekler! Çok güzel... Galadan sonra yemeği ne rede vereceğini, kimleri davet edeceğini hiç düşündün mü?

Muhasebeci bu yersiz sorudan hiç hoşlanmadı:

— Simdiden o konuya düşünmek akılsızlıktır.

— Niye?! — Kadın hiddetlendi. — Simdiye kadar kimin hayırı bir işine gittim ve hedİYE götürdüysem, hepsi tek tek

ismen davet edeceğim. Alacak verecek dünyası değil mi? Kamkoça olmak üzere en azından dört yüz elli-beş yüz kişimiz olacak. Yarın kazadaki akrabalarımıza telefon edeceğim, hepsi de bir-iki kişi getirsin.

Gurbet yalvardı:

— Ben öleyim, ne olur hiç kimseye bir söz deme.

Nevazış in derdi açıldı.

— Yeter artık, günlerce gelip evimde yeyip içerler, ipekyorgan döşeğimde soyunup yatabilsinler, hayırlı bir işimiz olduğunda çekilişken kenarda dursunlar mı, istiyorsun?! Elini yereğine koy! Sabah olduğunda hepsi ayağa kaldıracağım. Söyle bakayım, dördüncü şeklin nasıldır?

Gurbet yüzünü buruşturarak başını salladı:

— Fırsat vermiyorsun ki... Son şekilde, işildağın kırmızı ışığı yanıyor. Perde açıldığından, son derece büyük bir aslanın dehşetli kükremesinden, ormandaki ağaçların yaprakları dökülüyör. Yorulup, takatten düşmüş aslan, ağır gövdesini ayağları üzerinde güclükle tutabiliyor. Bedeninde ter, su gibi akıyor. Çok da kızmış. Birisinin elindeki zinciri çiğniyor. Karşısında zorba bir şahsiyet duruyor. Bunun timsalinde de müdürimiz dikkat alıyorum...

— Nasıl olur? Nasıl olur?! — Nevazış hayretle ayağa kalktı. — Sen ejderha ile çelik çomak mı oynuyorsun? Sataşmak için sana sana adam mı kalmadı?! Çok iyi söylemişler, keçinin boynuzu kaşınanda...

— Beni dinle! Kaya uçarsa toz kopar. Aslan gür, dehşetandır sesi ile söyler:

— Ey, her şeye kabil insan! Oysa ben seninle mertlik ve yiğitlik eğitimi yapıyorum. Niye öğrenmek istemiyorsun? Ben eğer bu görkemle aciz olsaydım, adımı aslan değil kedi kordular. Fakat insanı bir cüceden ayıran fark nedir? Mertlik! Bu sana ömrün boyunca her zaman, her yerde gereklidir. Olmadan ayaklarının üstünde durma, sürünen kara yılan gibi ayakalar altında! Hiç olmasa o taşıdığıн yüksek addan utan, utanç duy!

İnsan zayıf bir sesle inilder:

— "İstemiyorum... Yillardan beri onsuz, bu düzen geçmiyorum. Geri kalan ömrümü de böylece sona erdireceğim..."

Burada ışık söñüp, yeniden yandı. Dekorlar değişti. Nasıl idare edildiği belli değil. İzleyiciler gördüler ki, deminki insanların her biri kendi işiyle meşgul: Müdür çenesini vermiş konuşuyor, biri onun karşısında tır titriyor. Müdür muavinin "Başüstüne! Olur!" diyor. Kapının ağızında oturan sekreter bayan süsüyle püsüyle meşguldür.... Müzik. Son.... Benim yazmak istediğim komedyi budur!

Gurbet konuşmasını tamamlayıp, nokta koyuğunda Nevazış çok anlamlı bir tarzda kocasına bakarak göğüs geçirdi:

— "Güzel olur, önce istifa dilekçesini ver, sonra bu işe karış. Öyle olmasa da gala akşamının ertesi günü seni isten vacaklar.

Gurbet vurdumduymazlıkla güldü:

— Ya velleleden, ya zelzeleden, her şeyi göze aldım.

Kocasının inatçılığı Nevazış'ı de cesarete getirdi. Kadın yeni şöhret hissi ile heveslendi:

— Gala akşamı için bana bir elbise ve bir çift de sedef karpın şarttır.

Gurbet her şeye kanaat eden bir muhasebeci gibi, karnının israfına itiraz etti:

— Sen, ziyaferde o kadar insan çağırırsan, elbiseye iskarplıne para kalır mı?

Nevazış bu yanıtta öfkeliendi, kocasının üstüne yumulup onu hırpalamak istedi:

Sözünden anlaşılıyor ki, almayacsın?!

Gurbet hiçbir zaman bu gece olduğu gibi cesarete gelmemiştir:

— "Hayır!!", diye kalkıp, ayağını döşemeye vurdu. Ve önce elinde oynattığı kurşun kalemi kirip yere fırlattı. — Maalesef, ben de hiç yazmıyorum!

25 Aralık 1965

Türkçesi: Tekin ÖZBET

Kaynak: Azerbaycan Edebiyatı, 1970, 2, s. 200-206.

Yüksel Pazarkaya, Tahsin Sarac, Aydin Yeşilyurt, Ömer Polat

"Hazıranda Ölmek Zor"

Aydin YESİL YURT

Bu güzelim bahar ve yaz günleri içimizde isitan güneşin ve tatil heyecanının yanında yüreklerle saldığı burukluv ve acı ile de yaşanıp geçiyor. Peşpeşe yitirdiğimiz edebiyatçılarımız acıların kaynağı. Güneş ve ölüm birlikte düşünülmeli zor iki kavram. Ama doğa da kendi seyriyle işliyor. Mayıs ve Haziran aylarında yitirdiğimiz şair ve yazarlardan ilk aklıma gelen Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Sait Faik, Haldun Taner ve şimdiden anımsayamadığım başkaları. Şimdi düşünüyorum, acaba şair Hasan Hüseyin niçin yazmıştı "Hazıranda Ölmek Zor" dizesini.

"Bu Yürek Sizin" diye haykiran Orhan M. Arıburnu'nun yüregi Nisan ayında sustu. O'nun acılı ölümünün üzerinden henüz günler geçti. Acısı daha taze. Orhan M. Arıburnu Türk şiirine getirdiği özgünlüğün yanında bir sinema emekçisi olarak da sanatseverlerin gönlünde. Gerek oyuncu gerek rejisör olarak altına imza attığı her filminde sanatçı kişiliği ile insan sevgisini bir güzelyo-

ğuran adam. "Ateşten Gömlek" adlı filmde çizdiği kompozisyon aradan geçen buna yila rağmen hâlâ belleğimde taze. Umuvarum sanat ve edebiyat dünyamız bu güzel adamı anısı ve sanatı ile yaşatacak.

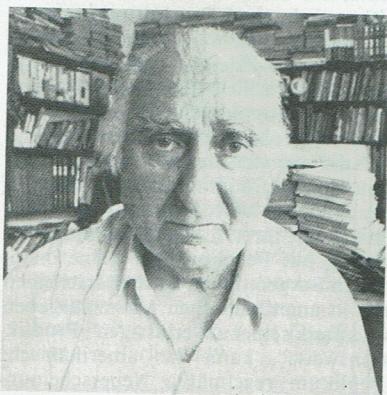
Kurtuluş Savaşı'nın belgesel romanı "Kutsal İsyân"ın yazarı Hasan İzzettin Dinamo'nun ölümünü yurtdışında olmamıza rağmen aynı gün öğrenebildik. Ölümünden birkaç gün önce Doğan Hızlan'ın kendisi ile yaptığı konuşmayı "Hürriyet" gazetesinde okuduğumda ölümün ona bu kadar yakın olacağını hiç düşünmemiştim. "Acılı Kuşak"ın bir çinarnı daha devrilip gitti aramızdan. Hasan İzzettin Dinamo gerçek anlamda bir edebiyat emekçisiydi. Yoksulluk, sürgün, maphusluk ve izlenmeler onun yaşamını özetleyen sözcükler. De Yayinevi tarafından basılan "II. Dünya Savaşı Yıllarında Edebiyat Anıları" adlı belgesel aynı zamanda Hasan İzzettin Dinamo'nun da yaşamı. O seksen yıllık ömründen hep yazdı, üretti. Ne ki despot yöneticilerce tüm yazdıklarına ya el konuldu, ya da yazdıklar yok edildi. Ancak 60'lı yıllarda sonra "Kutsal Barış", "Musa'nın Mahpusu", "Muş'un Gecekondusu", "Koyun Baba" adlı romanları ve bir dizi şiirleri ile o türk edebiyatının güçlü bir savaşçıydı. Hasan İzzettin Dinamo ile edebiyatımız direngen bir yazarından yoksun kaldı.

29 Haziran günü Köln Radyosu'ndan dinlediğimiz bir haber, bir kez daha yaladı yüreğimizi. Öğretmen-şair Tahsin Sarac'ın ölüm haberiydi bu. Mikrofon daki üzgün ses, henüz 59 yaşında Tahsin Sarac'ın ölüm haberini duyuruyordu. Söylenecek hiç bir söz yoktu o an. Sa-dece anılar vardı, bir şerit gibi uzayıp gitden.

Daha dündü sanki. Kiebitz'de konuğum olmuştu. Hemen kaynaşmış, mutfağımızda çay içmiş, şiir ve edebiyat üzerine sohbet etmiştik. Kendisi için düzenlediğimiz şiir akşamında bıkmadan, usanmadan şiirlerini okumuştu. Kalın, gür ve içten sesiyle ne güzeldi o akşam. Başında kasketi, sert yüz hatlarıyla Anatolu insanının simgesiydi adeta.

Tahsin Sarac, "Lotus Edebiyat Ödüllü"nü Aziz Nesin, Ataoğlu Behramoğlu'ndan sonra ülkemize taşıyan uluslararası bir şairimizdi. Türk şirine getirdiği katkılar yanındadır dünya edebiyatından (Fransız, Macar) yaptığı çevrilerle güzel örnekler vermiştir.

Daha dündü sanki "Dergi" üzerine sohbetimiz. "Hep okumak isterim bu dergiyi, elim yeterse size şiir, yazı gönderirim" demişti. Eli yeterdi mutlak, ama zamanı yetmedi sevgili Tahsin Sarac'ın. Ne denir, ölümü acı geldi Tahsin hocanın, ama törenine katılmamak da-ha da acı.

Hasan İzzettin Dinamo

Orhan Murat Arıburnu

Lion Feuchtwanger - Ein Aufklärer im Kampf gegen die Dummheit

Agnes THORBECKE

Verbrannte Bücher - vergessene Dichter

Am 10. Mai 1933 – kurze Zeit nach der Machtübernahme Hitlers – drangen Nationalsozialisten in öffentliche und private Bibliotheken und warfen die Bücher von hunderten deutschsprachiger Schriftsteller auf den Scheiterhaufen. 25.000 Bücher wurden in Berlin und in anderen Universitätsstädten öffentlich verbrannt. Die Schriftsteller auf den schwarzen Listen der Nazis waren die Repräsentanten einer produktiven, ungeheuer lebendigen Phase der literarischen Auseinandersetzung mit dem Zustand von Kunst und Gesellschaft, in einer Zeit der Auflösung althergebrachter Kunstformen, die mit einer Auflösung festgefahrener bürgerlicher Lebens- und Gesellschaftsformen einherging. „Es war eine Zeit, wo in den miffig gewordenen Stuben der Kunst die Künstler von einem Taumel der Begeisterung über das Neue, das zu werden begann, erfaßt wurden“.¹

Diese Epoche des Aufbruchs wurde durch die menschenverachtende Gewaltherrschaft der Nazis brutal beendet. Viele der damals für „entartet“ erklärt Dichter sind auch nach dem Ende des deutschen Faschismus nicht mehr aus der Vergessenheit aufgetaucht.

Wir wollen in den nächsten Ausgaben von „dergi“ die Erinnerung an diese vergessenen Dichter wieder aufwecken und einige von ihnen in ihrem Lebensweg und ihren Werken unseren Lesern vorstellen.

STATIONEN DES EXILS

Er befand sich auf einer Vortragsreise in den USA, als er von den Nazis ausgebürgert, sein Haus geplündert wurde und seine Bücher ins Feuer geworfen wurden. Er ist nie wieder nach Deutschland zurückgekehrt, sein Exil dauerte 25 Jahre bis zu seinem Tod in 1958 in den USA.

Lion Feuchtwangers erster Zufluchtsort ist das französische Fischerdorf Sanary-Sur-Mer, das während der dreißiger Jahre eine Kolonie künstlerischer Exilprominenz wird, die „Hauptstadt der deutschen Literatur“. Hier begegnen sich Bert Brecht und Thomas Mann, Heinrich Mann, Arnold Zweig, Alfred Kerr und viele andere. Feuchtwanger ist zu diesem Zeitpunkt bereits ein international erfolgreicher Dichter und kann sich in Frankreich ein behagliches Haus mit einer umfangreichen Bibliothek einrichten. Im Gegensatz zu den meisten seiner Kollegen ist er frei von materiellen Sorgen, mit Optimismus und Arbeitsfreude stellt er sich auf die neue Situation ein.

Während seines siebenjährigen Aufenthalts in Frankreich schreibt Feuchtwanger vier Romane, darunter auch „Exil“, und verfaßt erstmals auch politische Schriften. Er ist mit Brecht und Willi Bredel Mitherausgeber der in Moskau

Lion Feuchtwanger, 1954
erscheinenden Emigrantenzeitschrift „Das Wort“ und arbeitet aktiv im „Schutzverband deutscher Schriftsteller“ in Paris und in verschiedenen antifaschistischen Komitees mit. Feuchtwanger wird zu einem wichtigen politischen Repräsentanten der Emigrierten.

1937 fährt Feuchtwanger in die Sowjetunion und schreibt einen euphorischen Reisebericht, der ihm von vielen seiner Schriftstellerkollegen übergebenen wird. Dieses Bekenntnis zur Sowjetunion ist dann auch ein Grund für

„Der Vorstand des Börsenvereins der deutschen Buchhändler ist sich mit der Reichsleitung des Kampfbundes für deutsche Kultur darin einig geworden, daß die zwölf Schriftsteller: Lion Feuchtwanger, Ernst Gläser, Artur Hohlscher, Alfred Kerr, Egon Erwin Kisch, Emil Ludwig, Heinrich Mann, Ernst Ottwald, Theodor Plivier, Erich Maria Remarque, Kurt Tucholski, Arnold Zweig für das deutsche Ansehen als schädigend zu erachten sind. Außerdem ist eine Liste von Büchern von Autoren aufgestellt worden, die bei der Säuberung der Volksbüchereien entfernt werden können.“²

(Darunter auch Brecht, Döblin, Gorki, Schnitzler...)

Mai 1933

die Schwierigkeiten Feuchtwangers in den amerikanischen Behörden und sein „Vergessen-Sein“ im westlichen Nachkriegsdeutschland.

1940 wird Feuchtwanger wie viele andere deutsche Migranten von der französischen Regierung „vorbeugend“ Monate lang in einem Internierungslager gefangengehalten bis ihm, unterstützt von amerikanischen Regierungsstellen, die Flucht gelingt und er sich in Los Angeles zum dritten Mal eine Existenz aufbaut. Nach und nach müssen auch die anderen emigrierten Schriftsteller Europa vor dem Vormarsch der Nazis verlassen, einige wie Arnold Zweig und Else Lasker-Schüler fliehen nach Palästina, die anderen finden sich in den USA wieder und Feuchtwanger gründet eine eigene Villa, die er 2 Jahre später verlässt, wird wiederum zum Treffpunkt der künstlerischen Prominenz, die sich rund um Los Angeles in einer neuen Kolonie niedergelassen hat. Während für die meisten seiner Schriftstellerfreunde die Emigration nach Amerika den völligen Verlust ihrer Leserschaft und damit ihrer Existenzgrundlage bedeutet, hat Feuchtwanger keine materiellen Sorgen. Seine Bücher erscheinen alle in amerikanischen Lizenzausgaben und dank seiner zuverlässigen „Produktionsweise“, kann das amerikanische Publikum regelmäßig Neuerscheinungen

gen von ihm lesen. Feuchtwanger baut zum dritten Mal eine große Bibliothek auf und hilft seinen Freunden, wo es nötig ist. Das Exil bedeutet für ihn im Gegensatz zu vielen anderen, ein Antrieb für seine produktiven Kräfte: „Es strömt dem Schriftsteller im Exil eine ungeheure Fülle neuen Stoffes und neuer Ideen zu, er ist einer Fülle von Gesichtern gegenübergestellt, die ihm in der Heimat nie begegnet wären“.³

Nach der Niederwerfung des Faschismus —Brecht und Arnold Zweig haben sich in der DDR niedergelassen— entschließt sich Feuchtwanger im Gegensatz zu den meisten Kollegen, in den USA zu bleiben, da er in den beiden neu entstandenen deutschen Staaten keine Arbeitsperspektive für sich sieht. Er stellt den Antrag auf Einbürgung. Doch das politische Klima hat sich seit dem Tode Roosevelts radikal geändert: Als Autor von „Moskau 1937“ steht Feuchtwanger auf der Kommunistenliste, wird mit politischen Verhören „belästigt“, die Staatsbürgerschaft wird ihm verweigert. So wagt er es nicht, die Einladungen der Freunde nach Europa anzunehmen, da er befürchten muß, ohne amerikanischen Paß nicht nach Kalifornien zurückkehren zu können.

Zurückgezogen und unermüdlich tätig, lebt und arbeitet er in seinem Haus in Pacific Palisade, wo er 1958 im Alter von 74 Jahren stirbt.

WICHTIGE WERKE

Lion Feuchtwanger ist einer der großen Repräsentanten des modernen historischen Romans. Es geht ihm dabei

Bertolt Brecht über Feuchtwanger: Mit Bertolt Brecht verband Feuchtwanger eine lebenslange Freundschaft und eine außergewöhnliche Zusammenarbeit. Trotz weltanschaulicher Unterschiede verfaßten sie in den zwanziger Jahren verschiedene Theaterstücke und Aufsätze gemeinsam als Arbeitskollektiv.

„Feuchtwanger [ist] einer meiner wenigen Lehrmeister. Durch ihn erfuhr ich, welche ästhetischen Gesetze zu verletzen ich mich anschicke, aber so kundig er ist, so weitherzig ist er. Bei Disputen mit solchen, die seine Bücher nicht mochten, geriet ich häufig in Steigkeiten, wenn ich den Rang, den ich seinen Büchern anwies, mit ihrer Gescheitheit begründete, und man ihre Gescheitheit zugab und gerade darum ihren Rang bestritt: Bei den Deutschen wird bekanntlich ein scharfer Unterschied zwischen dem Dichten und dem Denken gemacht.“

Bertolt Brecht, *Gruß an Feuchtwanger*, Berlin 1949.

Letzter Besuch Brechts, 1947

nicht um die faktentreue Beschreibung bestimmter geschichtlicher Zeitschnitte sondern um aktuelle Probleme, die eine unmittelbare Identifizierung ermöglichen. In seinen Romanfiguren, die in verschiedenen geschichtlichen Epochen angesiedelt sind, spiegeln sich die ewig gleichen Konflikte und Leidenschaften wider, aber auch die Hoffnung, daß die Vernunft dazu verhelfen wird, alte Strukturen zu überwinden und tolerantere Lebensformen durchzusetzen.

Feuchtwanger, der aus einer jüdisch-orthodoxen Familie stammt, hat die Auseinandersetzung mit seiner eigenen Identität, seine Zugehörigkeit zu einer durch Jahrhundertealte Verfolgung geprägten Minderheit zum Motiv mehrerer Romane gemacht. *Jud Süß* und *Die Jüdin von Toledo* sind herausragende Beispiele. Obwohl die historischen Ereignisse nur den Rahmen, nicht aber den Inhalt seiner Romane bilden, hat Feuchtwanger die gesellschaftliche Situation seiner Personen mit so wissenschaftlicher Gründlichkeit recherchiert, daß die jeweilige Epoche uns ungeheuer lebendig und vielfältig vor Augen tritt.

Jud Süß, der 1922 verfaßte Roman, ist einer der größten Bucherfolge des 20. Jahrhunderts. Es ist die Geschichte eines Hofjuden zu Beginn des 18. Jahrhunderts, der die Schwächen und Eitelkeiten der Herrschenden durchschaut und durch seine geschickte Machtpolitik zu großem Einfluß gelangt. Aus der Gruppe einer verfolgten Minderheit herausgehoben, nimmt er auf der höchsten Stufe seiner Karriere den tiefen Sturz bis zur demütigenden Hinrichtung in Kauf, um seine menschliche Würde durch den bewußten inneren Verzicht zu verteidigen.

Erfolg. Drei Jahre einer Provinz. „Wartesaal Bd. 1“, geschrieben 1927. Das Buch spielt in München im Jahr 1922 und erfaßt das Panorama der bayrischen Gesellschaft, die Feuchtwanger anschaulicher zu machen, bedient sich aus eigener Anschauung kennt. Um die Vielfalt der Perspektiven anschaulicher zu machen, bedient sich der Autor in diesem vielschichtigen Roman auch der Mittel des Films wie Montage, Paralle-

sierung der Vorgänge und schneller Wechsel des Blickwinkels.

Die Geschwister Oppermann, „Wartesaal Bd. 2“. Feuchtwangers erster Anti-Hitler-Roman entstand innerhalb von 6 Monaten von April bis Oktober 1933; er spielt in Berlin. Geschildert wird die Geschichte einer großbürgerlichen jüdischen Familie, deren Mitglieder sich voll in die deutsche Wirklichkeit integriert glauben und die Bedrohung durch den Nationalsozialismus zunächst gar nicht wahrhaben wollen. Es folgt eine allmähliche Desillusionierung. Am Ende steht Vertreibung und Exil. Der später entstandene Film hat die Probleme nochmals sehr aufwühlend dargestellt.

Exil, das dritte Buch der Trilogie „Wartesaal“ schrieb Feuchtwanger von 1935-1939 im französischen Exil. Der Roman erzählt den politischen und künstlerischen Werdegang des Komponisten Sepp Trautwein im trostlosen Alltag des Exils. Ort der Handlung ist Paris im Jahre 1935. In der Hauptfigur spiegelt sich Feuchtwangers Suche nach einem neuen Kunstverständnis, das die Beziehung von Kunst und gesellschaftlicher Realität in eine produktiv Dialektik bringt.

Goya oder der arge Weg der Erkenntnis. Goya kommt aus einfachen Verhältnissen. Als anerkannter Porträtmaler bei Hofe gewinnt er allmählich Einblick in die krassen sozialen Gegensätze seines Landes. Der Autor, der diesen biographischen Roman 1951 veröffentlichte, umreißt den Weg eines Mannes, der sich von Abhängigkeiten emanzipiert und nun die Realität aus der Sicht des Volkes auf künstlerischer Ebene zur Darstellung bringt. In seinen „Caprichos“, die von der Inquisition angefeindet wurden, wird er zum revolutionären Kritiker der Gesellschaft.

Literaturhinweise:

- 1) Oskar Schlemmer, Briefe und Tagebücher, München 1958, S. 308.
- 2) Brodersen u.a., Wie die Deutschen Hitler zur Macht verhalfen, Reinbeck 1933, S. 28.
- 3) Lion Feuchtwanger, Centrum Opuscula, Rudolfstadt 1956, S. 55.

Nitelik

Fakir BAYKURT

Bremen'de, Ernst Waldau Tiyatrosu'nda, Brenda Başar yönetimindeki "Türkülerimiz-Xenos" topluluğunu dinlerken, kendi kendime sık sık, "İşte nitelik!" diye söyledim. Gözüm gönlüm, iki saat yakın, hayranlıkla dolu taşı. Beş yıllık çok sıkı çalışmalarla, hazırlannmalarla, az rastlanır beceri ve sevgiye dayanan bu başarıyı hâlâ içimde yaşatarak, topluluğu bütün sevdiklerimin dinlemesini diliyorum. Üstün niteliğinden ötürü...

Nitelik! Öztürkçenin bu güzel sözüğü, halka tam açılmadı, bir avuç aydının diline takıldı kaldı ne yazık. Köylерden şehirlerden kopup, 1960'ların başında Ankara'da, İstanbul'da doktorlu, denetimli seçme bürolarından geçerek, önü ardı ne tür çilelerle dolu olduğu bilinmez endüstri dünyasına doğru yola çıkan insanlarımız "vasıflı-vasıfsız" diye sınıflandırılmışlardı. "Nitelikli-niteliksiz" demek ayıp kaçıyor her halde. Sanki "vasıflı-vasıfsız" öyle değilmiş gibi! Eh, hele bizi Avrupalılar seçmeye, sınıflandırmaya görsünler, elbet ezici çoğunuğumuzu "vasıfsız" a ayırmaları kaçınılmazdı. Öyle oldu, Batı Avrupa'nın bol dumanlı, kirli sulu şehirlerine o niteliğimizle dolduk. Makine yapmayı, onu işletmeyi bilmenin "vasıflı insan" olmaya yeter sanıldığı bir dönemi yaşıyor dünya, ne yaparsın? Yalnız ölülerle delliler ayılmaz; bakarız görürüz bir gün, onlar da uyanmış, asıl vasıfın insanlık vasıfı olduğunu, bunun da varsılsın, yoksa olsun, insanın insana, insanın doğaya, yani dünyanın sularına, kuşlarına, havasına, yerinin göğünün katlarına, katanmanlarına saygıdan, sevgiden geçtiğini yeniden anlar.

Biz gene niteliğe gelelim. Hem de Alman'a, Avrupalıya çuvaldzı saplamanan, iğneyi kendi canımıza batarımlım. Nerede bizim toplumda nitelik? Yollarımızın, trenlerimizin, taşılardımızın, hastanelerimizin, hatta okullarımızın, okul kitaplarımıza durumlarına bakalım, gerçekten nerede nitelik? Sanatlarımıza, sahnelerimize bakalım. Alaturkanın Zeki Müren'i belki biraz fazla kasılıyordu, ama kendi sanat türüne bir özeni, yaptığı işi ciddiye alıp uzun boylu hazırlanışı, onu iyiden iyi yapma çabası vardı sürekli. Türkçeyi eğip bükmenden, dosdoğru, tertemiz söylerdi. Ondan beriye, elinde sesbüyültlenle yüzlerin, binlerin karşısına çıkıp, arada köfteli köfteli geğirecek, "Söylüyorum! Söylerim! Söylüyüm mü? Söylerim ha!" diye, güya halkla

Brenda Başar ve "Türkülerimiz-Xenos" topluluğu

kaynaşıp kucaklaşarak, sulunun sulusu, civığın civığı, ne yazık bir ara öylece kasetlerden Köln Radyosu'ndan verilen, düzeyi de, niteliği de düşürlülmüş Türküler dinlerken, saklamaya gerek yok, yureğim kiyildi.

Fizikteki "Bileşik Kaplar Yasası" gibi tipki. Daha önce de çok kullanılan bu benzetme iyi anlatıyor halimizi. Cam boruları dilediğin kadar indir çıkar, eğ büük, doldurduğum su kabin her yanında aynı çizgide dizeyleniyor.

"İşler eskiden iyidi, şimdi bozuldu..." demek istemiyorum. Eskiden de bozuktu... Ama bu günlere gelirken daha da bozulacağını göremez, bilemezmişiz meğer. Her şey sanki paramiza koşutolarak degersizleşiyor. Lira düşe düşe, 30 yıl kadar önce 90 kuruşa aldığı markı 1090 liraya alamaz oldu. Aynı 30 yıl içinde Avrupa'dan Avustralya'ya kadar dünyada en ucuz işçi biz, NATO'da en ucuz asker biz olduk. Sanki göksel bir zorunlukmuş gibi, para değerimizle birlikte insanlık değerlerimizin de düşüğünü, düşürlüğünü görüyorum yıllardır. Nerdeyse vizesiz girebileceğimiz tek sınır kalmıyor dünyada. Ne ilgisi, çekintisi varsa, Kanada bile vize koymus!

Oysa üç yanında denizleri, dört yönünde akişli büklüslü nice ırmakları, birbirinden boncuk, birbirinden balıklı

gölleri, yedi bölge, en az yetmiş iklimi olan bir yurdumuz var. Topraklarımı incirinden narına, çekirdeksiz üzümünden fistığına kadar her şeyi verir. Elması güneşinden, güneyi elmasından güzel, kirazı kekiği can ilacı bir ülke, iyı yönetilse yerüstü de yeraltı gibi hemşinde bolluklar, bayındırlıklar diyale döner. Coğunluğu genç olan 50 milyonu aşın nüfusu, taşı sıksa suyunu çıkarır, çeyrek yüzyılda hem kendisi, hem çocukların için harikalar yaratır. Amerika'dan bayat sütozu, Kanada'dan buğday alacak durumlara asla düşmez, ama düştük. Özür dilerim, düşürlüldük. Neden? Nedenini, nedenlerini çeyrek yüzyıldır Avrupa gören, çok çeşitli ottoyollarda arabası süren bizlerin daha iyi bilmemiz gereki; yeryüzünde nedensiz çalı bile kıpırdamıyor. Herhalde baş neden, bu yabanakıl, yanlış, beceriksiz yönetimlerde. Değilse, koca Çin'in, Çin'den beter cin akıl, hin akıl Japon'un yapamadığını yaparak, örneğin abece yi değiştirdik de, bozkırlarda yemeşen piril pirl Köy Enstitülerini kurduk da bini aşın dünya klasığını on yıldan az bir sürede dilimize çevirip bastık da sporda bile örneğin 1948 Olimpiyatlarında altın gümüş pekçok madalya aldık da, neden, nasıl düşürlük bu kadar, bugünkü kadar?

Kusur demokraside olabilir mi? Eğitimde, dinde olabilir mi? Hepsinden önce herhalde ekonominin yönetimiyle ilgili, yani ekonomi-politiktir neden. Türkiye'nin göğsünde, ekonomi-politik hırslarını, hinzirca hazırlıklarla 1945'lerde yürürlüğe sokan sömürge sınıfı ve katanlar, Allah Allah, Truman Doktrini, Marshal Planı, Amerika'nın, Avrupa'nın sömürge ve kemirgenleriyle birleşip 1950'lerde bütün yapılmışları yıkma başladılar. Türkçe ezandan laik eğitime, klâsiklerden köy enstitülerine kadar bir şey bırakmadılar ortada, üstelik bunları halk adına, halk için yapıyor götürerek yaptılar. Sisli dumanlı bir havada demokrasi demagojiye yem oldu gitti. Solcu diye profesörlerimizi, doçentlerimizi üniversitelerimizden attık, komünist diye en iyi öykümüzü gizli ajanlara öldürdü, en büyük şairimizi vatandaşlıkten çıkardık. Ondan sonraki yıllarda, sanki başı var ama beyni yok, gözleri de ünlü masaldakî gibi oyulup almış bir topluma döndük. Büyük bir bataklıkta ecege doğru öünü yanımı görmeden yürümeye çalışıyoruz. Bugün eger çokluğunu "vasıfızı" sayılan işçiler olarak Avrupa'nın sokaklarını süpürüyor, bulşıklarını yıkıyor, yeraltında gün güneş görmeden madenlerini söküyor, akar bantlarında makina bantlarını birbirine takıyorsak ve "Artık işiniz bitti, alın şu beişliği onluğu da dönüp gidin!" denildiği halde dönüp gidemiyorsak; nedir nedeni, kimdir sorumlusu? Bugün de şairleri izliyor, yazarları hapsediyor, profesörleri doçentleri atıyor, pırıl pırıl gençleri hapsediyor, asıyor o yabanakıl oceriksiz yönetimler. Şairi, profesörü, işçisi, genci yok edilmiş, ya da susturmuş bir toplum, hâlâ ondan bundan aktarmalar yaparak kitap yazan "prof" larla mı düşünecek, öünü görecek geleceğe giden yolda?

Bilmiyorum yeterince ayırdında mıyız? Bütün bunlar aynı zamanda doğuruyor olsunun kötüsü sonucu, yani nitelik bozulmasını. Çok bilgili yazarlarımız, dediği dedik eleştirmenlerimiz var, onlar 100-150 yıl öncesinin bilgilerine dayanarak "İnsanın çevresi değişti mi düşüncesi davranışını da değiştir!" diyorlar. İşte bir buçuk milyonumuz çeyrek yüzyıldır Avrupa'da; "vasıfızı" geldik de nitelikli mi olduk? Coğrafyamız değişti ama kafalarımız değişti mi? Burada bakalım sahnelerimize sanatlarımıza, buranın okullarındaki çocukların eğitimine, aile içinde kadının, kızın, özellikle de kızlarımızın durumlarına. O canım yıllar, evik çabuk bellenmiş halayları çırıp ortalarda oynamakla akipti gitti. Doğru dürüst adlarını bir kağıda bile yazamadığımız Türküleri, tozu yarı alınmış sazlar eşliğinde, hem ille de tek sesle, binde bir topluca söylemek istediysek sanki fraksiyonlar yüzünden birbirine küs seslerin oluşturduğu yakıştırma korolarla geldi geçti o canım yıllar. Büyük Ruhi Su'nun Öğrencisi Sümeysra gibi, yurtaşlıktan çıkarttığımız Melike gibi, arada

bir Berlin İşçi Korosu gibi niteliğe ulaşan örnekler de olması, Bach'in, Beethoven'in yurdunda kim bılır daha nereye kadar düşeceğiz?

O yüzden demek istedim ki, Bremen'de, Ernst Waldua Tiyatrosu'nda Ermeni, Kurt, Türk yurtaşlarımızdan, Kıbrıslı, Yunanlı, Alman, Fransız arkadaşlarımızdan oluşan, Brenda Başar yönetimindeki topluluk beni "İste nitelik! İşte nitelik!" diye sevince boğdu. Nitelik denen, ama ne yazık pek az bulunan o nesnenin

bir yandan bilgiyle, bilinçle, bir yandan da yaptığı işe duyduğu sevgi ve saygıyla, ama hepsinin üstünde öyle bordrolarla filan ödenemez, ölçülemez hazırlık çalışmalarıyla olduğunu bir kez daha düşündüm.

Ve acıyla anımsadım: Brenda Başar'ın, kültürümüzü dışarda başarıyla tanıtan bu özverili yurtaşımızın yurtaşlığıyla da oynandığını....

Duisburg, 1.5.1989

Bir Kamışım Sazlıkta

suskun bir neyim sazlıkta
yabanın yeli dörtbir yanında
deli eder beni deli
okyanus dalgali nağmelerim
yemen ağıdı türkülerim
dilvermezler hani nerede?
gözlerimde zümrüt yeşili melemin
hasretin dipsiz kuyusunda neylerim
batık bir yelkenli günlerim
bu günlere dalıp dalıp giderim
demiri yosun tutmuş acıların
söküp atamıyorum içimden
suskun küskün bir neyim sazlıkta ben
hani neyzenim nerede?

loş, eski bir şehrın şafak yılğnlığı

bu benimkisi

yıkamadığım içimden
doğacak günü tutmuşum avuç içimde
körebe oynuyorum kendi kendimle
ne zaman genzimi yakacak
hani 1 Nisan yağmurlu bahar kokuların

nerede?

hâlâ o buruk acı
senin başlattığın onulmaz sancı
iki gözüm yer tüketir beni
hani nerede lokmanhekimin
nerede ağrılarımın ilacı?
ichernimdeki zehri süzene degin kapına

gelmiyeceğim

mey meclisine de girmeyeceğim
ne sarhoş, ne de bir hoş
yaşamla sarmaş dolaş da olmayacağım
neylik benim neyime
ben ki neyzenini yitirmiş biriyim
dere boyunda bir kamış selyim

Erol YILDIRIM
Şubat 1989

Stendhal Sendromu

Serol TEBER

Geçen yıl, olabildiğince güneşli ve mavi, kavakların pamuklayıp ardından kirazın beklediği günlerden güzel bir akşamüstü, Düsseldorf'ta Kaçmazlar'ın balkonunda bir yandan kumanyayı gözden geçirip, çirozun sirkesini tazeleyip, masayı donatırken bir yan da mangalı yakmaya çalışıyordu...

Tatilden yeni dönmüştük... Kaçınıcı kezdir başıma geldiğini bilemediğim gibi, gerçek nedenini sezinlememe karşın, bir türlü uygun bir biçimde dile getirmekte de güçlük çektiğim, sıkıntılı, tatsız, huzursuz edici bir yaştamı çevremekilere anlatmaya çalışıyorum...

Sağlığımın, keyfimin oldukça yerinde olduğu ve bileybildiğimce bedensel ve ruhsal büyük sorunlarının bulunmadığı zamanlarda bile, yaptığımız kimi gezilerde, örneğin, Barcelona'da Picasso müzesini, Antonio Gaudi'nin Sagrada Familia Katedralini, Güney Fransa'ya ilk gittiğimizde kısa bir zaman dilimi içinde gezmek tedbirsizliğini gösterdiğim Picasso, Chagall, Matisse müzelerini, Floransa'da Uffizien Galerin'i ve son olarak da Kuruba Camii ve Sevilla'da Alkazar Sarayı'ni.... gezerken, birden garip ve aşırı bir heyecan, huzursuzluk, sıkıntı, baş ağrısı, mide bulantısı, yorgunluk, vb... gibi hiç de hoş olmayan psiko-somatik belirtiler duyumsamış, zaman zaman uzunca süreler oturma gereksinimi duymuş, kimi kez bu güzeliş gezileri yarında kesmemek için büyük çabalar harcamak zorunda kalmışım...

Tüm bu anlamsız gibi görünen yaştı bozukluklarını o gece birlikte olduğumuz dostlara iletmeye çalışıyordum ki, Ahmet, bir yandan mangaldaki köftele ri çevirirken bir yandan da, böyle bir şeyi yakınlarda okudum, biliyorum... dur, bekle.... dedi ve sonra da Int.Herald Tribune'nin, 12.7.1988 tarihli sayısında böylesi bir konuyu kapsayan ilginç yazıyı gösterdi....

***

Gazetenin, Floransa'lı kadın psikiyat Dr. Graziella Magherine'den aktardığı haberlere, bugine degen derlenen görüğü ve bilgilere göre, şimdide degen sıkça rastlanan, ayakları yaralı, midesinden şikayetçi turistlere son zamanlarda, araştırmacıların Stendhal Sendromu olarak tanımladıkları bir "hastalık", daha doğrusu, yeni bir yaştı bozukluğu eklenmiştir...

Floransa'da, Maria Nuvoa hastanesinde, son zamanlarda Stendhal Sendromu tanısıyla 107 kişi tedavi edilmişdir.... Bu "hastalıkarda" saptanabilen başlıca belirtiler, panik biçiminde ortaya çıkan korku, suçluluk duygusu, kimlik (identitet) yitimi ve dış dünyadan real algılanışında, görece kısa bir zaman içinde, kişinin kendi gerçek kimliği ve dış dünya ile olan ilişkileri bulunmakta, real ölçüler, değer yargiları önemlerini yitirmekte, korku ve suçluluk duygusu, kimlik (identitet) yitimi ve dış dünyadan real algılanışında bozulma, vb. olarak tanımlanmaktadır....

Anlatıldığına göre, böylesi rahatsızlıkların başlangıcında, görece kısa bir zaman içinde, kişinin kendi gerçek kimliği ve dış dünya ile olan ilişkileri bulunmakta, real ölçüler, değer yargiları önemlerini yitirmekte, korku ve suçluluk duygusu ile birlikte heyelanlı, irreal bir yaştı (fantaziler dünyası) ve bilinc oylanlığı içine girilmektedir.

Dr. Magherini'nin savlarına göre, Floransa böylesi duyguları, heyecanları ortaya çıkarmak için çok uygun bir kent, bir kültür merkezidir...

Gerçekten de, görenlerimizin anımsayacakları gibi, Floransa'nın eski kent merkezi görece küçük bir alana kurulmuş ve çok yoğun bir kültür birikimini barındırmaktadır. Ve bu kültür merkezine giren insan bu birikimi özümleyeceğ zamanı ve (daha da önemlisi) hazırlığı bulunmadığında, bir tür kültür-şoku et-

kisiyle, panik biçiminde ortaya çıkan ilginç yaştı bozuklukları içine girebilmektedir...

***

Bu durum kuşkusuz eskilerden beri bilinmektedir. Goethe oile İtalya'ya ilk gelişinde benzer yaştı bozuklukları göstermiştir. Fakat, bunların içinde, en çok ve ayrıntılı olarak bilinen örneğini Sigmund Freud 1936 yılında Atina'da Akropolis'i gezerken duyumsamıştır. Freud, Akropolis'de birden ve görece kisa süreli bir bellek-anımsama bulanıklığı içine girmiş, kendisinin kim olduğunu ve nerede bulunduğu bir süre anımsayamamış; yanılsamalı, sınırlı ciddi bir deprasyonalizasyon ve derealizasyon bozukluğu göstermiştir... Freud, bu ilginç yaştı bozukluğunu, 70. yaştı için Romain Roland'a yazdığı bir mektubunda ayrıntılarıyla anlatmış ve Freud'un bu kısa yazısı hemen klasikleşmiştir. (Bu mektubun tümünü okumak isteyenler için: S. Freud, Gesammelte Werke, Band 16, s. 250-255 'Eine Erinnerungsstörung auf der Akropolis').... Ancak, Freud, daha önce de, 1901 tarihinde Roma'ya ilk kez gidişinde, Vatikan Müzesini ve de özellikle de Michel-Angeolo'nun Musa yapıtını gördükten sonra, olağan-dışı bir yorgunluk ve deprasyon içine girdiğini, hemen aynı günlerde yakınlarına yazdığı mektuplarda belirtmiştir (bkz. Ernest Jones: Sigmund Freud, ben und Werk, Band 2. s. 34-35)...

Sinfoniekonzert

Dienstag, 20. März 1990

Württembergisches Kammerorchester Heilbronn

Leitung: Jörg Faerber

Solisten: Süher und Güher Pekinel, Klavier
und Hans Clarin, Sprecher

Prokofieff: „Peter und der Wolf“ op. 67

Saint-Saëns: „Der Karneval der Tiere“

Mozart: Konzert für 2 Klaviere und Orchester Nr. 10
Es-dur KV 365

Ort: Theatersaal des Städtischen Saalbaus Witten

Ancak, Dr.Magherini'nin böylesi yabancılılaşma-yaşanti reaksiyonlarına *Stendhal Sendromu* adının konmasını önermesi daha anlamlıdır... Dr.Magherini'ye göre, ilk modern turist *Stendhal*'dır. *Stendhal*, 1817 tarihinde yaptığı Roma-Napoli ve Floransa gezisi sırasında, Santa Croce kilisesini gezerken, birden kalp atışlarının hızlandığını, gözlerinin karardığını, dizlerinin bağınnın çözdüğünü ve yere düşmek, bayılmak üzere olduğunu duyumsamış, hemen kiliseden dışarı çıkmış ve güçlükle oturacak bir yer aramıştır (*Stendhal*'in bu gezi notlarını Almancadan okumak isteyenlere: *Stendhal, "Rom-Neapel und Florenz. 1817"*— Insel Verlag 1988)...

***

Araştırmacıların kanısına göre, *Stendhal Sendromu*, turizm ya da gezi stressi ile değil, bir tür kültür şoku ile bağlantılıdır... Özellikle belirli bir kültürel ve nesilik hazırlığı olmadan, Florensa gibi, sizlerinden hediyelik eşya satan dükkanlarına dek yoğun kültür-tarih birikimi içeren bir ortamda, kişi, özellikle, Refaello, Leonardo, Michel-Angelo, vb. gibi, dev Rönesans sanatçlarının yapıtlarıyla bu denli yakın bir ilişki içinde girince, ciddi bir yabancılışa, korku, suçluluk duyguları içine girmekte, hatta izlenme hezeyanları ortaya çıkmaktadır... Ve Dr.Magherini'nin anlatığı gibi, böylesi belirtiler çok kez, ortalama üç ile on gün kadar süren bir klinik tedavisini bile gerekli kılmaktadır...

***

Stendhal Sendromu üzerine olan yazıları okurken, *Goethe*, *Freud*, *Stendhal*, vb. gibi evrensel kişilikler, yazarlar, düşünürler ile "hastalık" paydası altında (bile olsa) toplanabilen kimi ortak özelilikler göstermiş olmaktan birazcık olsun ~~az~~ yerlerde bir şeyler titremedi değil... ~~az~~ bacak, yazısının son bölümünde doğru, Dr. Magherini, günümüz dünyasında *Stendhal Sendromu* belirtileri gösterenlerin, dünyamın, özellikle az kültürülü bölgelerinden gelen, görece "hazırlıksız" turistler arasında çıktıığını (kibarca) vurgulaması keyfimi biraz kaçırı gib이...

Fakat, böylesi bir tartışma ve araştırmada beni asıl sevindiren, bu tür yaşanti bozukluklarının, her şeye rağmen, bir müze ya da bir katedral gezerken (gene de) hâlâ şaşırabilen, heyecanlanabilen ve hatta böylesi büyük yapıtlar ve onları yaratınanlar karşısında suçluluk duygusu duyabilenlerin içinden çıkışmış olmasından...

Ne mutlu diyorum, bir Picasso, bir Chagall, bir Matisse, bir Leonardo'nun karşısında hâlâ heyecanlanabilenlere, şaşırabilenlere, suçluluk duygusu duyabilenlere...

Darısı heyecanlanamayanların, şarşamayanların başına...

Nice nice Stendhal Sendromlarına... ●

Dar Geçit

İki doruk arası bir dar geçitte
Sevgi de boğuntuada artık erdem de.
Eşik altına saklanan bir anahtar gibi
Kapandı tüm yapraklar günü gelesiye.
Sen ki hem burdasın hem kaç yıldız ötede
Ermişlere özgü bir tepkisizlik
Yaz ortası güz gölgeli yüzünde.

Ben ki ozan, söz tanrısı
Sözsüzleşiyorum bunca söz arasında
Bakışsız suskulüğünün önünde.
Yıllandıkça eskiyor tenimiz de
Ve biz
Kayatuzu yalayan bir dil örneği
Değip geçiyoruz gençliğe, güzelliğe.
Kendinde başlıyor insan, kendinde bitiyor yine
Ve hiçbir şey derine kök salamıyor
Yalnızlığı olmayan kişide.
Unutma, bu gündönümünde
Kıymacı satraplar iz sürüyor gecede.

Zulmün Yanaşamadığı Bir Kıyı

Köklerdeki özsuya çekildi
Postallarla çiğnenmiş yaşam.
Yalnızlığın o tapınak sessizliğinde
Mayalanıyor ölümsüzlüğün gizi.
Sabahın kokusudur koruyan dirimseli
Ölümü ayartan bu çiçekte
Ve de yüreğimizde.

Bak işte
Umutun çeliğine çifte su verdi
Ozan-demirci.

Zulmün yanaşamadığı bir kıyıdır
Senin sevgin.

Tahsin SARAÇ

Das Innere Ziel der Kultur

Helmut SCHÄFER

Eine Dankrede, die sich nur auf eine floskelhafte Höflichkeit reduzierte, wäre dem heutigen Anlaß, der Verleihung des Ruhrpreises an das THEATER AN DER RUHR, wohl unangemessen. Wissen sollen die, denen wir den Preis zu danken haben, was die auf solche Weise Geehrten bewegt, nachdem Ihnen die Auszeichnung zuteil wurde.

Wir haben zur Kenntnis zu nehmen, daß seit einigen Jahren der Kulturbetrieb in ungeahnter Weise expandiert. Die ökonomischen Möglichkeiten, die er in sich birgt, wurden vor Zeiten so noch nicht beachtet. Der Bau neuer Museen provoziert heute die Aktivität ganzer Hotelketten, deren Kapazitätsberechnungen wiederum mit den Planungen großer Ausstellungen kalkulieren dürfen, die den Städten ein Massenpublikum verheißen. Jede Stadt der Republik, die in der ausgebrochenen Konkurrenz um Attraktivität die vage Chance wittert, eine Jahresfeier — gleich welchen Anlasses — zu installieren, begrenzt sich nicht mehr auf wenige Gedenkreden, die von Telemann-Konzerten umrahmt sind, sie badet sich hingegen in einer Unterhaltungskultur, die aus Popmusik, Diskussions- und Ausstellungsveranstaltungen zusammengerührt wird und sich mittlerweile über ein ganzes Jahr hin ausdehnt. Man kann es als Fortschritt begreifen, daß an die Stelle der alten Militärparaden, die ihren Charme im Zeitalter der atomaren Bedrohung eingebüßt haben, eine Massenkultur etabliert wurde, die jedem Erdbevohner wenigstens einen gelungenen Abend bescheren muß. Ablesbar wird daran jedoch auch, daß sowohl ein Einverständnis zwischen Veranstaltern und Publikum vorliegt, das von Kultur heute vor allem den Unterhaltungscharakter verlangt, der im besten Fall kein Auge trocken läßt. So verheerend sind die Folgen der rationalisierten Welt, daß sich fast ein ganzes Zeitalter im Amusement ertrankt. Kultur hat sich der sonstigen Lebenspraxis unterzuordnen und muß die Lücken füllen, die der Zugewinn an freier Zeit verursacht hat. Das innere Ziel der Kultur hat sich seit der Ära der Massengesellschaft verändert: sie tut den Menschen durchaus nichts unmittelbar Böses an, sie droht ihnen nur mit dem Vergessen. Horkheimer /Adorno gemahnten in diesem Zusammenhang an „die böse Liebe des Volkes zu dem, was man ihm antut“. Der Gehalt

Bei der Ruhrpreisverleihung Oberbürgermeisterin von Mülheim Dramaturg Helmut Schäfer (links) und Roberto Ciulli.
Foto: K. Micke

solcher Kultur ist ihrem Wesen nach affirmativ und führt zu einer regressiven Egalität aller Inhalte.

Würde Kunst von solcher Mentalität angefressen, gliche dies ihrer Aufhebung im Amüsierbetrieb. Im Wesen der Theaterkunst ist etwas aufbewahrt, das gegen das Vergessen streitet: Zeit ist in ihr ein bewußtes Movens. Zeit, real verlaufende, wird aus dem Zusammenhang, den das gesellschaftliche Leben stiftet, in einen neu geschaffenen Kosmos versetzt, der sich nicht schlicht in die Alltagserfahrung zurückübersetzen läßt. Im Kern des Zeitphänomens erleben wir denn auch zweierlei: daß Zeit einerseits unendlich ist und der Macht des Subjekts nicht untersteht und daß andererseits die Zeit schon vergangen ist, bevor das Subjekt die Möglichkeit hatte, sie sich im Moment anzueignen. Gelungene Kunstwerke machen diesen Widerspruch deutlich. Damit ist auch der Gegensatz zwischen einer Massenkultur und Theaterkunst dingfest zu machen. Versucht die erstere den Geist oder Ungeist einer Massengesellschaft bloß zu reproduzieren, so daß man nur sieht, was man schon kennt, Zeit also totgeschlagen wird, so zielt jede Theaterkunst, die ernst zu nehmen ist, auf das Gegenteil: das Ungekannte, Nicht-Reproduzierte, das die Erfahrung, die im Raum der Kunst gewonnen werden

kann, unübersetbar macht. Aus dem gesellschaftlichen Leben herausgelöste Zeit auf der Bühne macht ein Moment der Zeit überhaupt erst ansichtig: daß wir sie stets nur als Erinnerung besitzen. Die Verdichtung der Zeit auf der Bühne zum Augenblick, wie selten er auch gelingen mag, vermittelt uns neben thematischen Einsichten, daß uns die zu spitzte Gegenwart, das ‚hic et nunc‘, als Quelle unserer Lebenserfahrung selten zur Seite steht. Die Wahrnehmung, die sich anhand gelungener Theatermomente konstituiert, entzieht uns für die Zeit jenes Augenblicks unserer Realität — und Reflexion ist das Geschäft, das Neue, Nicht-Gekannte mit dem zu verbinden, was unser Wissen bislang bereit hielt. Übersetbar wird der authentische Moment nicht werden, aber er kann eingehen in eine Assoziation, die der Zuschauer selbst kreiert.

Massenkulturelle Veranstaltungen, die ohnehin mehr ein ökonomisches Interesse im Blick haben, meiden jeden kreativen Akt im Bewußtsein des Zuschauers. Sie votieren fürs Schematische, die Endlos-Serie ist ihr Ziel. Das, was als Rätsel im Kunstwerk sich verbirgt, gilt als Unverstand, wo die unbedingte Wiedererkennbarkeit zur Pflicht wird. Ähnlichkeit ist das Minimum, das solche Produkte fordern, schlackenlose Unterschiedlosigkeit das Ziel. Kein

Traum wird geträumt, nicht der Hoffnung Raum gegeben, daß auf dieser armen Erde die Welt und die Menschlichkeit zu sich kommen möge. In unseren ökonomisch bestimmten Gesellschaften ist die Kompatibilität Gesetz, alles mit allem vergleichbar zu halten und nichts zu gestatten, das sich nicht umtauschen ließe.— Dies ist meines Erachtens weniger eine Folge der sogenannten Rationalitätskrise, in die die Nachkriegsgesellschaften nach der Ära der Aufklärung hineingeschlittert sind, vielmehr röhrt es an den offenkundig gewordenen Sinnverlust einer nach dem Wiederaufbau scheinbar über alles verfügenden Massengesellschaft. So unüberschaubar wie das sich stets in neuem Gewand zeigende Warenangebot wurde, so indifferent wurde auch die Ware Kultur in einer Gesellschaft, die der Unterhaltung mittlerweile als Selbsterhaltung bedarf, um vergessen zu können, was an nicht eingelöstem Sinn ihre Handlungen bestimmt.

Kunst kann ein Gegengift zur reglementierten Welt sein — ich denke, auch dafür spricht der Preis, den Sie uns heute verliehen haben. Die Utopie aller Kunst, in Sonderheit der des Theaters, besteht in dem Glauben an das Vorhandensein möglicher Welten, die noch nicht den Zauber des Unbekannten verloren haben, in denen es Geheimnisse gibt, die sich nicht dem ersten Blick verraten. Die Geheimsträger, die Schauspieler, sind die Agenten, die uns in das Dunkel hineinführen, an sie knüpfen sich unsere Mutmaßungen, unsere Gefühle und auch unsere Einsichten. Sie sind Botschafter jener möglichen anderen Welt, die vielleicht ein Licht auf die uns bekannte wirft und uns merken läßt, daß wir uns ihrer doch nicht so sicher fühlen können.

Dieser Preis, der dem THEATER AN DER RUHR insgesamt verliehen wurde, und das ist gut so, lenkt unsere Erinnerung auch zurück auf Gordana Kosanovic, die vielleicht unser größter Geheimsträger, Provokateur und Mittler zwischen den Welten war. Ihre Schauspielkunst überbrückte scheinbar mühelos die enorme Kluft, die zwischen unserer gesellschaftlichen Wirklichkeit und jenem Kosmos existiert, in den zu schauen soviel Lust bereiten kann. Schauspieler ihrer Art unterhalten ganz selbstverständlich, indem sie Konzentration erzwingen in einer doch ziemlich dekonzentrierten Gesellschaft.

Die Zerstreuung, nach der die ohnehin schon Zerstreuten verlangen, machte die Unterhaltung erst zu dem Betrieb, der Konzentration auflöst. Theater, das gelingt, ist der Gegenpol und setzt wider das Vergessen die Erinnerung, die Jean Paul das einzige Paradies nannte, das uns nicht zu rauben sei. Im Angesicht der Erfahrungen des 20. Jahrhunderts offenbart sie wohl auch die Hölle, die sich nicht mehr bedecken läßt. Erinnerung ist aber auch die Kraft, die weglauende Zeit, den heraklitischen Fluß zu

bannen und verhilft angesichts gelungener Kunstwerke zu der Erkenntnis, daß sie für die Menschen untrennbar mit dem Tod verbunden ist. Insofern wohnt aller Kunst auch die Ohnmacht inne, das vergangene Schreckliche nicht mehr ändern zu können. Doch liegt in ihr auch das Versprechen, daß es sich nicht wiederholen möge, auch wenn die Wirklichkeit uns selten Grund für diese Annahme bietet. Unterhaltungskultur heute hat mit solchen Überlegungen nichts zu tun: Vegangenheit und Zukunft werden in ihr in eine harmlose Gegenwärtigkeit verwandelt, in der sich niemand erinnern muß, noch irgendeiner hoffen kann — und an die sich wohl auch nach Sendeschluß niemand mehr zu errinnern vermag. Das Jean Paul'sche Paradies der erinnerten Vergangenheit ist in der Kunst aber auch immer eins der Zukunft. Folgt man einem Gedanken in

Kleists Aufsatz über das Marionettentheater, so wird deutlich, daß der Weg dorthin kein einfacher ist. Kleist konstatiert, daß, nachdem wir vom Baum der Erkenntnis gegessen haben, die Geschichte sich als eine Folge von Mißgriffen entwickelt habe: „Doch das Paradies ist verriegelt und der Cherub hinter uns; wir müssen die Reise um die Welt machen, und sehen, ob es vielleicht von hinten irgendwo wieder offen ist“. Auf dieser Reise befindet sich die Theaterkunst wofern es ihr um Wahrheit zu tun ist, ohne den Abstand ermessen zu können, der zwischen ihr und dem Paradies besteht, in das ja von vorne nicht hineinzukommen ist. Im Namen aller, die das THEATER AN DER RUHR tragen und getragen haben, bedanke ich mich bei Ihnen, verehrte Preisverleifer, für die Ehre, die Sie uns heute erwiesen haben.

Afişler

İyice yapıştırılmamış afişlere bölünüyor günlerim
Duvarlara yaşlanış bir dünyada yapraklar dökülüyor

sa/gel/ralim/in/yara/hesap/ları/larını/göre/sava/cegiz/şarak
zu/gü/lum/zel/da/gün/biter/ler/bir/de/ölüm/gelir/yok/elini
ço/festi/cuklara/val/pal/eğlen/yaçolu/celer/sevi/gel/nin

Buraya da ilan yapıştırın lütfen
Bu duvari boyamak hoşunuza mı gidiyor
Hiçbir yeri kirletmiyoruz biz sizden başka
Karsı duvari boş bırakmanızı rica ediyorlar
Hangi duvara asılıyor ölümler/evlenme ilanları

gün/bilinc/lerin/kadın/sonu/lenen/protesto/istifa/kan/yas
katıl/sevgi/kaça/lim/maz ki/görüşeceğiz/dost/yarın/yakın/larda
iktidar/sorula/deniz/caktır/solsa da/mayıs/bir/yaşa/ölmeyin

Duvarlar gözlerini hangi renge açar

Sabaha karşı yine geliyorlar

Karartmasız akşamlar da doğuyor çocukların

Bir gençkızın gözleri gibi bir sabah

Duvarların elini öpün çocukların

Yılları geriye doğru yürümeyin arkadaşlar

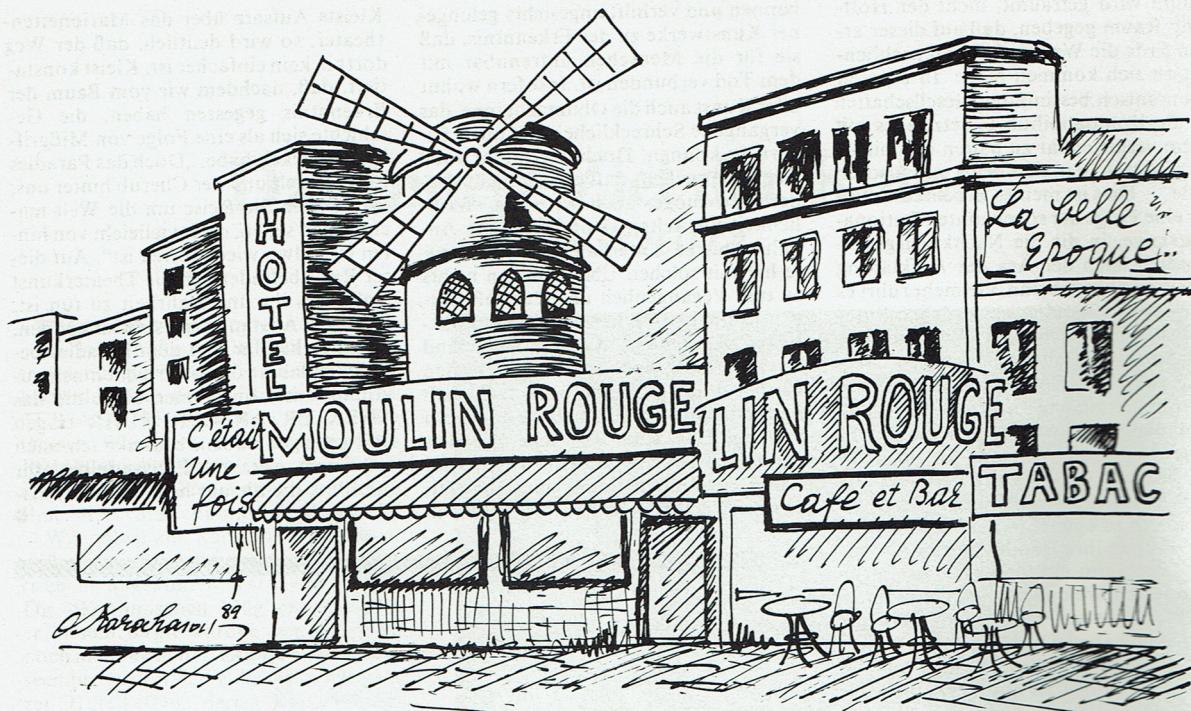
Ölümleri çiçeklerle besleyin vatandaşlar

Ayakkabılarınızı çıkarın evlere girerken çocukların

Şaçlarını kestirmeyin yandan yukarıdan arkadan

Bu duvarı da bana bırakın kızlar

Gültekin EMRE

'Paris'te Moulin Rouge"

Paris'te Gezintiler

Aydın KARAHASAN

İlkin 1959 Haziranında gelmiştim Paris'e. Otuz yıl önce, dile kolay! "Zaman tündü mutmain bir hatt-e-i sa-müt ile takib eder bizi" diyor Tevfik Fikret. Bu otuz yıl içinde (saymadım ama) on-onçe kez daha seferim var Paris'e. Güzel Sanatlar Akademisi'nin son sınıfına geçmiş, büyük yaz tatilinden yararlanarak bir öğrenci mübadelesiyle Fransa'nın yolunu tutmuşum. Çağdaş Türk Resmi'nin değerli ustalarından öğretmemenim, ressam-yazar Nurullah Berk bana bir Fransa bursu sağlamak için kaç kez resmi kuruluşların kapısını çalmıştı da bir sonucu alamamıştı. O zamanlar şimdî olduğu gibi "adamını bul" formülü geçerliydi. Nihayet Fransız Konsoloslugu'nda Mösyo Rosignol ile gazeteci Vural Vahit'in aracılıklarıyla öğrenci mübadelesinden yararlanmıştım. Topthane'den kalkan Samsun vapuruyla Venetik'e kadar gelmiş, oradan trenle Münih'e inmiş; birkaç gün Amberg'te kaldıktan, oradan birkaç desen bir de portre çizdikten sonra (Dorle'nin unutmadığım portresi) tekrar trenle ver elini Paris demiştim. O sıralar Bedri Rahmi atölyesinde olan Ferid Edgü daha önce gitmişti Paris'e. (Şu sıralar Almanyalarda okumalar yapıyormuş. Kendisi aramaz beni, bilirim. Nerelerde olduğunu bilsem ben arardım kendisini.) O

koca kente onun adresinden başka elimde kimseñin adresi olmadığı gibi tek bir kişi de tanımıyordum. Ferit'i Paris'te bulamazsam bu koca metropolde kayboldağını sanıyordum. Ha, bir de Nöelle adlı Rouen'li bir kızla mektuplaşirdım. Belki o bana yardımcı olabilirdi. Monparnasse'ta Metro Vavin'e yakın bir yerde kalan Ferit'in kapısını çalıp da karşısında kara kesif sakalıyla (o zaman sakalliydi) onu görünce bu koca kente yalnızlıktı duymayacaktım artık. Sonra Café Select'te, Café de la Paix'de söyleşiler, tartışmalar... Erdal Alantar, Hakkı Anlı gibi ressamlarla, şimdî adını anımsayamadığım Léopold Lévy'nin kendi gibi ressam olan oğluyla görüşmeler, konuşmalar. Louvre Müzesi, Jeu de Paumme, Grand Palais'de gezdiğim sergiler. Gezip izledikçe beni sersem eden tablolar, heykeller. Eski ustalarla yenilerin karıştakımlarından doğan ahengin resim sanatına yansyan eşsiz virtüozu.

Paris'te çok kalmadan Dijon'a geçmistim. Morey Saint-Denis köyünde üzüm bağları, şaraphaneler, ekmek elden su gölden bohem bir yaşamın sorumsuz avereliği. Fransız köylülerinin hemen hemen her köylü milletinde görülen cömert davranışları... Hayat dolu, capcan-

lı, neşe saçan nükteleri, yaşama ölesiye bağlı eğlenceleriyle tadına doyulmaz yaşama sevinci. Dilimde Koca Nazım'ın "...Anlayarak bir usta kitap gibi/bir sevda şarkısı gibi duyup/bir çocuk gibi şasharak/Yasamak../hehehey/yasamak ne güzel şey/anasını sattığım/yasamak ne güzel şey..." dizesiyle Dijon sokaklarını arşınlayışım. Dijon'da kısa bir süre de olsa desinatör olarak çalışmadım.. Dijon Edebiyat Fakültesi, Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki "cour de soir" çalışmaları. Günü güne tuttuğum günlüğü.

Samsun vapurunda Tarık Zafer Tunaya, Vakur Versan, Vedat Günyol gibi düşün adamlarıyla Venedik'e kadar yolculuk yapmanın da ayrı bir tadı vardı. Tarık Zafer hocaya Bielefeld'de yeniden karşılaşmanın sevinci. Samsun gemisinde turistlerle beraber Fransızca söyleyişti şarkıları, yaptığı nükteleri, anlatıldığı fıkraları Bielefeld'de kendisine söyleyince belleğini zorlayarak o anıların bir kısmını yeniden nakletmesi insana ister istemez Yahya Kemal'in "Kâmilidir o insan ki yaşar hâtralarla" dizesini anımsatıyor. Akdeniz ikliminde Orta Avrupa ülkelerinin yaz mevsimlerini bile kıskandıran mayıs ayının taze bahar havasıyla başlayan bir gemi yolculuğunun

unutulmaz anılarını yeniden yaşamak "Her gün yorulup, nâfile bin yıl yaşamış Nuh'un yaşamından yegdir.

Haldun Taner'in bir gezi yazısında anlattığı gibi o zamanlar Paris'e gelen sanat-edebiyat meraklısı Türkler ya Café Select'te, ya Café de la Paix veya Café de Flore da Picasso, Matisse, Jean Paul Sartre, Jean Génet gibi sanatçıları karşılaşacaklarını sanırlar, onlarla birer fincan Fransız kahvesi içip hal hatır sorukturken sonra Champs-Elysées'de volta atarken Françoise Sagan'la da karşılaşacaklarını umarlarmış. Türklerden söyle biri o kahve senin, bu kahve benim, Paris kazan kendi kepçe dolaştıktan sonra özlemimi çektiği sanatçılarla bir yerde karşılaşamayınca, "Nerde bu adamları yahu?" diye Fransız bir garsona sormuş. Garson şaşkınlık söyle bir bakmış: "Nerde olacaklar, ressamlar atölyelerinde, yazarlar çalışma odalarında eserlerini yaratıyorlar" demiş.

Öyle tabii... Sanatçı dediğin sabah akşam kafetaryaları, meyhanelerdeleyin ömrünü lalakıyatla geçirmesi gibi zamanını boş harcayan adam değildir ki! Yazar, adı üstünde yazmayı, ressam da resim yapmayı kendine iş edinen adamdır. Bazıları da "Bir diyeceğin varsa yaz!" demezler mi? Her diyeceği olan yazı yazabilir mi? Yazmaya özenlerin dillerindeki sıkıntiya, cümlelerindeki savaslığa bakın bir hele. "Kritik etmek, redakte etmek" diye ne ipe sapa gelmez deyişler uyduruyorlar. Redakte etmek diye bir fiil ne Almanca'da ne de Fransızca'da var. Yazı yazmak, kaleme almak alamina gelen "rédiger" diye bir fiilden türetilen "réaction" diye bir sözcük var Fransızca'da ama redakte etmek diye bir fiil yok. Yazıklarına bir çeki düzen vermeyen, yazarken düşünelerini derli toplu ifade etmekten aciz olanlar ille de yazmaya neden özenler ki? Okumaya özen göstereler ya... Onun için yazar bir diyeceği olan adam değil, yazmayı kendine iş edinenimsidir. Yazmayı kendine iş edinen adamın bir diyeceği olmaz mı? "Hayatum roman abi" deyip de yazmaya özenler, sinema afişlerini kopya ederek ressam kesilenler az midir çevremizde?

1959'dan bu yana Paris'e kaç kez geldim? 1980'de Devrim Erbil'le, bir ara Süleyman Saim Tekcan'la Louvre'u, Centre de la Culture Pompidou'yu, Musée Grevin'i gezdim. 1980'de iki büyük ressamin, Salvador Dalí ile Pablo Picasso'nun retrospektif Sergileri vardı Paris'te. Dalí'ninki Pompidou Kültür Merkezi'nde, Picasso'ninki Grand Palais'de idi. XX. yüzyıl resim sanatının kuşkusuz iki büyük ustası olan bu üstün yetenekli ressamların eserlerini tek tek gördükten, üzerinde ayrı ayrı duruktan sonra serigiden ayrılrken Devrim Erbil'le bu iki İspanyol'dan hangisinin daha büyük olduğunu konuştuk. Sergileri beraber gezdiğimiz öteki arkadaşlarla şu kanya vardık ki, Picasso gerçekten büyük bir sanatçıdır. Bir yerlerde galiba Stern'de

okumuştum. Dalí'yle yapılan bir konuşmadada gazeteci sorar Picasso ile arasında ne fark var? diye. Dalí'nin verdiği yanıt ilginçtir. "Önce müsterek yanlarımıza söyleyeyim" der. "O da İspanyol, ben de. O da dahi, ben de. O da multi-milyoner, ben de. Aramızda tek bir fark var: O komünist, bense monarşistim!" Picasso'dan yirmi yaş daha genç olan Dalí ilk Paris'e gelişinde Louvre'a gitmeden Picasso'nun atölyesine uğramış. "Bak" demiş Picasso'ya, "Louvre'a gitmeden senin atölyene geldim." "Çok iyi ettin" demiş Picasso. XX. yüzyıl resim sanatını temelinden etkileyen Picasso müzelerin etkisinde kalmamak için "Müzeler bizi aldatur" sözünü boşuna söylememiştir.

Paris'te bu yıl çok geniş kapsamlı kültür-sanat etkinlikleri var. Hangi yıl yok ki? diyeceksiniz. Doğru, ama bu yılın çok özel bir durumu var Paris ile bütün Fransa'da. Fransız İhtilâli'nin 200. yıldönümü olması nedeniyle kafetaryalarдан butiklere, tiyatrolardan müzelere kadar hemen her yerde İhtilâlin ikinci yüzünü kutlama hazırlıkları seziliyor. Grand Palais'nin bir bölümünden 1789 Fransız İhtilâli'nin bütün safhalarını enince ayrıntılıyla anlatan "La Révolution Française et l'Europe" adlı dokümanter bir sergi var. Kitapçı vitrinlerinde bu İhtilâli anlatan cilt cilt kitaplardır. Pek çoğu anında öteki Avrupa dillerine çevrilmiş bile. İşte birkaçının adlarıyla yazarları: La Révolution Française (André Catelot), Robespierre (Max Gallo), Saint-Just (Bernard Vinot), Danton (Fridrich Bluche), XVI. Louis (Evelyne Lever), Madame Roland (Guy Chaussinand-Nogaret), 1789 (Antoine de Rivail), Mirabeau (Guy Chaussinand-Nogaret), Viva la Révolution française (André Soboul) vs.. Bu kitaplardan hepsinin Almancası Alman kitapçı vitrinerini doldurmuş bile. (Bizim yayın yönetmeni Necile yayin sorumlusu Aydin'ın kulakları çınlasın). Bir de dünyada olup bitenlere ne kadar kayıtsız kaldığımızı düşünüyorum. Adam hem Avrupa Topluluğu'na bizi de al diye dilekçe veriyor, hem de Avrupa'da neler olup bittiği kendisine viz gelip tiris gitdiyor. Boyalı basınımda ne doğru düzgün bir araştırma yazısı, ne de konuya ilgili ciddi bir çalışma var. Cumhuriyet'in Dergi eki de değinmese bu büyük olaya bir kısım okur kitlesi konuya ilgili kaynak bulmakta güçlük çekecek.

Paris'e her gelişimde ilk önce Louvre'a giderdim. Bu kez ilk önce yeni açılan Musée d'Orsay'e gittim. Bir müddet önce Louvre Müzesi'nin bir parçası olan Jeu de Paumme'daki empresyonist ressamların eserlerini Musée d'Orsay'e taşımışlar. Sen Nehrinin öbü yakasında kıyıya yakın bir tren istasyonu olan d'Orsay garnının güzergâhi değiştirilince bu koca yapıyı Paris belediyesi müzeye çevirmiştir. Monet, Manet, Degas, Von Gogh, Vlaminck, Signac, Renoir, Cézanne, Gauguin, Seurat,

Daumier, Denis, Bonnard, Derain, Utrillo, Dufy, Rouault, Marquet, Lautrec, Rousseau, Redon, Sisley, Pissarro, Dongen gibi daha çok empresyonizmle ekspresyonizmin temsilcileri olan ressamların eserleriyle hazır nesin oluyor insan Musée d'Orsay'de. Delacroix gibi romantiklerle, Ingres gibi klasiklerin yanında Courbet gibi realist ressamların eserleriyle de karşılaşılıyor. Bizim bazı ressamlara da hocalık etmiş olan Gérôme'un ünlü "Horoz Düğüşi" adlı tablosu da bu müzede yer alıyor. D'Orsay garnının müzeye dönüştürülen iç mimarisinde başlı başına bir sanat şaheseri gibi yeniden düzenlenmiş. Havalandırma, işkandırma, döner merdivenler, kafetarya ile kıtaptılık için harcanan paralar Fransız frangıyla milyarları buluyor. Sadece Louvre Müzesi'nin avlusundaki canlı piramide harcanan para 120 milyar Fransız frangı. Milanolu kadın mimar Gea Aulenti'nin yaptığı tartışmalara neden olan iç dekorasyon ferah, iç açıcı olmakla beraber eleştirmenlere göre aşırı dekorasyon fazla dikkati çektiğinden sanat eserleri sanki boğuntuya getirilmiş. Benzeri eleştiri Pompidou Kültür Merkezi için de yapılmıştı. Bu kültür merkezinde Léger, Matisse, Picasso, Miró, Mandrian, Gris, Chagal, Dalí, Braque, Delaunay, Carrà, Severini, Kandinsky, Malewitsch, Jawlensky, Ernst, Feininger gibi ressamların eserlerinin yanında sık düzenlenen çağdaş sergiler de yer alıyor.

Beni bu kez Paris'te en çok ilgilendiren ömrü sevgi ile begeni arasında bir çarmıh acısı çekmekle geçen Fransız ressamı Paul Gauguin'in Grand Palais'deki retrospektif sergisiydi. Paris bankalarının birinde kısım sefliği yapar, iyi de para kazanırken hergün resim yapabilmek uğruna günün birinde kararını verip de aniden görevinden istifade eden Gauguin'in daha sonraki yaşamı yoksulluk ve acılar içinde geçmiş. Hele sevgili dostu Van Gogh ile aralarındaki trajik olaydan sonra kendini Martinik adalarına atarak Tahiti'de şaheserlerini yaratıp, insanlık tarihine ölmek eserler bırakarak Paul Gauguin'in dünyanın belli başlı müzelerinden toplanarak Grand Palais'de açılan sergisine gireilmek için saatlerce kuyrukta beklemek gerekiyordu. Gauguin'in renk dünyası daha çok eksprosyonizme (anlatımcılık) yakındır. Kobalt mavisi, krom sarısı, zümrüt yeşili renklerin ahengini tablolarının orjinallerinde görürse baskı teknolojisinin gelişmiş olmasına rağmen kartlarda reproduksiyonlardaki renklerin gerçek renkleri yansımadığı daha iyi anlaşılıyor. "Tahiti'li Kadınlar", "Bekâretin İzalesi", "Yelpazeli Genç Kız", "Beyaz At", "Meyve Taşıyan Kızlar", "Tahiti'de Bir Sokak", "Kumsal'da Atlilar", "Van Gogh Aşçıklarını Boyarken" gibi tabloları bir arada görebilmek ancak böyle retrospektif sergilerin açılmasıyla olasıdır. Yoksa bu tabloları tek tek görmeye kalkmak için Washington'dan Moskova'ya, Tahiti'den Leningrad'a kadar dünyanın belli başlı müzelerini tek tek gezmek gerekdir. Bu güç olanakları düşünen, sanatı, kültürünü, insan yaşamının vazgeçilmez öğesi kabul eden ülkeler bu gibi kültür hizmetlerini halkın geniş katmanlarına yaymak için büyük maddi federasyonlardan kaçınmamaktadırlar.

“Korku, Sanatın En Büyük Düşmanı Aynı Zamanda Dürtükleyicisidir”

Geçen ay Federal Almanya'da Herten Belediye Galerisi'nde bir seramik ve heykel sergisi açan K. Ezel Ağaoğlu ile bir söyleşi yaptı. İsviçre'de politik sürgün olarak yaşayan K. Ezel Ağaoğlu'nun Türkiye'de heykelcilik sanatının geçmişi ve geleceği üzerine değerlendirmelerini içeren söyleyişi aşağıda yayımlıyoruz.

Türkiye, daha doğrusu Anadolu yüzyıllar boyunca heykel sanatıyla kucak kucak yaşadığı halde, bugünün özgün heykel sanatı halkın kültürünün bir parçası olamamıştır. Bu konuda siz de görüşünüzü açıklar misiniz?

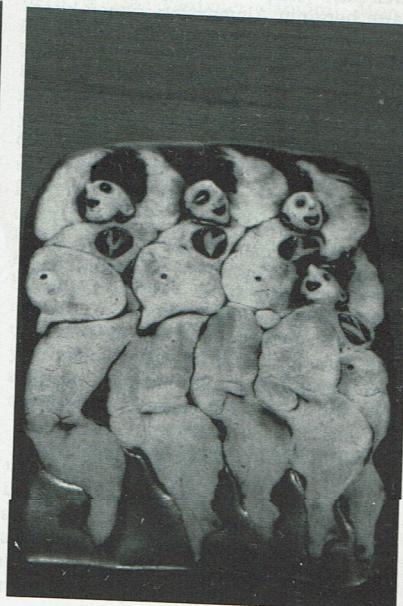
Evet Anadolu toprakları yüzyıllar öyu, hatta binlerce yıl heykelle içine yasası. Uzun süre Anadolu toplumlarının dinleri çok tanrılıydı. Yüzlerce değişik tanrı vardı. Onlara tapınmak için mücessem suretlerini üretiyorlardı insanlar. Heykeli bir "sanat" dalı gibi görmüyorlardı. Ama biz günümüzde o heykelleri değişik bir düzlemden, sanat eserleri olarak algılayıp değerlendiriyoruz. Daha sonra Anadolu ya Türk göçleri başladı. Anadolu giderek Türkleşti, Müslümanlaştı. Heften değil tabii, ama hâkim toplumsal olarak. Bildiğimiz gibi Müslümanlık tek Allah, tek Peygamber anlayışı mutlaktır. Onların resimleri, heykelleri yapılamaz. Çok tanrıci "put" a tepki her türlü insan suretine tepkiyi de

beraberinde getirmiştir. Bu yüzden Cumhuriyete kadar Anadolu'da resim ve heykel sanatı görülmez. Minyatürü bu kategori içinde ele alımıyorum. Minyatür Türk-Müslüman toplumunda toplumsal hiyerarşiyi yansıtıyordu. Buna müsaade vardi. Cumhuriyetten sonra ise bu defa çağdaş Batılı anlamda sanat ortaya çıkarıyor. Akademilerde resim ve heykel sanatı öğretilmeye başlanıyor. Avrupa'dan esinlenerek. Gerçi bu yönde eğilimi Cumhuriyet öncesi tarihi de var. On Dokuzuncu Yüzyılın ikinci yarısında utanç denemelerle başlıyor. Fakat esas çaba, çeşitli yönleriyle, Cumhuriyetten sonra. Böylece Rönesans'ı yaşamayan Türkiye toplumu, sanatı Avrupa'da algılandığı gibi anlamaya çalışıyor. Bunun yerlesip kök salması, kendi özgün biçimini bulması kolay değil. Bir çeşit yukarıdan gelen bir zorlama var. Ama Türkiye'de şimdilerde özgün sanattan söz etmek yine de mümkün. Çünkü bir anlamda Avrupa sanatının ne olduğunu, Rönesans'ın ne olduğunu, bunların toplumsal temellerinin ne olduğunu özümseyen sanatçılarımız da yapıyor. Meselâ resim dalında gerçekten özgün işler yapan sanatçalar var. Heykele gelince, heykel de var Türkiye'de şüphesiz. Yüzlerce Atatürk, Barbaros vs. heykeli yapıldı, yapılmıyor da. Bu arada resmiyet dışı denemeler, soyut heykel çalışmaları da oluyor, oluyor. Hepsinin ne ölçüde başarılı

olduğu tartışılabılır. Ama el ve göz alışkanlığı, teknik beceri birikimi gelişiyor. Heykel yapmak çok zaman alıcı ve para gerektiren bir iş. Satış piyasası resim kadar olmadığı için ekmek parasını sattından çıkarmak isteyen heykel sanatçısının işi bir hayli zor.

Resim-heykel sanatının, daha bir genellemeyle plastik sanatların Türkiye'de durumu ve geleceği sizce nasıldır?

İlk sorunuza verdiğim cevapta plastik sanatların Türkiye'deki durumuna biraz değindim. Tekrar ediyorum, özellikle heykel sanatçısının pazarı olmadan özgün işler yapması zordur. Gerçi on seneye yakın bir süredir Türkiye'de değilim. Sanatın pazarlanması koşullarını tam bilmiyorum. Duyduğuma göre resim almış başını yürüyor gibi bir görünüm var. Heykelcilik ise söylediğim gibi zor zanaat. Onun henüz öününe açıldığı sanıyorum. Dünyada plastik sanatların durumu, Rönesans'tan beri getirdiği kültür zenginliğinin dışında, koşulları itibarıyle Türkiye'dekinden çok daha iç açıı değil. Bir ressamın ya da heykelcinin kendini gösterebilecek, kabul ettirebilecek duruma gelene kadar bağımsız sanatçı ilişiliğini, özgün duyarlığını koruyabilmesinin önünde ciddi engeller var. Ismarlama işler yapmak zorunda kalabiliyor. İçinde yaşadığı maddi ve moral koşullar yoğunlukla galerilerin, resim piyasasının denetiminde sanatçayı manipülasyona açık kılıyor. Bu çemberden sezde kurtulabilen sanatçıların büyük bir çoğunluğu ne ölçüde özgün sanat üretikleri şüphelidir. Ama buna rağmen meselâ bir Henry Moore, bir Giacometti çıkabiliyor. Bu arada kendi dalından bir örnek vereyim. Dünyada seramik alanında epey zamandır salgn bir moda var. Herkes işlerini yüksek derecede pişirmeyi yeğliyor. Galeriler, uluslararası sergi, müsabaka jürileri vs. genellikle yüzeysel, anlam içeriği olmayan, birbirine benzer "ilginç" işler üretmeye zorluyorlar sanatçıları. Değişik insanların işleri hep birbirinin devamı gibi. Sır yapımında mükemmelleşme, "orjinal"lik, işlerinin özü olup çıkıyor. Esas işlevi süslemeden ibaret bir sanat dalı hâline geliyor seramikçilik. Şüphesiz bu modaya, bu anlayışa rağmen özgün çalışmalar yapan seramikçiler de oluyor. Meselâ benim özellikle ilgimi çeken Carmen Diyonyse adlı Belçikalı bir kadın seramikçi.

Bildiğim kadar siz de bir dönem hapishaneden geçtiniz. Türkiye'de pek çok sanatçının politik iktidarların hisşmine uğramasını nasıl açıklıktırınız?

Benim hapse girmem sanat eyleminden dolayı değil, politik eyleminden dolayı idi. Ama Türkiye'de rejimin hisşmine uğrayan sanatçılarımızla dolu bugün Avrupa. Tabii bunun da asıl nedeni politik. Hüriyetlerin olmadığı, fazla çıplak diye bir sergiden resimlerin kaldırıldığı, fazla politik diye filmlerin gösterilmemesi, aman ortalık karışmasının diye 1 Mayısların yasaklandığı bir ülkede sanatçının özgün iş üretebilmesi, hatta özgür yurtaş olarak hayatını sürdürürebilmesi mümkün değildir. Korku, yani korkutulmak sanatın en büyük düşmanı, ama aynı zamanda dürtükleyicisidir. Bu yüzden sanatçılarımız işlerini özgün bir biçim ve içerikle üretebilmek için her türlü baskiya göğüs germek durumunda kalmışlardır. Kimileri yurtlarından sürülmüşler. Yani aynı kaderi paylaşıyorlar. Şunu da eklemek isterim: Bugün bizim sanatçılarımız gerici politikanın, anlayışsızlığın, çarpık bilincin baskısıyla yüz yüzeler. Bir gün gelecek, çok daha uzak değil, organize sanat piyasasının, yani paranın baskısıyla karşılaşacaklar. Hangisinin gerçek sanat için daha öldürücü olduğunu o zaman anlayacaklar sanıyorum. Sanatçının politik sorumluluğu burada da giriyor işin içine.

Halkın sanat kültürü nasıl yükseltebilir?

Halkın kültür düzeyinin gelişmesi için önce onun ekonomik ve toplumsal yaşam koşullarının düzeltmesi gereklidir. Bit pazarından bayat ekmek satın alan birine "Gel sergimi gör" demenin bir anlamı yok. Her ne kadar ona sanatımızla kendisini anlatığımızı söylesek de onca güvensizlik içinde bunun bilincine varması zordur. Ayrıca, Türkiye'de yanlış yönlendirilen kasıtlı kültür politikaları ile kiteler en basit, seviyeler kültür araçlarıyla donatılıyorlar. Müziğinden sinemasına, televizyonundan, videosundan tiyatrodan sözde komiklik sergilememesine kadar. Okullarda şoven, gerici, bilim düşmanı bir kültür anlayışı yeni yetişen kuşakların öilincini daha baştan koşturuyor, onları özgün duyarlığa kapatıyor. Bu koşullarda gerçek sanatçının, kültür adamının halkla diyalog'a girmesi kolay değil.

Sü euvesel dedikleri sanatçılar vizde neden çıkmıyor?

Rönesans'ı yaşamayan bir Türkiye'de henüz yeni yeni bunu farkeden, özümseyen sanatçılar var şüphesiz. Ama bunların çapını meselâ Picasso ile karşılaştırılmak gerekmek. Picasso'nun evrenselliliği onun içinde yettiği, yaşadığın koşulların bir parçasıdır. Bizim koşullarımızın niteliğini, özgünliğini ve gelişim dinamığını gerçekten kavrayabilen sanatçılarımız evrensel düzeye ulaşma yoluna gireceklere derim.

Ezel'in İnsanları*

Serol TEBER

Ezel'in insanların etkisinden kurtulmadan (kurtulmak istemeden) yazıyorum bunları... Belki de, salt bu nedenle ilerde yeniden gözden geçirmek gerekebilir... Ama ben, duygularımı ve düşüncelerimi bu etki ortadan kalkmadan hemen sığa sığa sıcağına yansıtmak istiyorum...

Sergiye girildiği an'dan itibaren, aynı çağrı, aynı yazgıyı paylaştığımız Ezel'in insanların arasına karışmamak, onların etkisinden kalmamak olanaksızı... Bu görünüm, benim için bir anlamda, "Dava" ile "Sato"su arasında sıkışık kalmış insanların yazısına benzer bir bağılılığı sergiliyor... Günlük yaşamımızdaki dava-lardan kurtulmayı engelleyen şato-lar ve şato-ları aşmayı önleyen dava-ların real-irreal (gerçek-gerçeküstü) karmaşası (diyalektiği) Ezel'in yapıtlarında daha bir güncelleşiyor, e-te-kemiğe bürünüyorlar...

Dante'nin dünyasına benzer karanlık (ve "egik") bir ortamda, insanların bitmez tükenmez umutları, çaresizlikleri ve girtlak girtlağaya yeniden üretmeye çalışıkları yaşama sevinçleri... özgürleşme özlemleri... ve sonra... yeniden ve yeniden ortaya çıkan dava-lar ve bir türlü aşılamayan şato-lar...

Yaşanan çağın dönem noktasının yazısını (belki de) her şeye rağmen (gene de) gebe (kalabilen) kadının gergin rahminin altında devinen yeni yaşam kalb atışlarını duyumsamamak olanaksızı... Yaşayanlar sonucu görebilecekler sanıyorum...

Ezel'in insanları (özellikle kadınlar) çağımızın, bizlerin serüvenini sergiliyor... Bu insanların görmek, bunlarla dialog kurmaya çalışmak gereklidir diye düşünüyorum. Ben kurtarmadan kendimi bu insanların etkisinden... Bütün büyük korkuları ve deformasyonları (ve potansiyel umutları) ile bu insanlar bizleriz... sizlersiniz...

Çağımızı ve kendimizi biraz daha yakından ve derinden tanıyalım, aynanın arka yüzünü gözleyebilmek için, gidip görmek ve anlamaya çalışmak gereklidir Ezel'in insanların...

*(Ezel-Kadriye Ağaoğlu'nun 4.6.1989 tarihinde F. Almanya'nın Herten kentinde açtığı sergi nedeniyle).

Deniz Türkali'yle Söyleşi

Necile DELİCEOĞLU

Sayın Deniz Türkali, buradaki söyleşilerinizin ilkinin konusu, benim için çok ilginç bir konuydu ve maalesef o toplantıya katılamamıştım. "Sanatta kadının rolü". Bu konudaki görüşlerinizi öğrenebilir miyim?

Evet, sayın Pınar Kür'le birlikte katıldığımız ve Dilek Türker'in yönettiği bir aşıkkoturmav havasında bir toplantıydı bu. Konusu da "Türkiye'de kültür ve sanatta kadının rolü". O toplantıda da belirttiğim gibi, sanat ve kültürde kadının yeri meselesini iki açıdan değerlendirmek gereklidir. Bunlardan birincisi, sanat ve kültür üretimine katkıda bulunan kadınlar, ikincisi, kendi sanat ve kültürlerini üreten kadınlar diye ele almanın doğru olacağını düşünüyorum... Türkiye'de, sanat ve kültür alanında kadınlar son yıllarda daha çok katkıda bulundular. "Katkıda bulundular" sözcüğünü özellikle seçtim. Romancımız olsun, oyuncumuz olsun, tiyatrocumuz olsun veya sinemacımız olsun, tipki erkek meslektaşları gibi bir takım yaklaşımalarla kültür ve sanata katkıda bulundular. Kadınların yaratıcı olmaları ya da olmamaları diye düşünmüyorum ben. Onlara da gerekli olanaklar verildiği zaman, erkekler kadar yaratıcı olabiliyorlar. Tabii bana göre önemli olanı, kadınların kendi dünyalarını kendilerine göre ifade eden bir bakış açısından yola çıkararak, kendilerine uygun sanat ve kültürü yaratmaları. Türkiye'de bildiğiniz gibi son yıllarda özellikle sinema alanında kadın filmleri moda oldu. Bana göre henüz daha kadınların gerçek filmi yapılmamıştır. Bunlar sadece kadınların birer birey olduğunu, kimlik arama savaşısını dileyen filmlerdir. Bu filmler kadın filmi değil. Bir kere bunların yönetmenleri de kadın değildir.

Siz feminist bir sanatçı olarak bu olaya karşı çıkan, yani feminizmi dışlayan kadınlara nasıl bakıyorsunuz?

Ben çok doğal karlıyorum. Özellikle feminizme karşı çıkan kadınlar, ya kendilerini erkeklerle eşit varsayıyan kadınlar, erkeklerin dünyasında kabul edilmiş kadınlar ki bunları şunu örnekde daha iyi tanıyalıyız: Kendini işçi sınıfından ayı一分的 içsiler olduğu gibi, bunlar da kendilerini kendi cinsinden ayrı gören kadınlardır. Bir de ayrıca bu kadar eşit olmayıp da, o eziymeyi doğal kabul eden birtakım kadınlar var. Bunların hepsi anlaşılırabilir şeyler. Kabul edilip edilmemesi ayrı bir sorun.

Deniz Türkali

Fotoğraf: Özcan Yamaç

Feminizm, bir kültür sorunu değildir. Bu anlamda entelektüel bir faaliyettir. Bir de tabii, bir muhalefet hareketidir. Üstelik muhalefetler dünyanın her yerinde iktidara talip olan hareketler olduğu halde, feminizm, iktidar olsusunu reddeden bir harekettir. Feminizm Türkiye'de daha çok yeni olduğu için, tartışılacaktır bir süre. O yüzden, feminizme karşı olanları doğal karlıyorum.

Türkiye boyutlarında kadın hareketinin geleceği hakkında neler düşünüyorsunuz?

Bu, kadın hareketinden neyi kastettiğinize bağlı. Eğer kadın hakları için verilen mücadeleyi kastetiyorsanız, bu daha da yoğunlaşacak kuskusuz. Ben kadınların gücüne ve seslerini duyurabilme potansiyeline inanıyorum. Ancak kadın hakları konusunda daha uzun yıllar kastetmemiz gerekmektedir. Türkiye'de hiçbir şeyin yerleşik olmaması, kurumlaşması kadın hareketi için hem bir avantaj hem de bir dezavantajdır. Ama ben bunun kadın hareketi için bir avantaj olduğumu inanıyorum. Yine de söylediğim gibi çok yol kastetmemiz gereklidir. Ben çok umutluyorum.

Cok yönlü bir sanatçı olarak feminist görüşlerinizi sanatta nasıl gerçekleştiriyorsunuz? Bu çalışmalarınıza yansıyor mu?

Sanatta feminizmin nasıl gerçekleştirileceğini bileyorum. Ben sadece feminizmi, kadınların kurtuluşunu tartışan, sorgulayan oyular düşünüyorum ve bunları sergilemeye istiyorum, nitekim sergiliyorum da...

1985'den beri sergilediğim "Kutsal Aile" adlı oyundur. Bu oyun 1978'de feminist hareket içinde olmuş bir oyun.

Ben oyunu hem çok sevmiştüm hem de Türkiye'de yeni başlayan feminizm tartışmasına katkısı olsun istemiştim. Şimdi tek kişilik iki oyun projem var. Bir tanesi "Ben Ulrike Bağıriyorum" adlı bir oyun. Ulrike Meinhof'un tutuculuk süreciyle ilgili bir oyun. Diğeride 1900'lü yılların başında Amerika'da yaşamış bir anarşist kadının öyküsü. Bu iki tek kişilik oyunu birarada sunmayı düşünüyorum.

Peki, bir feminist sanatçı olarak aile kurumuna bakınız, ailenin geleceği konusundaki düşüncelerinizi de öğrenelim.

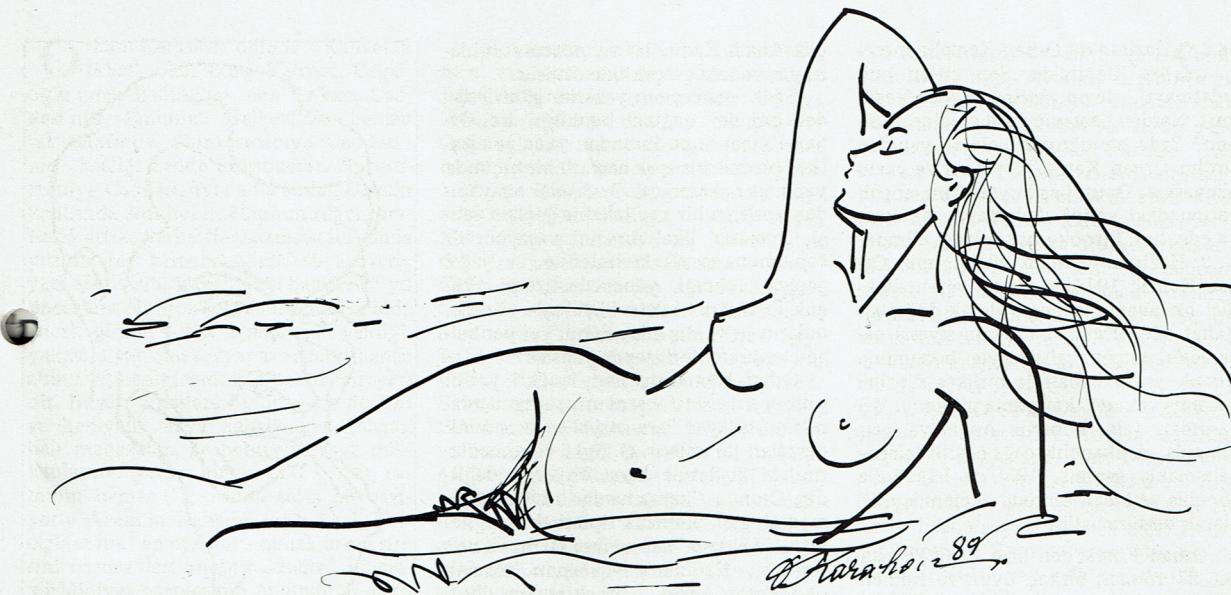
Feminist sanatçı olarak yalnız ailede değil, bütün çevrede kendimi her dakikadıkışımak zorunda hissediyorum. Eşim Atif Yılmaz sevdigim bir insan, çok değerli bir sanatçı. Ancak bir erkeğe sadece teorik düzeyde bazı şeyleri kabul ettirmek mümkün oluyor. Pratikte yaşamam çok zor. Yalnız şunu itiraf edeyim ki Yılmaz esnek, en azından demokrat bir insan. Didişerek, kavga ederek yaşayıp gidiyoruz iste.

Ailenin geleceği konusuna gelince, aile herhalde sosyal yapının en eski ve ergeri unsurlarından birisi. Günün birinde yıkılacağına, yıkılması gerektiğine inanıyorum. Aile gerçekten hem ekonomik yapısı ile kadının sömürülmesi, kadın erkek ilişkileriyle de kadının ezilmesini getiren, gerçekte kadın köleleştirme için kurulmuş bir kurum. Onun yerine ne önerilebilir, geleceğin insanı nasıl yaşar? Herhalde insanlar komünlerin olduğu zamanlardaki gibi yaşayacak. Ama ben aileyi çok geri, en geri unsurlardan biri olarak görürüm ve bir an önce yıkılmasını istiyorum.

Bir Öykü

Yağmur Sonrası Yalnızlık

Mehmet SEVDA

Ağlıyordun.
Geçeydi. Deniz beyaza kesiyordu.
Gizlendiğin koyda çıktı karşına. Yüzünü göremiyordun. Çırılıplaktı. Saçları ıslaktı. Gözyaşlarını sildi saçlarıyla. Niye ağladığını sormadı. Ağlamamı ister gibi idi. Yüzünü avuçlarının arasına aldı. Eğildi. Gözlerinden öpecekti, vazgeçti. Kucaklıdı seni. Yüzün göğüslerinin sıcaklığından yanıyordu sanki.

Adını sordun. Dudaklarından öptü o an.
Gülisyan.
Yaşını sordun. Bir daha öptü dudaklarından.
Hep öpmesini istiyordun. Soru sormak için çırpından durdur.

Her gece, gün işinden GÜLISYAN'a koşuyordun. Ya da GÜLISYAN sana. Sıcaklığını sarılıyor, uyuyordun. Oysa sabaha dek, bu dünya güzeli kızla birlikte olmak istiyordun. Çocuk olmadığını, büyüğünü kanıtlamak için uyumamaya çalışıyordu. Olmuyordu. Gözlerin kapanıveriyordu.

Sarı yaz geldi.
Yağmurlar yağmaya başladı.
Yağmurları giyip gelişirdi GÜLISYAN. Yağmur çiplaklığını besliyordu. Bir gece senin üstündeki giysileri de çıkardı. Utandı. Ellerinde küçükçük şeyini örtmeye çalışın. Delicesine gülmeye başladı. Büyüdüğünü, erkek adam olduğunu, genç oir kızın yanında çiplak dolasın istemediğini anlatmaya çalışın. Olanaksızdı. Seni hâlâ çocuk görmesine kızdırın. Küstün. Kaçın ondan.

Bir daha GÜLISYAN'ı görmeye gitmedin.
Geceleri uyuyamaz olduğun. Yatağında üzüyordun. Yağmurun camdaki sesi ürkütüyordu seni. Korkuyordun. Ölümü düşündürdü. Bir çocuk ölüme ne denli yakın olabilirdi? Gözlerini kapattı. GÜLISYAN'ın çiplaklı gözlerine doldu. Yatağının başucundaki pencereyi açtı. Işık saçan ıslaklılığıyla odaya gir-

di. Seni kucaklıdı. Alıp, ilk buluştuğunuz yere götürdü seni. Yağmurun altında, deniz kıyısında oturdunuz. Bir pasta koydu önüne. Üstünde dokuz mum yanıyordu. Yağmur mumları söndüremiyordu. Gümüş bir çaklıarmağan etti sana. Doğum günü pastanı kesmeden, üstündekileri çıkardın. Artık sen de çiplaktın. Utanmadığın. GÜLISYAN dokuz tane doğum günü şarkısı söyledi, dokuz mumu söndürürken. Şarkıların sözleri ni anlayamadın. Sonra denize girdin. Yağmurun altında sabah dek denizle seviştiniz.

Ertesi gece korkunç bir gürültüyle uyandın. Yatak bir sağa bir sola gidip geliyordu. Çığlıklar geliyordu kulağına. Koruya kamdan atlayıp sokağa fırladın. Kasabanın evleri yerle oir olmuştu. Deniz kudurmuş kasabanın üzerine geliyordu. İnsanlar küçük gölcüklerde yüzmeye çalışıyordu. Ona koştun. GÜLISYAN yoktu. Deniz depremi herseyi yerle bir ederken onu da alıp götürmüştü. Kasabaları yıllardır seviştiği gençle kaçtı, dedikodusunu yayıldı.

GÜLISYAN'ı bir daha görmedin.
Kış geldi. Artık büyümek istemiyordun. Eski günleri arıyorum. Yalnızdım. Yağmurlar dinmişti. Üşüyordun. Ağlıyordun.

Bir gece, GÜLISYAN'ı gördün düşünde. Beyaz bir gelinlik giymişti. Bıyıkları yemi terlemiş sevgilisi damat traşı oluyordu. Sonra damat onu alıp kira kaçırıyordu. Sonra GÜLISYAN'la sevdiği genç çırılıplak, mor dağ lalelerinden oluşan denizde sevişmeye başladılar. Kendini kaybettin birden. Gümüş çaklıni aldin sandıktan. Koştun mor lalelerin arasında. Koştun soluk soluga. Koştun GÜLISYAN'ın seviştiği gence. Yakalayıp, çakyı koştun yüreğine. GÜLISYAN'ın yüreğinden kanlar aktı. Çığlıkla uyandın.

Ağlıyordun.
Yıllar sonra bir Avrupa kentinde GÜLISYAN'ı anımsıyorsun. Oysa bugün neler vermezsin yalnızlığa ulaşabilmek için. ●

Orhan Kemal: "Küçük Adam"ın Güçlü Anlatıcısı

Mevlüt ASAR

"2Haziran'da Orhan Kemal'i anacagınız Kiebitz'de. Sen üstlen onu anlatmayı!" deyip kestirdi Aydın Yeşilyurt. Neren başlayıp nasıl anlataktım onu? Sade bir okuyucu olarak yeniden girdim Orhan Kemal'in yaşam ve yazın dünyasına. Onun özgün yanlarını, edebiyatımızdaki yerini algılamaya, saptamaya çalıştım. Birçok not toplandı elimde.

2 Haziran 1970'de yitirdigimiz Orhan Kemal, 1914'de zengin ve entellektüel bir ailinen çocuğuna olarak doğmuş. Rahat aile ortamı, babasının siyasal nedenlerle sürgüne gitmesiyle bozulmuş. Çocuk yaşıta babasıyla birlikte sürgünü yaşamış, ekmek kavgasına girmiştir. Babasından izin koparıp Adana'ya geri dönmüş, delikanlılık çağında çeşitli işlerde çalışmakla geçmiştir. 1950'de İstanbul'a göçmüşt ve kalan ömrünü "kalem işçisi" olarak sürdürmüştür.

Orhan Kemal'den bize 12 öykü kitabı, 27 roman, birkaç oyun ve filmlere adını yazardır sayısun senaryo写了. Birraktığı bu mirasla, Türk edebiyatının çok üreten yazarlarından biridir. Okulda edebiyatla başı hoş olmayan Orhan Kemal de sile başlamış işe, ölçüllü uyaklı şiirler yazmış. Askerde çarptırıldığı cezayı çekerken Bursa haphanesinde Nazım Hikmetle tanıştıktan sonra şirinden ayrılmış düzyazıya, öyküye yönelmiş. Öykünün yetmediği yerde romana dönüştürmüştür işi.

Bazı eleştirmenler onun Gorki ve İstiratı'den etkilendiğinde birleşiyorlar. Türk öyküsü, romanı bir etkilenmenin, yer yer bir "taklit" in ürünü değil mi zaten? Doğrudur belki de, Orhan Kemal'in okuduğu bu yazarlardan etkilendiği. Fakat o daha çok Nazım'dan etkilenmiştir, toplumculuk ve gerçekçilik yolunda.

Orhan Kemal, ne dış dünyadaki ne Türk yazının öncülerinin, etkileyenlerinin taklitcisiz olmamış gerek özde gereksiz biçimde özgün olanı, yeni olanı aramaya çalışmıştır. Bu çaba çoğu kez "konu" ve "dil" ile sınırlı kalsa da bence o bir "Orhan Kemal" türü yaratma başarısına varmıştır.

Orhan Kemal, konu seçiminde ve insana bakışında toplumcu, anlatımda (yazida) eleştirel gerçekçidir. Onun islediği, yansıtımı gerçeklik, tasarımlanmış bir gerçeklik değildir. Anlatıkları, yazıkları gerçek yaşamdan, gerçek yaşamındaki gözlemlerden kaynaklanır. Haksızlığa, sömürüye dayalı bir toplum düzenine karşı, yanında yer aldığı "Kü-

cük Adam/Kadın"lar ve onların sorunları, yaşamdaki gerçeklikle örtüşür.

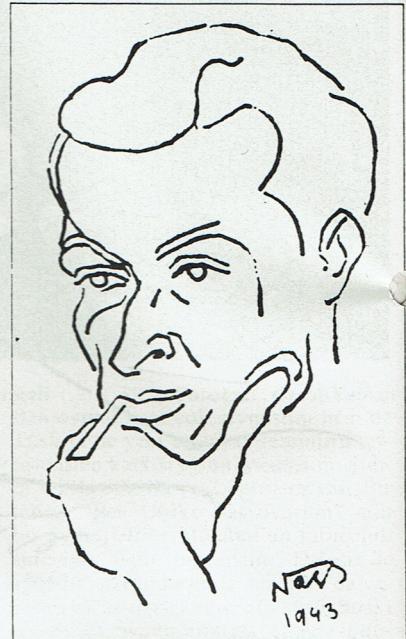
Eğer, sanatçının/yazarın görevlerinden biri de "çağının tanıklığı" ise, Orhan Kemal bunu insandan yana ve eleştirel bir bakışla çok başarılı bir biçimde yapmıştır, kanımcı. O, feudal bir yapıdan zorlama bir kapitalizme geçişin vahşi, acımasız, ilkel sürecini yaşayan bir toplumun en alt kesimlerine, bu "ağır geçişin" ezdiği, yabancılaştırıldı "küçük insanlara" adeta büyüteyle yönelir, onların iç ve dış dünyalarını yer yer belgesele varan bir düzeyde yansıtır.

Orhan Kemal ırgatları, işçileri, yerini yitiren orta sınıf insanların, vurguncuları "sınıf atlayan"ları, sosyal ve ekonomik çevreleri ile anlatır. O, öykü ve romanlarındaki kişilerine karşı önyargılı değildir. Olumlu "kahramanlar"ı idealize etmediği gibi olumsuz tipleri de aşağılamaz. "Mürtaza"dan nefret ettirmez bizi örneğin. Kadınlara yaklaşımı genelde olumludur. Ancak, o erkekten ayrı düşünen, "eşitlikçi" ya da "direnen" kadınlar değildir anlatılanlar.

Orhan Kemal'in "küçük insanları"nın bir boyutunu da çocukların oluşturur. Sevecen ve meraklı bir biçimde gözlemler çocukların dünyasını. Onları sömuren, suça iten, çocukların yaşatmayan düzeni ve sosyal koşulları yer yer doku纳klı bir biçimde sergiler. Comics ve sinemanın çocuklara etkisini somut bir biçimde gösterir. Onun kişileri arasında nasıl çalışanlar ağırlıktaşa "çalışan çocuk" öne çıkar öykülerinde.

Orhan Kemal'in işçilerinin "bilincsiz" olduğu söylenmisti kimlerince. Fethi Naci de "Bereketli Topraklar Üzerinde"yi "bilincsizliğin romanı" olarak niteler. Böyle bir yargı, gerçekçilik anlayışı ve edebiyata yüklenen "işlevler" den bağımsız değil şüphesiz. Bu bağlamda Orhan Kemal elbette "çok politik" bir yazar olarak tanımlanamaz. O'nun işçileri doğrudan "bilinçlendirme" gibi bir çabası yoktur. Fakat o, emek-sermaye çatışmasını, sınıf çelişkilerini, kapitalist yabancılaşmayı biliyor ve bunu insanda gösteren ilk "toplumcu" yazarımızdır.

O işçileri sınıf bilinci ve devrim fikirleri ile donatmadır, ama onlara toplumsal kavada almaları gereken yeri ustaca gösterir. Orhan Kemal bir "ahlakçı" da değildir, ama o insanların özündeki cevhere, "iyi"ye inanır. Bu, insanı daha güzele, daha insancıla ulaşacaktır ilk koşuldur. Bu bağlamda iyimserdir o. Ve onu oku-

yanlar hiçbir zaman anlattıklarına kayıtsız kalmazlar, en azından düşünsel ve duygusal düzlemede tavır almaya zorlanırlar.

Bir sadece okuyucu olarak Orhan Kemal'i tanımlamak gerekirse, bana göre o "Küçük Adam"ın güçlü anlatıcısıdır. O bu işi kendisi yapmaz asında, kişilerin "küçük adamları/kadınları" vb. bizzat konuşur. O, bir diyalog ustasıdır. Konuşma, hem devinim hem gerilimdir. Tiplemeye bile dilin yardımıyla yapmaya çalışır. Bunun bir sonucu olarak yalnızca anlaşılar bir anlatımı tercih eder. Dile oldukça özen gösterir. Öykü ve romanın dil dışı öğelerinde yenilikçi olduğu söylemez. Ama özde, seçtiği temalar, kişiler ve gerçeklik karşısında aldığı tavırla yenilikçi, bir aşamadır Türk yazısında.

Orhan Kemal Türkiye gibi bir ülkede yaşamını kalemiyle kazanmakta direniş, gerçeklik karşısında "dürüst" olmaktan vazgeçmemiştir ve herseye rağmen yazın tarihine adını büyük hedeflerle yazdırılmış bir yazarımız. Hatta bence o, ulusal edebiyatımızda hem okuyucu hem yeni yazar için vazgeçilmem bir "Klasik", Türkîeli insanları yakından tanıtmak isteyenler için "ölümüsüz" bir anlatıcıdır.

İyi ki yaşıdin sen, Orhan Kemal! ●

“Kahvet-ül İkbal” ve Orhan Kemal

Aydoğan GEZER

Orhan Kemal'in dilinde "Kahvet-ül İkbal" olan İkbal Kahvesi; Cağaloğlu'ndan Babıali'ye inen Ankara Caddesi'nin, Eminönü Halkevi'nin hemen üst tarafında, Nuruosmaniye Caddesi'nin kestiği cadde üzerindedir. Nuruosmaniye Caddesi, aynı adla anılan Camii'nin kapısında son bulur. Kapının diğer tarafında artık, yerlisine ile yabancısına ile günde yüzbinlerce turistin uğrak ve alışveriş yeri olan tarihi Kapalıçarşı başlar. 35 yıl öncesinin Nuruosmaniye Caddesi, günden önceki birkaç turist otobüsünün geldiği, yakalarla yapılan seyyar satıcıların henuz zehir etmediği oldukça tenha bir yerdir. Bugün turistlere binbir çene ile hali ve hediyelik eşya kakalamaya çalışan hali mağazaları ile hediyelik eşya dükkanlarının yerine bir iki eski konak, caminin hemen karşısında salaş bir vaziyette Acem'in Kahvesi, iki bakkal, Ekipciler'inki en meşhuru olmak üzere sıra sıra basımevleri bulunmaktadır. Bugündü Milliyet gazetesinin bulunduğu alanında Özel Yeni Nesil İlkokulu ile biraz ilerisinde meşhur Bozaci Sinan bulunmaktadır. Kahve-ül İkbal, Alibaba Türbe sokak ile caddenin kesiştiği köşedir. 1956 yılında 1964 Ocak ayına kadar tam 8 sene çok az istisna ile hergün, bazan 5, bazan 7 ve bazen de 10-12 saat Orhan Kemal bu kahveye kendini ağrattırmıştır. Gericili, Orhan Kemal kahvenin daha 1951'den beri müdafavidir (devamlı) ama bunun tanıklığı bize olmadığından bu tarihte ilgili kelâm etmek hakkına da haiz değiliz. Çünkü bu, 1951 tarihi canlı bir tarih olan sevgili Salâh Bîrsel'in "Kahveler Kitabı" adlı eserinde döktürdüğü tarihtir. İstanbul'un nasıl "yedi kocanın artığı" diye adlandırılrsa İkbal Kiraathanesi de yedi nesil yazar ve ulema takımının girip çıktıği vede eşigini aşındırdığı bir yerdir. Alçak tavanlı —ki bu tavanları iki kalın direk tutmakta— girişte kapı kenarlarında iki büyük aynanın bulunduğu, eğer kişi sizi önceleri talâş, daha sonraları da kok kömür yakan büyük bir sova karşılıklar. Büyük kahvenin içinde 2'si numara olmayan diğerleri numaralı 27 mermere masa bulunur. Masalardan arka tarafından biri İstanbul'un en büyük masalarından olmak üzere 3 bilardo masası yan yana uzanır. Şimdi kahvenin müdafiv ve misafirlerine geçmeden önce sözü İstanbul argosunu eserlerinden eksik etmeyen Salâh Bîrsel'e bırakalım ve İkbal'ın 1. dünya savaşı öncesi durumunu bize kuşbakışı göstersin.

"Sultanahmet'teki Köşe Kahvesi" ademi ise, Nuruosmaniye Caddesi'ndeki İkbal Kahvesi de Akademidir. Buraya İkbal Kiraathanesi de denir. Babıaliye ve Cağaloğlu'na yakın olduğundan yazın erleri kadar, gazetecilerin de uğrağıdır. 1. dünya savaşının ilk yıllarda burayı şenlendirenler arasında H.N.Boztepe, Fuat Köprülü, İ.A.Gövsə, Yusuf Ziya Ortaç, Hasan Saka, Hamamizade İhsan, Emin Behiç, Orhan Seyfi, H.Süha, Ahag Sirri. Bunlar hemen hemen her akşam buradadır. C.Sahir, M.Nermi, Ömer Seyfettin ise arada bir düşerler. (...) Yaz kış yalnız şiriden edebiyattan açılır burada. Savaşın sonlarına doğru Nazım Hikmet, H.V.Fıratlı, R.M.Merîç, Valâ Nurettin ve Dr. Şefik Egeli de katılır bu topluluğa. Mütareke yıllarında Hasan Ali Yücel'le kimi arkadaşları İkbal'e yeni bir canlılık kazandırırlar. Hasan Ali orada Ahmed Hamdi Tanpinar'ı ve dolayısıyla da Yahya Kemal'i çeker. O yılların en iyi edebiyat dergisi olan Dergâh'ın çıkartılması burada karar altına alınır."

*İstanbul nasıl "yedi kocanın artığı" diye adlandırılrsa
İkbal Kiraathanesi de yedi nesil
yazar ve ulema takımının girip
çıktığı ve de eşigini
aşındırdığı bir yerdir.*

Ayaklı tarihimize, daha sonra Yahya Kemal'in nasıl bir kahve kuşu olduğunu ve Madrid'e elçi tayin edildiğinde Madrit kahvelerinin onu hiç mi hiç açmadığını anlatır bize. Ve arkasından Yahya Kemal'in Madrid kahveleri ile ilgili bir misraini ekler.

*"Madrit'te kahvehaneyi gördüm ki hav-
radır,
Bir yerdeyiz ki söz dediğin şey palav-
dır."*

Biz canlı tarihimize Salâh hocayı ve Yahya Kemal'i bırakalım ve romancımız Orhan Kemal'i bir sabah İkbal'de ağırlayalım.

Mevsimlerden sonbahardır. İstanbul'un hafifmeşrep kadınları andıran havası meltem rüzgarını estirmektedir. Kolunda trençkotu, başında ince kıvrımlı fötürü ile ve findik biçiminde incecik bağlanmış boyunbağı, ütülü gömleği Orhan Kemal, İkbal'in eşliğinde saniyenin beşte

biri kadar durur ve sonra içeri adımını atar. İnce Duglas büyükleri birgün bile eksik etmediği sinekkayı traşıyla daha çok dikkat çeker. Bu saatlerde genel olarak ocağın yanındaki havuzlu "Kelvinator" bузdolabının yanında cigarasını tüttürerek girenleri iskandil eden Pirlepeli garson Şerif'e hafif gülümseyerek selam verdikten sonra oturacağı masasını kollar. Yazsa camdibindeki, pencere si açık olan 12 numaralı masa onundur. Boşsa hemen bordalar. Ne var ki bu masanın çok taliplisi vardır. Ve boş yakalamak pek müşkuldür. Bu taliplilerden birisi de henüz HALKALI KÖLE, EVLİLİLİK ŞİRKETİ gibi mahkemedeki boşanma savunmalarını "roman"laştırmış olan Bekir Yıldızdır. Bekir Yıldız biraz ilerdeki Sıralar Matbaasının tifil mürettebatıdır ve gece sabahlara kadar entertip başında yazı dizektedir. Henüz ne Kaçakçı Şahan'ı yazmıştır ne de "Halkalı Köle" ve "Evilik Şirketi" gibi harçlaem sayılacak, mahkemelerdeki boşanma davalarından arta kalan savunmalarını "roman"laştırmıştır. Henüz Almanya'ya "gurbetçi" de gelmemiştir. İşte beyimiz sabaha kadar yaptığı mesai den bitkin düşmüştür. Ve bir sade kahve içip geçen işçi kızları da içi geçerek dökizleyecek yine işinin başına dönecektir.

12 numaranın taliplisi Urfa'dan gelmiş para biriktirmek için gece gündüz mesai yapan (eee evlenmek kolay değil) bu gariban Bekir olsa yalnız mesele değil. Ama aynı masaya rahmetli Edip Cansever de, Yahudi ortağı ile tavla oynamaya geldiğinde hep talipdir. Şair Cansever de çoğu kez çok sevdigi gri pantolon, lacivert ceketi ile İkbal'e arzı endam eder.

Aynı masanın işgalcilerinden yazar Onat Kutlar, hikayeci Adnan Özyalçınar ve yine onun taifesinden şimdi Hürriyet' in sanat sorumlusu olan bolgöbek Doğan Hızlan ve takımın son elemanı kel kafası ile Varlık'ın şimdiki sorumlusu M.Özer'dir. Ancak, mevsim sonbahardır ve Orhan Kemal 12 numarayı değil esas kişilik masası olan 17 numaraya oturacaktır. Kahramanımızın kişilik masası Çar'ın Kişişlik Sarayı'na benzemez. Ama 17 numaralı masa kapının girince sağ tarafta ikinci dizi masanın tam ortasındadır. Bunun için birkaç bakımdan şayanı tercihtir. Kapı açılınca birden rüzgar ve soğuk almayacak konumdadır. Tam ortada olduğundan hem Alibaba

Türbe sokaktan ve hem de Nuruosmanîye caddesinin her iki yanından gelen geçenin gayet net olarak dikizlemek mümkündür. Ve en önemlisi de tam karşısında Şerefendi sokaktaki o zamanlar Son Havadis gazetesinin basıldığı ve pek çok yazarın girip çıktıığı Güneş Matbası buradan tabak gibi görülmektedir. Orhan Kemal'in bu masayı mülk edinmesinin bir nedeni daha vardır. . Masanın çevresine gelen misafirlerle birkaç sandalye ilave edecek yeterli yer bulunmaktadır. Ve de kahvenin "müdür-ü Umumi"si ile garsonunu küçük bir başçevirmeye görebilmektedir. Öyle ya, ya çalan telefon kendisine ise garson Şerif'in "Orhan bey telefon" diye avazı çıktıığı kadar başımasına gerek kalmayacaktır. Hoş, İkbal'in Müdür-ü Umumisi olan 17-18 yaşlarındaki genç telefon geldiğinde böyle çırıltı yapmaz. Telefon ahiyesini kenara koyar, makamından çıkar ve onun bizzat yanına gelerek, saygıyla "Orhan bey telefon" der. Ama telefonu bazen de aksilik bu ya Pirlepe'li süvari Şerif açar.

Sabah saat 9 civarıdır.. Trençkotunu sandalyeye iliştiren Orhan Kemal sandalyesine oturmadan kahveye her gün alınan beş gazeteyi gözleri ile tüm masaları kolaçan ederek arar. Boş bulunan gazeteleri keser ve masalardan hepsini toplar. Bu İkbal'de sabah mü davimlerinin usul haline getirdikleri bir racondur. Kahveye her sabah 5-6 günlük gazete alır. Cumhuriyet, Yensabah, Ahmet Emin'in Vatan'ı, Falih Rıfkı'nın başyazarlığını yaptığı DÜNYA ve AKŞAM ounlara ilaveten bazen Milliyet ekstradan alınanlar arasındadır. Gazeteleri ele geçiren, masasına getirir, birini okumaya başlarken diğerlerini de masaya koyar ve dirseği ile garantiye alır.

Orhan Kemal de böyle yapmıştır. Fötr'ünü bir masa arkadaki direkte bulunan portmantoya asmıştır. Artık yanına gelen Şeref'e tavşan kani çayını ismarlayabilir. Şimdi O'nun gazeteleri kırat etmek üzere bırakılmış ve diğer masalara göz atalım. Muzaffer Buyrukçu'nun 14 numaralı masası boştur. Zaten dolu olsaydı Orhan Kemal sabah çayını ondan içen bir süre de misafir olurdu. Buyrukçu bü dönen İkbal'in -Haluk Cemal Paydeşmen'den sonra- en pasaklı edebiyatçılardandır. Sirtındaki kumlu, kirçilli paltosunu belki 4-5 yıldır hiç atamamıştır. Palto adeta dökülmektedir. Çoğu kez sakallar bir karış uzamıştır. Edebiyatçılıktan aç kalacağı için bir devlet kapsısındadır.

Çağaloğlu tarafındaki duvara dayalı, pencere dibindeki 6 numarada her sahki nargileci mü davimlerden Şura-ı Devlet'ten emekli, eli ayağı zıngır zıngır titreyen, ayakkabının üst yüzünde daima tozluklar bulunan Muammer Bey oturur. 80'lik Muammer Bey nargilenin marpuçuna her zaman cebinde taşıdığı özel ağızlığı takarak, nargilesini tokudur. Onun hemen yanında 5 numaralı masada genellikle Kurtuluş Savaşında Atatürk'ün yanında çarpışmış ve sağ eli-

nin üç parmağını, duyma yetisini büyük ölçüde savaştı kaybetmiş olan yazar Feridun Kandemir oturur. İşi kalın gözüklerinin arkasında üç parmağı eksik eli ile boyuna yazmaktadır. Atatürk'e yapılan bütün suikastları kaleme almıştır. İki bina ötedeki Ekicigil'erin yayinecinde bunları kitap haline getirmektedir. Durumuna bakılırsa iyi de yolunu bulmaktadır. Çünkü "İzmir Suikastının İçyüzü" adlı kitabı birkaç baskısını tüketmiştir. Kandemir'in fasası ne kadar yerindeyse, masa komşusu Haluk Cemal Paydeşmen' in da o kadar hırpanıdır. Haluk Cemal

buldog köpeklerini andıran- şefleri komiser Erdoğan iki üç içinde bir İkbal'e uğrar, şu tembel sivil memurları görev yerlerinde oturuyorlar mı diye kontrol eder. Bu iki "gariban" klasik memur her sabah saat 9'da görev yeri kabul ettileri İkbal'e damalarlar. Görevleri Orhan Kemal'i ve onun yanına gelenleri izlemek, kimler olduğunu saptamak ve mümkünse neler konuştuklarını dinleyip rapor halinde üst makama jurnal etmektir. Gelin görün ki bu oldukça zor bir iştir. Kahvenin mü davimlerinden herkezin ne iş yaptıkları üç aşağı yukarı bilinir. Hele sabahları bu saatte buraya dâmlayan adamlar oldukça sınırlıdır. Bu nedenle ütüsüz pantolonlu -ki göçmen İbrahim hep böyledir. Çünkü pantolonun ütilenecek tarafı kalmamıştır -fakat kıravatlı, traşı tamam, bu iki zat-zatı muhterem kimdir ki, sabahın saat 9'unda İkbal'e her gün arzı endam ederler? Sonuç oogu solcu yazara takımı onların "kism-i siyاسının aynasızları" olduğunu çakmakta gecikmezler. Zater bu iki ademin durumu tabak gibi ortaya çıkar. Ancak, kişi sıkıcı havalar ile yazın insanı baştan çıkartıcı havalarında -aynasız göçmen İbrahim'in deyimi ile - "Orhan ağrı İkbal'de saatlerce demir attı mı, işler zorlaşı." Ve iki taharru memuru, hemen Vezirhan caddesinden 3 dakika yürüerek Çemberlitaş sinemasına çıkarlar. İkbal de pineklemekten bir müddet kurtulurlar. Çünkü, Orhan Kemal müthiş bir Blüm partisine başlamıştır. Arap Talat gelmiş onu ayartmış, bir taraftan Çomez Nurer Uğurlu, diğer kola da Buyrukçu'yu almışlardır. Bu kağıt oyunu artık akşam meyhane saatine kadar sürecek demektir. Klâsik sivil polislerin bu kadar cansızca hale katlanacak durumları yoktur. Zaten Demokrat Parti'ye -yeni hükümete - aşıktan açığa muhalifler. Nasıl olmasınlar ki; Göçmen İbrahim'in ayağındaki ayakkabının tabanı yaz kış bir yıldır deliktir. Açık açık Halk Partisi propagandası yapar. Aynasızlar ertesi gün ya da akşam İkbal'e damladıklarında garson Şerif'e -"Serif yahu, Orhan ağrı kaçta çıktı gitti?"- diye hafiften sorarlar. -Raporlarını yazaracaklardır....

Bazı sabahlar cansızçı durumlar da olur. Kahvede 4 masada ancak müsteri bulunur. Orhan Kemal de Uğurlu ile gelip saatin altındaki 22 numaralı masada tavlaya tutuşur. İki taharru -Kazım, pipoya başlamıştır, piposu ağızında mesaya giderler. Her iki oyuncunun yanında oturlurlar. Oyuncuların oynadığı tavlanın heyecanına kaptırırlar kendilerini. En az onlar kadar heyecanlınlar. Orhan Kemal'in kırk pula gele attığını gören Kazım, vaah be... ahh be.. der. Bazen de --hadi Orhan ağrı, diyerek onu tesçi eder. Bunlar yapmacılıktan daha çok zorunlu şeylerdir. Oyuncularla seyirciler birbirlerini tanırlar. Onlar, İkbal' in bu sessizliğinde bu oyunu seyretmezlerse patlayacaklardır. Oyuncular ise bu zorunlu mü davimlerin ne görevle burada olduklarını bilirler, ama yine de onları

**Trençkotunu sandalyeye iliştiren
Orhan Kemal sandalyesine
oturmadan kahveye her gün alınan
beş gazeteyi gözleriyle tüm
masaları kolaçan ederek arar. Bos
bulunan gazeteleri keser ve
masalardan hepsini toplar.
Bu İkbal'de sabah mü davimlerinin
usul haline getirdikleri
bir racondur.**

yanlarına oturarak, sanki kendileri oynuyormuş gibi heyecanlanmalarına saygı sınırları içinde kaldıkları sürece—ses çıkmazlar, hoş görürler. Zaten, taharri memurlarının saygılarda kusurları da olmazdı. Hakkını yemeyeceksek, esasında bu saat altındaki 22 numaralı masa şair Sabahattin Kudret Aksal'ındır. O ne zaman rahmetli A.Kadir'i yakalasa masada tavlaya sıkıştırı, sessiz, gülç yüzü, düzgün traş, kırvat ve temiz gömlekli, temiz giyimli —ki Sabahattin Kudret de öyledir A.Kadir'i biraz da çenesi ile mağlup eder. Biz Sabahattin Kudret ile "Otuzsekiz Harpokulu Olayı" yazarı şair A.Kadir'i orada orakalmış. Masaya dirseği ile ambargo koyduğu tüm gazeteleri bitirmek üzere olan Orhan Kemal'e dönelim. O çoktan 3., 4. çayını yudumlamış ve karşı köşede berber Hüseyin' in dükkânı yanında her sabah tablasını atıp atıp çitir çitir susamlı simit satan simitçi den tanesi 10 kuruştan büyük boy simiti de bu tavşan kani çayıyla midesine idirmiştir. Kafasıyla mutlaka Varsık'ın sahibi Yaşar Nabi Nayır'dan verdiği hikayeyen karşılığı 25 lirayı nasıl alacağımın tasarısı vardır. Kahramanımız oelki de masaya oturduğundan bu yana sekizinci Bafrasını yakmıştır. Vakit ögleye yaklaşmaktadır. Saat 12'ye gelince İkbal'ın misafir ve müdaimleri birden çoğalacaktır. İkbal'ın üstündeki ikinci katta bulunan —o zaman Türk-İş üyesi Maden-İş sendikası ve daha sonra kurulacak olan DİSK başkanı— Kemal Türkler aşağıya inecekti, yeni başladığı oillardoyu en büyük masada şöförü ile oynamak için İstakasını seçecektir. Muhasebeci de onları bir köşede izleyecektir. Birinci kattaki Lastik-İş'ten ise Rıza Kuas öğlen paydosunu değerlendirmek için bir tavlacı rakip bulmuştur. Dönerine onunla bir tavla atacaktır. Daha sonraları da Türkiye İşçi Partisi'nden milletvekili olan rahmetli Kuas, Lastik-İş sendikasının başkanıdır. Kuas, İkbal'e nasıl telaşlı telaşlı giriyorsa yense de yenilse de aynı telaşla ve hızla çıkarak, karşısındaki —saş ve miskin arnavut dönercisinin dükâna—ne yönelecektir. Onun hareketlerinin bu hazırlılığı, telaşlılığı karşısında, meslekaşı rahmetli Türkler'in konuşma, hareket ve yürüyüşü tam aksine yavaş ve nahiiftir. Bu öğle vakti 1956 ya da 1957'li yıllara rastlıyorsa İkbal'de bir tanındık ve çilekes, aynı zamanda mücadeleci bir sendikacıyla rastlarız. O düşünceli gözlerini —camin kenarındaki 18 numaralı masada yalnız oturarak— dışarıya belli belirsiz dikmiştir. Henüz ne Genel-İş vardır ortada ne de Halk Partisi' nin milletvekilidir. İkbal'e de sadece birkaç ay aralıklla takılacaktır. Kapalıçarşıda kuyumculuk yapan kendisi gibi Dağıstanlıları burada bekleyecek, onları birkaç parti bliüm atacak, zenginçe sayılan kuyumcu akrabaları ile sohbet edecektir.

CHP milletvekili, Genel-İş başkanı ve daha sonra idam ile yargılanan

Bursa'nın Güney Köyünde DİSK başkanı Aodullah Baştürk'tür misafirimiz. Masasına şimdi kapıdan içeri giren akrabası, gülç yüzü şöför Aobas gelecektir. İşte, biz Baştürk'ün masasını kerteze almışken, Yaşar Kemal Kapalıçarşı'da yakalandığı Cansever'in antikacılık yapan yahudi ortağını tavla masalarının bulunduğu duvar dibine doğru götürmektedir. Duvar dibindeki 28 numaralı (ve son) masa boştur. Edip'in Yahudi ortağı sanki Yaşar Kemal tarafından buraya sürüklenerek getirilmiş bir halde dir. Gürültücü, küfür-oz Yaşar Kemal, garsona "Şerif çabuk bi tavla..." diye seslenir. Ve hemen 28 numaralı masaya çöker. Çünkü bu son tavla oynanacak masadır. Bunu da başkası kaparsa diğer masalara garson tavla getirmez. Yaşar Kemal tavla pulları kirarcasına —çaaat, çuuut— vurur. Garson sıvari Şerif ikaz etmek zorunda kalır. Taazikta seslenir... "—yavaş olalım beyler.... pulları lütfen vurmayalım." Koca kahvede —kahve dopdolu olsa bile— bilardo toplantılarının tik tıklarını, bezik markozlerinin çit çitlarının arasında insan seslerini farketmeniz mümkündür. İkbal'de yüksek sesle konuşmak, hele hele bağırmak asla yakışık alınız. Tavlada çaaat, çuuut pulları vurdun mu —istersen Yaşar Kemal ol garson iki üç masaya gelerek ikaz eder. Veya uzaktan ikazını yapar. Sonuncu

defa durum değişmemişe kahvenin Müdür-ü Umumi yazihaneden çıkar, masaya gider ve oyuncuları kibarca uyanır. Ve yoksa tavayı kapatıp geri almak almak zorunda kalacağını ihtar eder. Patırı çaaat-çuuutlar devam ederse, gider müsadeneyle diyerek, gürültücü oyuncuların bakışları arasında tavayı kapatır. Ve alır. Tavlacılara bundan sonra düşen iş, içiklerinin hesabını garson Şerif'e ödeyip çıkmaktır. Buna itiraz yoktur. Kurallar, daha doğrusu "racon" öyledir. Artık bu oyunculara bu kahvede bir daha tavla oyunu verilmmez. Yaşar Kemal de böyle patirtacı bir tavla hastasıdır. O garson Şerif'den çok ikaz almıştır. Hatta onu Müdür-ü Umumi de birkaç kez ikaz etmiştir. Ama o ikazdan sonra —en azından tavla bitene kadar— patirtisını kesmiştir. Yendiği Yahudi antikacılık kizdırma işini gürültülü bir şekilde sokakta sürdürür. İkbal'ın müdadımlı ve misafirlerinin ikindi ve daha çok meyhane saatlerine yakın durumları ve konumları önemlice zaman alır. Yer alır. Bu arada "vakti kerahat" gelince Garson Şerif de meyhane gidemediği için Havuzlu buz dolabındaki 110 kuruşluk buz gibi Marmara Şarabını çıkarıp o da domates ve peynirle zikkimlanmaya başlayacaktır. Ve geceye doğru rahmetlinin dili biraz peltkeletalicektir. Zaman zaman sürç-i lisan edecektir. Bunları da daha sonra seyredelim. ●

Dağın Eteklerinde

Büyük Usta Şarlo'nun yüzüncü doğum yılı için, anısına saygıyla.

Doyumsuz ve sonsuzu büyüleyen ışığında, insanların insan olusuna saygıyı yükseltirdi.
Gözleri, yoksul emekçinin çilesinde
yoğrulan yalnız dünyayı ölümsüz
bir parıldıkta işlerdi devinim dolu.
Bastonuydu sanki yeryüzü payandası,
ayakkabıları uzun sokakların kayığı,
gibiymi. Sevdalara bulaşmış yüreği
bize dehlizlerden, karanlık gecelerden
güzelliklerin akışını serperdi,
düşlerimiz kendi sahne ışıklarına
çekerdik bizi, gülmekle ağlamak arasında.

Gülmek, acılı yalnızlığı tüketir gibi,
düşünmek, gülünecek yerde, azar-azar,
ıssız sokakların, açlığın, yarı çıplak
adamların arasında boğuşurken tek başına
piliç niyetine pişen o kirli postalından
insanın binbir çeşit düşünü daha da
çoğaltan, tükenmezliğini açan
bir yerden gelir gibi, bir yere gider gibi.

Adam gibi savrulan dalgalar arasında,
bizi bize gösteren aynanın ta kendisi.

Sıtkı Salih GÖR

Bir Öykü

Hafız

Ali ÖZENÇ

Babası sabah namazına kalkınca, her zaman annesini de kaldırırırdı. Kocakarı soğuklarında bile, kendi hayvanları yemleyip, altlarını küredikten sonra, ona da: "Ben namaza gidiyorum, sen de tarhanayı pişir!" derdi. Dalıp gitmişti işte yine, yıllar, korsan VIDEO'cuların devşirme filmleri gibi kopuk kopuk geçiyordu gözlerinden. Birden, yarı ömrünü miğde ve baş ağrlarıyla geçiren, yillardır üzerine bir dirhem dahi koyamayan o zayıf kuru yüzü, içine çökmüş gözleriyle annesi dikiliverdi önüne. Sekiz yıldır görüşmüyordu. Okuması yazması olmadığı için, salt kardeşlerine yazdıgında, ona da bol selam gönderiyordu. Hatta bir iki kez, doğrudan annesinin ismine göndermişti mektuplarını. "Kimbilir ne kadar sevinmiştir" dedi.

Ayağına geçirdiği basma şalvarla dolasıyordu kadın. Hattatta aslı olan eski bir ceketi de sırtına atarak arka avluya geçti. Kış için getirilen çalı çırplar yine yetişmemisti işte. "Bu adamın da tembelliğinden illahlah" diyordu içinden. Çay kenarındaki duvar dibine yiğilmiş kütükleri çekerek, altlarından ince dalları çıkarıp, yürüdü içeriye. Kocası şimdî sabah ezanını okuyordu. Döndü minareye doğru. Arka avludan olduğu gibi görünüyordu çünkü. Sanki onu gözlüyormuş gibisine geldi kadının: "Şimdî ezana ara verir de, Tarhanayı pişir dinmii!" derse, dedi güllerdek. Yürüdü mutfağa doğru... "İğfet'in Ali de ezan okuyordu, Resul dayı da, ama benim adama benzemezler" dedi mirildanarak, tatlı bir kuruntıyla. O gazelleri, şarkıları da aynı duyarlılıkla söyleyerek gençliğinde. İyi de içerdî. Askerden geldikten sonra, içine düştükleri yoksluk, onun adını "Hafız'a çıkarmıştı.

Annesi çorayı pişirdiğinde, çoğu kez o çağırırdı babasını. Gittiğinde de hep Bacak Halim'le dama oynarken bulurdu. Hoca dayının duvarları çivitten boyalı basık kahvesi, o zamanlar, salt namazdan dönenlerle dolu olurdu. Gidip gelişlerde ise, bazen ya kasap Ferit'i, ya da kasap Hüseyin'i, taşlığı yattırdıkları koyunları keserken görür, duvar diplerinden acıyan çocuk yüreğiyle gizli gizli izlerdi.

Tam Mallarco'nun harıtmasını elinden bırakıyordu ki, karısı seslendi içerden: "Yemez hazır!" diyordu. "Oğlan karşı havuzlu otelde, yine alman arkadaşıyla olmalı, çağır da yiye lim!".. Küçük oğlu ise, masanın etrafına yerleştirilmiş olan sandalyeleri devirek "Ukku!. Ukku!.." (Ütkü) diye dışarıya doğru bağıryordu.

Pencerenin açık olmasına karşın, İspanya'nın bunaltıcı, yapışkan sıcaklığı mühîş ağırlık veriyordu insana. Yüz metre ilerdeki denizden bile esinti gelmiyordu. Almanya'nın dört mevsim kişi olan yaşamından sonra, bu adanın sıcaklığı yakındı onları. Ne var ki, güneşiyle, insanlarıyla, Türkiye idi sanki burası. Modern yapıların, büyük otellerin, yol boyuna dizilmiş tek katlı villaların önünden geçenken, çoğu kez köyüyle karşılaşmalar yapıyordu. Viraneyi andıran evlerini, aralarında sığırların, kuzuların, başı boş köpeklerin dolaştığı sokaklarıyla köyü şekilleneviriyordu gözlerinde. Denizi 18 yaşında görmesine karşın, "Yüzmesini biliyorum" diyordu ogluna. Oğlunun ise, yüzme sporundan bir altın madalyası vardı. O nedenle de, suya giresiye kadar, babasının yüzüğüne inanamıyordu.

Sıksı bir çocuk, bir küfe tütünü dizip bitirdikten sonra, babasının izniyle doğru çaya, köselerin evin arkasına gidiyordu. Bir tarafta ineklerin, mandaların, koyunların yıkandığı, diğer yanda ise, suyu ikiye bölen taş köprüde kadınlar çama-

şırlarını yıkarken, onlar da büyük heyacanla suya dalıp çıktılar. İkinci bir yüzme izini için durmadan yalvarırdıbabasına. Annesinin de aracılığı sayesinde kimi kez, on, onbeş iğneye, kimi de üç beş kargı tübüne anlaştıkları olurdu. Yüzmeye gideceği saatler içi pir pir eder, babasının kızıp da göndermeyeceği korkusuya, soğuk terler dökerdi.

Geç kalmasası için annesi bin tembih etmişti yine. Köselerin Ali Haydar'la Kemerova'dan birilerinin suyu kesip arkta balık tuttuklarını göresiye kadar, hep aklındaydı annesinin dedikleri. Ancak balıkçıların heyacanlı bağışmalarına kendini kaptrınca, vaktin nasıl geçtiğini anlamamıştı. Kızında yaş bir söğüt dalının patlamasıyla kabahatini anladı. Babası vargülüyle vuruyordu: "Seni deyyus seni, bir ay yüzme yok sana, yürü çabuk!" diyordu.

Bulanık çayda kara kulaç ata ata başarmıştı onu. Öyle yüzme dersleri alarak değil. Oğlu yüzme dersinden orta not aldı diye, geçen yıl, karısı bir hafta uyku uyumamıştı... Dışarıya doğru çevirdi başını. Ama gelen giden yoktu. Karısı nereye yine bağırlıbildi: "Bu akşam erken yiypatmak istiyorum. Yarın denize erken gideriz. Şunun şurasında bir hafif tırmızı kaldı. Bir daha nerede görürüz böyle gündeş!" Az önce kendi de aynı şeyleri düşünmüştü. "Çünkü doneceğim yer Türkiye değil!" diyordu içinden. "O yüzden iliklerimize kadar isınmali, yanmalyız."

Perdelerin hafifçe sallanmasıyla, içeriye akdenizden süzülip gelen ilk bir yel doluvermişti. Çıplak vücütlerini yalanın serinlikle, yürekleri bir daha canlı vuruyordu sanki. Ev önde oynayan İspanyol çocukların bağışları karışıyordu geceye. Büyükk oğlan ise: "Anne, babam yüzme biliyor, valla-hı!" diyordu, muzip bir gülümsemeyle... ●

20/8/86
Mallorca

Sevdaya Hazırlık

ellerimi verdim sana
geri verdiğimde boşu
bilirmisin
yüreğimvardı içinde
erken gelsin
haber salın bahara
olaklı
sevdalanırıım.

Önal AKÇÖLTEKİN
Münih, 10.3.89

Bir Öykü

İstemem Onların Olsun

Gülseren HEYDORN

Ablamın sözlüsü Adem üç gündür ortalarda gözükmüyor. Ablam Havva'nın paçaları tutuştu. Daha güzel başka bir Havva bulup beni almaktan vazgeçmiştir diye ağlayıp duruyor. Ablamın zırıltılardan, sizlânip yakınmalarından annemin kafası şitti, telefona koştı. Teyzem Havva'yla konuştu.

Eniştem Adem'in yolu arada bir şasâr. Kreuzberg meyhanelerinden sarı Havva'lara kayar. Teyzem Havva da üst kattaki cinci Adem hocaya çıkar. Hoca Adem amca enişteme muskalar yazarmış... Böylece sarı Havva'ların yolları dikenlerle dolarmış... Bu kızın işi hocalık, dedi teyzem Havva. Kattı bini öönüne...

Cinci Adem hoca pek derinmiş. Elindeki gökten zembille inmiş Adem efendimizin kitabını karıştırır, cinleri başına toplamış. Adem hocanın başına üşüşen bu cinlerle de neler yapılmış neler. İyi yürekli Adem hoca para pul istemezmiş ama... Aslında paralya böyle niyetli işler yapılıp miymış... Günahmış... Allah Adem hocayı cehenneme atarmış... Cayır cayır yakarmış. Adem hoca sevabına yapıyormuş. Kiminin duası, kiminin parası, dermiş Adem hoca... Sevabına mevabına ama, Adem hoca bu. Demirden değil ya. Karnı açıyor, ekmek istiyor. Adem hocanın eline üç bez mark sıkıştırmak gerek, diyor kocasına gözü çöplükte gezen teyzem Havva.

Ühüüü hocanın evi bir kalabalık... Havvalar üst üste hoca Adem'in kapısı önüne yiğilmişler. Sıralarını beklerler. Havvalar birbirlerinin kucağına oturmasın, solukları cigerlerinde kalmasın, diyen Adem hoca seneye yayla gibi bir eve taşınacakmış.

"Ortalıkta dolanan bebeler aklını karıştırıyor. Şu kapıyı örtüver," dedi Adem hoca karısı Havva'ya. Kapılar kapatıldı, pencereler açıldı. Bekleşen Havvalar buram buram ter attılar. Yemenilerini çıkarıp yelpaze yaptılar. İçerdeki Havva "Bebek! bebek!" diye bağırdı. Adem hoca Havva'nın göbeğine yazalar yazdı. Derin Adem hoca'nın yazıları da derin düşünden işini tam iki saatte bitirdi. Sira bize geldiğinde de kapıdaki Havvalardan biri bayıldı.

Derin Adem hoca ablam için kitabını açtı. Cinleri başına topladı. Ablamın sözlüsü Adem'in bişeyciği yokmuş. Azıcık Alman Havva'sına takılmış, evimizin yolunu şaşırılmış. Hoca Adem bir muska yazdı. Bu kuşluk vakti akar suya atılacak, dedi. Masasındaki kesme şekerlere uzandı. Ü şekerin herbirine üçer kez Adem süresini okudu, üfledi. Bunalı da öğlen vakti bir erkek köpeğin öününe atılacak, dedi. Bir de Adem'in papuçları altına domuzyağı sürülecekmiş. Sarı Alman Havva Adem'in gözüne domuz gibi görüneceğinden, bizim Havva'ya da pire gibi yapışmış Adem.

Bunu yaptık... Adem'in papuç altına domuzyağı sürdüük.

"Kaş yapalım derken göz çıkarmayalım. Cinci hoca, akarsu olacak dedi. Ben durgun suya muska falan atmam. Kızım Havva'nın kışmeti durgunlaşiver" dedi annem. Muska'yı kuşluk vakti Kreuzberg kanalına attırmadı bizleri.

Sekerlere gelince: Kapımızın önünden geçen iri kiyim bir köpeği durdurduk. Öğlen midir, ikindi midir diye saatime bakarken, annem köpeğin cinsiyetini saplıyordu. İşte olanlar o anda oldu. Annem eğilmiş, erkek midir, dişi midir diye köpeğin orasını burasını karıştırıyordu. Yaşılı Alman Havva'nın sopası, annem Havva'nın kafasına indiğiinde...

Annem tam iki ay hastahanede yattı. Bakkalımız, kasabimiz, hacımız, hocamız... Kreuzberg artık bizimdir. Türkleri uralardan zor çıkarır Almanlar denir.

Hadi hayırlı uğurlu olsun, Kreuzberg senin olmuş, dedim geçenlerde anneme. Aci acı gülimsedii. "Sularına muska atamadıkça, köpeklerinin önüne okunmuş şeker fırlatmadıkça, ben Kreuzberg'i neyleyeyim. İstemem Almanlar'da kalsın" dedi annem Havva.

Yaban Balı

Yaşamın adı çok
Benimki lale
Sen üzülüyorsun
Ben kırmızıyım bu hale
Sıkıntıım bu yüzden
Belki umutsuz hâlâ
Çırkin perdeler önlerinde ışığın
Bir yanda yaban balı
Bir yanda ekmek
Özgürlik yabanda
Yine ekmek yenilecek

Wilder Honig

Viele Namen hat das Leben
Meiner ist Tulpe
Du bist bedrückt
Trotzdem bin ich rot
Deshalb mein Unbehagen
Vielleicht sogar hoffnunglos
Häßliche Vorhänge vor dem Licht
Dahinter wilder Honig
Davor trockenes Brot
Die Freiheit ist in der Fremde
Wieder wird Brot gegessen

Ali CAHİT
Übersetzung der KIEBITZ-
Übersetzerwerkstatt

Perestroyka ve Tarih Bilimi

Yuri AFANASSYEV

Son zamanlarda sadece bizim ülkeyizde değil, her yerde geçmişi ve tarihe ilgi artmaktadır. Bunun için birçok neden vardır. Nedenlerden biri, dün-yamızın giderek daha fazla zedelenebilir ve daha kolay yaranabilir duruma gelmesi ve insanın nerede yaşarsa yaşasın sürekli olarak ayağının altındaki toprakın kaydığını hissetmesidir. Bu durum, global olarak kabul edilen dünyanın üzerinde atom tehlikesinin sallanmasıyla, ekolojik sorunların keskinleşmesiyle ve sosyal sorunların şiddetlenmesiyle vs. ortaya çıkmıştır. Herkes dünyada daha sağlam durmak istiyor. Bu olağan ulaşmak - fazla seçenek de yok -- tarihsel köklere yonelmek demektir. Sadece günümüzle geçmişin birbirine bağlayan bağlar izlendiğinde, günümüz koşullarında daha fazla güvenlik hissedilir.

Kuşkusuz bizim ülkemizde geçmişe karşı güçlü bir ilginin özel nedenleri vardır. Bu nedenler, 1985 İlkbaharından bu yana bizi toplumumuzun yeniden yapılmamış ile bağlayan aşamanın başlamasıyla birlikte arttı. Biz radikal değişiklikler yolunu tuttuk. Bu devrimin 70. yıldönümüyle aynı zamana rastladı. Bu karar, hepimizin tekrar düşünmesine ve geride bırakılan yol ve ulaşılan nokta üzerinde tekrar düşünmemizle neden olmaktadır.

Perestroyka'nın devrimci karakterinden söz ettigimizde bu bir tesadüf değildir. İlk sorunun tuhaflığı da bundanları gelmektedir: Gelişmemiz niçin bölge şıklendilişimi onu yeniden biçimlendirmek zorundayız? Gelişmemiz Ekim Devrimi'nin yönelttiği yoldan ayrılsayıdı, o halde nerede, ne zaman, niçin ve hangi koşullar altında ayrıldık, bunu bilmek zorundayız.

Bu, gördüğünüz gibi basit bir soru değildir. Bu soru toplumsal yaşamımızın temelini ilgilendirmektedir. Buna tarihçiler tarafından yanıt verilmeli ve en önemli de bu sorunun varlığı ve anlamı konusunda toplumsal bilincimize seslenmeliyiz.

Biz derinleşen bir araştırma ile bu sorularla uğraştığımızda somut tarihsel olduğu gibi teorik olarak da - toplumumuzun gelişmesinin geçmişte gerçekleştirilemeyen yönlerinin geliştirilmiş olması, diğerlerinin de daha iyi fikirleri geliştirmesi olması pekâlâ olasıdır. Diğer yandan tarihteki değişik alternatifler ve varyantlar olağanı, günümüzde genel bir sorun olarak duruyor. Bu Ekim Devrimi'nden sonraki süreci dosdoğru bir sü-

reç olarak, önceden belirlenmiş "yasalar'a göre yönetilen bir süreç olarak gösteren doğmatikleştirilmiş tarihsel materyalistinden kurtulmak gerekliliğini önmüze koyuyor. Tarihteki olası varyantları tanımanın günümüzde insanın kendi yazısını belirlemesi için büyük bir önemi vardır. Alternatiflerin varlığının önemi basitçe "ya-yada" değildir, tersine sürekli bir seçim demektir. Perestroykanın kendisi de önelsel bir gercilik ve temelli bir saptama mıdır? Perestroyka ülkenin demokratikleştirilmesi sürecinde yalnızca genel bir çerçevedir. Bu çerçeveyin içinde ayrıca bu süreçlerin doğasını etkileyebilecek farklı seçimler de olaklıdır.

Son yıllarda toplumbilimcilerin yanlarında Marx'in çok sevilen "her şeyden kuşku duyulmalıdır" sözü derin bir etki yapmaktadır. Geçmişte inancın sembolü olan birçok şeyden kuşkuya düşülmektedir.

"Bir yandan-öte yandan" gibi aritmétik bir sınıflama, bizi elbette gerceği bağlantılarıyla asla ortaya çıkarma konumuna getirmemektedir. Bunun için daha çok seyler gereklidir. Geçmişin үstesinden gelmek, anlamak için, onu kendimize mal etmek, hazmetmek için, herkesle eşit hak istisnasız herkesle bizim "iyi" ve "kötü" selefelerimizle eşit haklı bir diyaloga girmeliyiz. Ve bu bir çeşit kolektif moral tedavinin yerine getirilmesi anlamına gelir.

Yeniden yapılandırmayı başarılı ve eksiksiz gerçekleştirmeyi olanaklı kılma hedefileyen birlikte olarak bu kendi kendimiz daha iyi anlamak için geçmişimizi köklü ve çok yünlü temellendirmeye - kuşkusuz çok değişik düzeylerde, hem parti ve hükümet, hem de bilimsel-yayın düzeyinde - bugün objektif bir gereksinim mevcuttur. Peki bugün tarih bilimi nasıl bir durumdadır? Toplum bilimimiz ne alemdir? Viktor Astafyev'in bu konudaki dikkate değer çıkıştı türlerimizi dikan diken etti: Savaşa katılan bir insan, bilimsel kitaplarda bu savaşa tanıymıyor. Şimdi 25 yaşında olanlar savaş hakkında ne bileyorkar? Simonov, Bykau, Baklanov, Adamoviç olmasaydı, savaş hakkında ne bileyebilirdik?

Ortak çabalara bugün tarih bilimimizin nasıl işlendiği sorusuna yanıt aramayı denedigimizde söyle bir sonuca varacağımıza düşünüyorum: Dünyada hiçbir ülkenin tarihi, bizimki kadar bu ölçüde tahrif edilmemiştir. Bu, herşeyden önce tarihin Sovyet periyodu için geçerlidir.

Ama sadece bu değil. Sovyet tarihini tahrif eden tarihçiler, devrim öncesi tarihi de tahrif etmeye zorlandılar. Ama bu suçu sadece tarih yazanlara yüklemek ve sadece tarihçilerimizin işe yaramaz kişiler olduğu yolunda bir miti yaygınlaştırmak doğru olmayacak gibi gözükmektedir. Stalinizmin tarih bilimine sadece propagandanın bir hizmetçisi olarak gereksinimi olduğunu bilince çıkar mak önemlidir. Bize gerekli olan, ona ait olmayan ve onun özüne ilişkin olmayan şelyele adını vermektedir. Totalitarizm biz demokrasi diye tanımladık. Bunu, hiç başlamamış olanı bitmiş gibi ilan etmek. Stalinci rejim kendi tarihini yaratmıştır.

Buradan görevimizin formülasyonu da çıkarıyor: Tarih bilimimizde Stalinci tahrıbatın yok ettiği her şeyin aşılanması. Bu görevin çözümü kolay değildir. Sovyet edebiyat ve biliminin yitirdiği kurbanlardan söz ettigimizde, biz de tarih bilimine karşı yönetilen pogromları da hatırlamalıyız. Tarih bilimindeki Stalinci tahrıbatın aşılanması yalnızca cahillikten kurtulmak değil, bilimin yönetimindeki dikkafalık sınırlarındaki otoriter düşündeden kurtulmaktır. Stalin tahrıbatının en büyüğü tekeldir. Tarihe kendi bakışındaki tekel, toplum bilimlerindeki yeni bir sözcükteki tekel, kaynakların araştırılmasındaki ayrıcalık tekeli.

Gördüğümüz gibiümüzde çok çeşitli ve büyük görevler durmaktadır. Bir sorun tarihimizde beyaz lekelerin dozdurulmasıyla da kaldırılamaz. Önümüzde sadece tarihi olguların yeniden oluşturulması ve yeniden değerlendirilmesi değil, tarih için bilimsel kategorilerin işlenmesi ve teorik olarak temellendirilmesi gerekliliği de durmaktadır. Ayrıntıda bu, geçmişimizi tarihléstirmek ve tarihin ideolojiden kurtarılması için gerekli dikkati göstermek gerekliliği demektedir.

Şimdi Sovyet tarihçilerinin üçüncü nesli geldi ve yabancı ülkelerdeki düşün ve toplumsal akımlar bu kesimde bilinmektedir. Ne Durkheim'i, Mauss'u, Weber'i, Toynbee'yi, Freud'u, Ortega y Gasset'i, Croce'yi ne de Spengler, Braudel, Sorokin, Murcuse, Collingwood, Jaspers, Althusser, Jakobsen, Gurviç, Saussure, Trubetskooy ve Boas'ı tanıyoruz. Bu liste daha da uzatılabilir. Tüm bu isimler siyahanın beyaza kadar tüm tonlarıyla kendi tarzlarında Marksist olmayan büyük düşünülerdir. Bunlar dün-

ya kültürüne girmişlerdir ve onların bilgileri her düşün bilimcinin öğrenmekle yükümlü oldukları bilgilerdir. Bu bilimcilerin çalışmalarından habersiz kalmak, yabancı toplum biliminin tüm önemli eğitimlerinin bize kapalı kalması demektir. Buna rağmen Rus tarihi felsefi mirasının önemli bir bölümünün araştırılması olmadan geliştiği de eklenirse, hangi boşluğu doldurmanız gerektiğini tahmin etmek çok zor olmayacağından.

Toplumsal bilimlere uygulanan genel baskısı ortamında tarih bugün acısına bir durumdadır. Anıların kıritmalarının son yıllarda halkın kolektif bilincinde toplum bilimcileri tarafından değil, yazarlar ve edebiyatçılar aracılığıyla canlı tutulmuş olması bir rastlantı değildir. Son 20 yılda Grossman'ın "Yaşam ve Yazgı", Ribaakov'un "Arbat Çocukları", Bek'in "Tain'i, Dudinzev'in "Beyaz Elbise" gibi birçok eser çekmecelerde duruyordu. Peki tarihçiler? Onların çekmecelerinde ne duruyordu? Niçin tarihçiler bu kadar uzun süre sustular? Niçin bugüne kadar tarih biliminin derinleştirilmesi için uğraşmadılar? Bu Stalin'in iktidarda olduğu yıllarda oluşan rejimin ve tarihe bir bilim olarak gereksinim duyulmadığı Brejnevci durgunluk döneminin işidir. Tarihe bu dönemlerde yasalara aykırı işleri haklı göstermek için gereksinim duyuldu.

Tarihteki beyaz lekeler kendinde korunç gerçeği yeniden yansitan bir deniz gibi büyüyor. Rejimin resmi hafızada saklamak istediği şeylerle kolayca mutabık olunamayacak kolektif hafızanın sistematik öldürülmesi. Bunun sonucu günümüz toplumundaki kimlik krizidir. Toplumsal kimliğin belirli bir unsuru olduğu söylenebilecek tarihi hafiza olğanlığı önemlidir.

Aynaya bakıyoruz ve kendimizi tanıyamıyor. Aynadaki resim bin parça olmuşdur. Kendi kimliği konusunda bir fikri olmayan hiçbir insan toplumu normal bir yaşam süremez.

Tarih bir bilime dönüştürilmek isteniyorsa anayurdumuzun tarihindeki şemalardan kurtulmalıdır. Ayrıca günümüzdeki felsefi temel düşünceler temelinde "tarih gerçeği"nin kendisine başka bir anlam verilmelidir. Gerçek denince olaylar ve olgular, olaylar dünyasının gerçeği anlaşırsa, daima tarihi gerçekler yazılmalıdır. Ama bu gerçek, "tarihi gerçek" ile, tarihin tek, biricik olası yorumyla özdeş değildir. Biz henüz farkına varmadığımız Stalinci "miras"ın karakteristik bir özelliği olan tarih bilimindeki olası her türlü tekel haklarından vazgeçmemiyiz. Bu nedenden dolayı ben, yeni bir resmi tarih, örneğin bir çokları tarafından talep edilen SBKP Tarihi Ders Kitabı hazırlanmasına ve yayınlanmasına kesinlikle karşıyım. Ben kişi olarak yeni bir temel kitabın yayınlanmasına iyi gözle bakmıyorum. Tersine ciddi olgular ve enformasyon temelini yanısıra, çok yönlü hipotezler, düşünceler ve yorumlar sunan sorunsal kitapların yayınlanması tercih ediyorum.

rum. Öğrencilerimizin yanıtlarına değil, sorulara gereksinimi vardır. Onların kendi kafalarını kullanmaya gereksinimleri vardır, yoksa yalnızca başka türlü göstergeleri öğretmenlerin tekrarlamasına değil.

Bizim bilimsel araştırmalarımızın köklü metodolojik yenilenmesine gereksinimiz vardır. Sovyet tarihçilerinin büyük çoğunluğu hâlâ eski biçimde çalışıyorlar. Modern tarihin en önemli akımlarından tarihi antropoloji, tarihi düşünme tarzi, tarihi demografi, yapısalcılık, semiyotik, hermenoytik gibi modern tarihin en önemli akımlarından bihaber çalışmaktadır. Bu ve diğer modern değerlendirmeye tarzi ve metodları kültürümüz zenginleştirecektir. Gererulek olduğunda bu bilimsel öğretmenlerin temsilcileri ile tartışmalı, onlara eleştiri sel yaklaşmalı, ama tüm tarih biliminin asla mutlak olarak değerlendirilemeyeceğini, göreceli olduğunu unutmadan onların fikirlerinden de yararlanmalıyız. Biz ülkemizin tarihi ile uğraşan her tarihçi ile ciddi bir tartışma girmeliyiz. Carr, Levin, Rabinovici ve Takker'in çalışmalarını görmezlikten gelerek —çünkü onları burjuva olarak damgaladık— ilerleyemeyiz.

Eğer tarihi bir bilime dönüştürmek istiyorsak, üstesinden gelinmesi gereken bir diğer sorun da arşiv ve gizli literatürdür. Birçok kitap, dergi ve gazete genelde herkese açıldı ama gizlilik ilkesinin kendisi sorgulanmadı. Bu dikkat niye?

Arşivin durumu da içler acisidir. Eski gibi ülkemizde arşiv işlerini düzenleyen bir yasa yoktur. Şimdiye kadar arşive giriş kolaylaşmayan, tersine zorlaştıran yalnızca bir yasalar projesi vardır. Şimdiye kadar parti arşivi devlet arşivinden daha büyük ölçüde bir sınırlama altındadır. Tüm uygar ülkelerde alışılmış olan ve sonunda gizli belgelerin genelin kullanımına açılacağı bir zaman dilimi saptanabilir diye düşünüyorum. Böylece parti arşivini de kapsayan birleşik bir ülke arşiv fonu oluşturulması sorunu da çözülebilir.

Kuşkusuz öümüzde duran yol kolay değildir. Toplumumuzu gerçekten değiştirmek istiyorsak, bu yolu yalpalamar olmadan aşmalıyız: İdeolojik dogmaların kurtarılmış yeni bir tarih araştırmaları; gerçekten bizi Stalinizm'den kurtarmaya ve toplumsal kimliğimizi tekrar bulmaya, geçmişimizi bütünsel ve kapsamlı temellendirmemize yardım edecektir.

Perestroyka ve tarih biliminin birbirinden ayrılmazı düşünülemez. ●

Özetleyerek çeviren: Selçuk UZUN

Kaynak: Es gibt keine Alternative zu Prestroika: Glasnost, Demokratie, Sozialismus. Verlegt bei Greno, 1989-BRD

Yuri Afanassyev: Tarih Bilimleri doktoru, Moskova Tarih ve Arşiv Yüksekokulu Rektörü, tarihçi, Tarih Bilimi Metodoloji uzmanı.

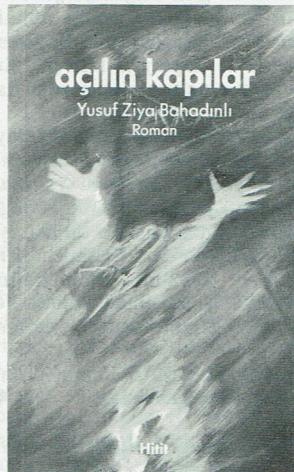
Rahatsız Etmek

anolattılar
savaşlarında
özgürlük
sevgi
insan onuru uğruna
çocukları geldi o sırada
oda
ve istedi
birşeyler sormayı
kovdular onu ellerinin tersiyle
“yalnız bırak bizi”
git oyna dışarda”
çocuk baktı babaya
baktı anneye
ve gitti
iyi dinleyemedim
bundan sonrasına
sordular ikisi birden
sabırla
ve sevecen
“çocuk seni
rahatsız mı etti?”

Erich FRIED

Türkçesi: Haşmet ATASOY

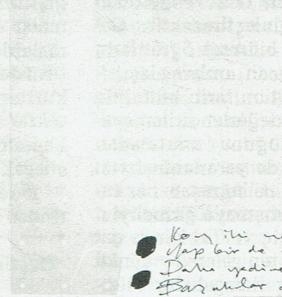
Bize Gelen Kitaplar...

**Yusuf Ziya Bahadınlı
AÇILIN KAPILAR
(Roman)**

Hittit Yayınları, 162 sayfa
Bu romanı ile Y. Z. Bahadınlı sevdigimiz öykü ve romanlarına bir yenisini daha kattı. Güzel bir Türkçe, güzel bir anlatım.

S. SERKAN ACAR/ŞİİRLER
**DAHA ÇOK VAR
NOKTAYA**

**S. Serkan Acar
DAHA ÇOK VAR
NOKTAYA
(Şiirler)**
Günışığı Yayınları, 70 sf.
Çeşitli dergilerde severek okuduğumuz şirlerini S. Serkan Acar "Daha Çok Var Noktaya" adıyla bir kitapta toplamış.

GÜLSEREN HEYDORN

YAMA

YENİ DÜNYA YAYINLARI

**Gülseren Heydorn
YAMA
(Öyküler)**
Yeni Dünya Yayınları,
140 sayfa.

Uyum-uyumsuzluk, yabancılaşma, özlem Gülseren Heydorn'un öykülerini süsleyen öğeler. İyi bir gözlem, yalnız bir anlatım.

Vehbi Bardakçı

yüreğin burkulması

YENİ TÖPLÜM

**Vehbi Bardakçı
YÜREĞİN
BURKULMASIN
(Öyküler)**

Yeni Toplum Yayınları,
88 sayfa

Bir devrimcinin kimlik arayışının öyküleri. Vehbi Bardakçı'nın kendine özgü anlatımı ile sürükleyleici.

**Ali Özenc Çağlar
KORKUNUN ÖTESİ
(Öyküler)**

Yeni Şiir Yayınları
Çeşitli dergilerde şirleri ile tanımız A. Özenc Çağlar, bu kez öyküleri ile okurlarına karşıdır.

Sezai Sarıoğlu
**GÜNEŞ İŞLE
MENDİLİMЕ**

**Sezai Sarıoğlu
GÜNEŞ İŞLE
MENDİLİMЕ
(Şiirler)**
Emek Yayıncılık, 96 sf.
Sevgi ve özgürlük Sarıoğlu'nun şiirlerinde birbirini bütünlüyor iki öğe. Tadına varılan şirler.

SİYAH MAVİ AŞK
mehmet sevda

**Mehmet Sevda
SİYAH MAVİ AŞK
(Öyküler)**
Amaç Yayınları, 112 sf.
Mehmet Sevda Türk öykülüüğünde yeni bir ses. Dikkat okunması ve izlenmesi gereken bir öyküü.

SÜRGÜN MAVİ

Kemal Erdoğan

**Kemal Erdoğan
SÜRGÜN MAVİ
(Şiirler)**
Yeni Türkü Yayınları,
Mayıs 1988 İstanbul

Sürgünü rensiz yaşayan bir şair... Dil ustası, külahan bir söyleyişle "harbi" şiir Kemal Erdoğan'ın şiirleri...

70 Sonrası Batı Alman Şiiri

Çeviren: Mevlüt ASAR

Peter RÜHMKORF

1929'da Dortmund'da doğdu. Hamburg'da Germanistik ve psikoloji okudu. 1958-1964'e yayinevi "lektör"ü olarak çalıştı. Hamburg'da yaşıyor.

Kitapları: "Iridisches Vergnügen ing" (g'de Yeryüzü Keyfi), 1959; "Wolfgang Borchert", monografi, 1961; "Über das Volksvermögen" (Halk-Yetisi Üstüne), şiir, 1967; "Die Jahre, die ihr kennt" (Bildiniz Yıllar), denemeler, biyografik yazılar, 1973; "Walter von der Vogelweide, Klopstock und Ich" (Kuşayaklı Walter, Dayak Değneği ve Ben), yazılar, 1975; "Gesammelte Gedichte" (Toplu Şiirler) 1976; "Störmungsschre I" (Akım Bildisi I), yazılar, şiir, 1978; "Halbtar bis Ende 1999" (Dayanma Süresi 1999'a Kadar), şiir, 1979; "Phönix voran!" (Phönix İleril!), şiir, 1982.

Birçok Çelişki Siğar Kafama: ... Uyanık bir akıl, şiirden dünyayı rasyonel bir biçimde algılamasını bekler; ama bu, kolay gerçekleşir şey değil. Şiirden, "Hırsızı tutun" ya da "İşte düşman orada" çağrılarına kadar vardırılabilecek, parmağıyla göstermeye özdeş ikazları (uyarıları) beklemek, bunu

aramak da boşunadır. Bunda karşın "çelişki özgürlüğü"ne zorlayan bir bilinc, görünürde ulaşmaz değer yargılарının, ilgilerin ve heyecanların birikimini kendine çekebiliyor. Bu bilinçteki şiirsel özneyi salt zihin bulandırmak veya zihin bulanıklığı ile nitelendirmek mümkün değil.

Açık ve sürekli "yoldaşlık" çağrıları yapmak insanı sık sık hayatı kırklığına uğratır. Heyecanlı "dayanışma" özlemleri de kendini kuru bir idealizm olarak sergiler ve alaycı gülmüşmelere çarpar. Yalnız "gerçek olan" gerçeklikten başka bir seye yonelmemeyen göz (sair) bir spiritiualizm'in kendine paskalya mumu yaktığı noktaya varır ve kararmaya başlar. Yine buna karşın gerektiğinde kendi çırkı için başkalarını harcayan bir (şîrsel) iyimserlik duruma göre kendini doyumsuz bir yaşam isteğine dönüştürür ki, bu da sol inançdaşlar arasında yasaklılardan sayılır. Yoldaşların zamansız sıçrayışları gerçek dünyanın çelişkilerini atladıkları heryerde, çelişkili eğilimlerin patlayıcı karışımını görmek mümkün...

Gökteki Yerim

Yenilmiş (insan) birahaneye (gidelim) gel bu akşam
Saklama
kendini mumya sargıları ardına —
Bu kapitalist kuduz mahallesinde
buluruz herhalde boş bir sandalye.
Boşver duruma, bir türkü söyleyeceğim sana
neredeyse
çığnenerek söndürülen alevler üstüne...
Başlar yukarı, yoldaşlar, toplayabiliz hâlâ biraz
meyveciyle
yeterince kritikci kitleyi biraraya.
Bizden kopardıkları şeyler, durmuyor çünkü
devinimsiz;
iştir burada, dostça ıslattığımız yerde bile:
istiyorum gökteki yerimi
yeniden, istiyorum
bir kez daha yeni baştan işıldamayı.
...
Hiçbir şeye hükmedemedigim yerde,
hizmet ettilerimden nefret ederek,
yatırdıklarımı severek,
tercih ediyorum ben hâlâ o hızlı Robespierci
"esit kılan makineyi"
bu rekabet kafesine karşı.
Nerde kalmıştık?
Kapitalizm bir çakıl yığını:
biri diğerini zorlar boyun eğmeye —
bekle hele yakında—krizler—durum keskinleşmesi—
iç çelişkiler — ve sonra bizim sınıfadaleti!
Siz, kardeşler — bacılar —
Lotti, ver bana acıma yudumunu, sonuncu birayı:
aşağıdan güneşin yükselişi
bir tacın çatırdaması gibi güzel:

Şayet biraz daha yaşarsam, okuyacağım onu
umut kadar hafif Çin işi
miligram — sihirli kağıdı...

(Toplu Şiirler'den)

Çık Dışarı

Çık ıssız-domuz körfezinden,
leş çukurundan
Çık kasko sigortali karanlık odadan!
Senin iç-yaşamın da
ölmemiş hepten, farkındayım bunun—
(Çık, daktilo şeridi kafesinden)
Prensipte—evet!— Prensip
Çoktan açıldı tüm bentler, zincirler düştü...
...
Hey sen, çerçevelenmiş hayvan, kurtaramıyorsun
başını herhalde şu börek teşpisinden, göster bize!
Dimdik yansıtıyorsun kendini
masanın kenarında
(demir gibi içine dönük, gözleri kapalı bir Vezüb)
Çık, kendi elinle kapatlığın oturak mezarından!
Kültür de
sadece ölçüsü olmayan bir savunma gereklisi.
Oturduğu yerden kazanmak bir savaş:
ne iyi olurdu!
Ve ne güzel, parmağını kımıldatmayanın,
vardır en azından kadere sığınma hakkı, düşüncesi—
Çık damlatası sandığından!
Çık ölü ahırdan, düşün yaşamı:
Sabah gemileri homurdandı bile—
Altından ve griden bir gün:
katılmak ister misin içine?

(Dayanma Süresi 1999 Kadar'dan)

TÜRKISCHE LITERATUR von ORTADOĞU VERLAG

Bestellungen an:

Ortadoğu Verlag · Weidenstr. 1a · 4200 Oberhausen 11 · Telefon: 0208 / 6 39 34

1. Türkçe Kitaplarımız / Türkisch

Çocuk Kitapları / Kinderbücher

.....	O120	Dünya Güzeli	(Türk Masalları, 10-16 yaşındakiler için)	Fakir Baykurt	12.80
.....	O121	Saka Kuşları	(Türk Masalları, 10-16 yaşındakiler için)	Fakir Baykurt	12.80
.....	O122	Keloğlan'ın Küpü	(Masal, 9-12 yaşındakiler için)	Yücel Feyzioğlu	8.80
.....	O123	Keloğlan'ın Rüyası	(Masal, 9-12 yaşındakiler için)	Yücel Feyzioğlu	8.80
.....	O124	Keloğlan Almanya'da	(Masal, 1. Kitap, 9-12 yaşındakiler için)	Yücel Feyzioğlu	8.80
.....	O125	Keloğlan ile Kartal Abi	(Masal, 2. Kitap, 9-12 yaşındakiler için)	Yücel Feyzioğlu	8.80
.....	O126	Keloğlan ile Silvia	(Masal, 3. Kitap, 9-12 yaşındakiler için)	Yücel Feyzioğlu	8.80

Gençler ve Büyükler İçin / Bücher für Jugendliche und Erwachsene

.....	O127	Halk Türküleri	(Notalarıyla 156 Türkü)	Hamdi Tanses	19.80
.....	O128	Bir Uzun Yol	(Şiirler)	Fakir Baykurt	12.80
.....	O129	Savrulan Dostluklar	(Şiirler)	Sabri Çakır	14.80
.....	O130	Dağların Sultanı	(Roman)	Dursun Akçam	12.80
.....	O131	Eninde Sonunda	(Şiirler)	Fridon Halvaşı (Gürcü)	12.80
.....	O132	Gece Sabaha Durdu	(Şiirler)	Ali Özenc Çağlar	12.80

Yalnız Yetişkinler İçin / Nur für Erwachsene

.....	O133	Barış Savunmaları		Turgan Arınır	14.80
.....	O134	Nâzım Hikmet - Yaşamı ve Sanatı		Ekber Babayev	19.80
.....	O135	12 Fıkraları		Hasan Kiyafet	9.80

2. Almanca Kitaplarımız / Deutsch

Kinderbücher (Übersetzungen)

.....	O136	Die Schönste der Welt	(Märchen ab 10 Jahre)	Fakir Baykurt	14.80
.....	O137	Die Stieglitzte	(Märchen ab 10 Jahre)	Fakir Baykurt	14.80
.....	O138	Keloğlan in der BRD	(Märchen ab 12 Jahre)	Yücel Feyzioğlu	10.80
.....	O139	Sakarca, der Hahn (Theaterstück)	(Märchen ab 12 Jahre)	Fakir Baykurt	14.80

Bücher für Jugendliche und Erwachsene / Gençler ve Büyükler İçin

.....	O140	Strafversetzt	(Erzählungen)	Fakir Baykurt	14.80
.....	O141	Die Salbe	(Erzählungen)	Fakir Baykurt	14.80
.....	O142	Ich huldige Dir mein Herz	(Gedichte)	Vicdan Demir	14.80
.....	O143	Der Mond umkreist die Nacht	(Roman)	Halit Ünal	14.80
.....	O144	Der Herr mit dem Stiemacken	(Satiren)	Muzaffer İzgü	14.80
.....	O145	Berlin entdecken	(Reiseführer für Ost-Berlin)	Manfred Kugelmann	12.80
.....	O146	Rosen und Dornen	(Theaterstück über türk. Arbeiter)	Neşet Erol	9.80
.....	O147	Die Rückkehr	(Theaterstück über türk. Arbeiter)	Neşet Erol	12.80

3. İki Dilde Kitaplarımız / Zweisprachige Bücher

Gençler ve Büyükler İçin / Für Jugendliche und Erwachsene

.....	O148	Almanca Deyimler (D.-T.)	Deutsche Redewendungen	Parton-Gökçeoğlu	14.80
.....	O149	Gel Bize Katıl Bize	Komm zu uns	Hamdi Tanses	12.80
.....	O150	Abidin Dino Resim Kataloğu	Kunstkatalog (farbig)	Abidin Dino	29.80
.....	O151	Gurbet İkilemi	Dilemma der Fremde (Gedichte)	Mevlüt Asar	12.80
.....	O152	Beni İki Gözünle Gör	Sieh mich an (Gedichte)	Halit Ünal	12.80